

**T.C.
MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI KLİNİK PSİKOLOJİ
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**TAM AİLEYE VE TEK EBEVEYNE SAHİP
AİLELERDEN GELEN 7-12 YAŞLARI ARASINDAKİ
ÇOCUKLARIN BAĞLANMA STİLLERİ VE KAYGI
DURUMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SİMGE C. TURAN CEBECİ

İstanbul,2009

**T.C.
MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI KLİNİK PSİKOLOJİ
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**TAM AİLEYE VE TEK EBEVEYNE SAHİP
AİLELERDEN GELEN 7-12 YAŞLARI ARASINDAKİ
ÇOCUKLARIN BAĞLANMA STİLLERİ VE KAYGI
DURUMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Simge C. TURAN CEBECİ

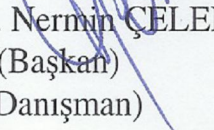
Danışman Öğretim Üyesi

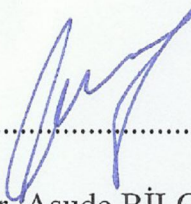
Prof. Dr. H. Nermin ÇELEN

İstanbul,2009

T.C. Maltepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

06.11.2009 tarihinde tezinin savunmasını yapan Simge Ceylan Turan CEBECİ'ye ait "Tam Aileye ve Tek Ebeveyne Sahip Ailelerden Gelen 7-12 Yaşları Arasındaki Çocukların Bağlanma Stilleri ve Kaygı Durumları Arasındaki İlişki" başlıklı çalışma, Jürimiz Tarafından Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı, Klinik Psikoloji Tezli Yüksek Lisans Programında Yüksek Lisans Tezi Olarak Kabul Edilmiştir.

.....
Prof. Dr. Nermin ÇELEN
(Başkan)
(Danışman)

.....
Prof. Dr. Asude BİLGİN
(Üye)

.....
Yrd. Doç. Dr. Figen KARADAYI
(Üye)

TEŞEKKÜR

Bu zevkli Yüksek lisans çalışma sürecini gerçekleştirmemde bilgilerimi, sabır ve anlayışını esirgemeyen, daima çalışma azmi ve hevesi aşıl原因an, akademik anlamda olduğu kadar insani olarak da çok şey öğrendiğim çok değerli hocam Prof. Dr. H. Nermin Çelen'e içten teşekkürlerimi sunarım.

Tez jürimdeki yapıcı eleştirileri ve fikirleri için Prof. Dr. Asude Bilgin'e ve Yar. Doç. Dr. Figen Karadayı'ya teşekkür ederim.

Çalışmam boyunca her türlü yardım ve desteklerimi esirgemeyen ailem ve canım arkadaşlarıma, tezin basılması aşamasında çok değerli yardımları için Mustafa Özalp'e ayrıca teşekkür ederim.

Yüksek Lisans eğitimimin ve zorlu tez sürecimde, her türlü desteğini üzerimde tutan, çıkmazda kaldığım durumlarda gidilecek yeni bir yol olduğunu fark etmemi sağlayan, şu ana kadar aldığım yol boyunca elimi hiç bırakmayan Sevgili Eşime ve hayatımda her şeyi bilen ve her durumu çözen kişi olarak her zaman ayrı bir yere sahip olacak canım Anneme yardımları ve destekleri için , eğitim yolculuğuna birlikte başladığımız, , şu anda fiziki anlamda yanımda olamasa da , ulaştığım noktadan benden daha fazla gurur duyduğunu bildiğim biricik Babama her bilgiye ancak okuyarak ve araştırarak ulaşılacağını öğrettiği için sonsuz teşekkür ederim.

Simge Ceylan TURAN CEBECİ

İstanbul, 2009

ÖZET

Bu araştırma ile anne babası boşanmış 7-12 yaşları arasındaki çocuklar ile aynı yaşta anne babası boşanmamış çocukların bağlanma stilleri ile kaygı durumları arasındaki ilişkinin karşılaştırılması ortaya konmaya çalışılmıştır. Araştırmanın bir diğer amacı ise; konu ile ilişkili olduğu düşünülen cinsiyet, yaş, annenin eğitim durumu ve sosyoekonomik düzey gibi değişkenlerin çocukların bağlanma durumları ve kaygı düzeyleri ile ilişkisinin incelenmesidir.

Araştırmada veri toplamak amacı ile çocukların sosyodemografik özelliklerini belirleyen “Bireyi Tanıma Çizelgesi”, bağlılık stillerini ölçmek için “Bağlılık Stili Anket Formu”, kaygı durumlarını ölçmek için de “Çocuklar İçin Durumluk ve Sürekli Kaygı Envanteri” kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini 7-12 yaş arasındaki tek ebeveyne sahip (anne babası boşanmış) 20 erkek ve 22 kız, tam aileye sahip (anne babası boşanmamış) 24 erkek ve 34 kız olmak üzere 100 ilk öğretim okulu öğrencisinden oluşmaktadır.

Araştırmanın sonuçlarına göre; boşanmış ebeveynlerin çocuklarının güvenli bağlanma durumları ile durumluk kaygı düzeyleri arasında negatif yönde bir ilişki vardır.

Boşanmış ebeveynlere sahip çocukların durumluk ve sürekli kaygı puan ortalamalarının, tam aileye sahip çocukların durumluk ve sürekli kaygı puan ortalamalarından yüksek olduğu görülmüştür.

Sosyodemografik özelliklerden cinsiyete göre yapılan incelemede, erkek çocukların güvenli bağlanma puan ortalamaları, kız çocukların güvenli bağlanma puan ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur.

Yaş değişkenine göre yapılan incelemede 7-8-9 yaş grubundaki çocukların durumluk ve sürekli kaygı puan ortalamaları, 10-11-12 yaş grubundaki çocukların durumluk ve sürekli kaygı puan ortalamalarından düşük çıkmıştır. Tam aileye sahip 7-8-9 yaş grubundaki çocukların süreklilik kaygı puan ortalamalarının tam aileye sahip 10-11-12 yaş grubu çocukların durumluk ve sürekli kaygı puan ortalamalarından çok daha fazla olduğu bulunmuştur.

Anneleri ortaokul mezunu olan çocukların güvenli bağlanma puanları, diğer eğitim düzeylerinde anneleri olan çocukların durumluk ve sürekli kaygı puanlarından anlamlı derecede düşüktür. Araştırmanın katılan çocukların anneleri ilgili bir başka sonuç ise 2-6 yaş döneminde bakıcısı anne olan çocukların güvenli bağlanma puanları, bakıcısı diğer kişiler olan çocukların durumluk ve sürekli kaygı puan ortalamalarından düşük olması şeklinde karşımıza çıkmıştır.

Araştırmadan elde edilen bir diğer bulgu ise; çocukların içinde buldukları sosyoekonomik düzey ile bağlanma stilleri arasında bir ilişki kurulamazken, sosyoekonomik düzeyleri düşük çocukların durumluk kaygı puan ortalamaları, yüksek olan çocukların durumluk ve sürekli kaygı puan ortalamalarından yüksek olmasıdır.

Bulgular, konu ile ilgili araştırma sonuçları doğrultusunda yorumlanmış ve tartışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Boşanma, Bağlanma, Durumluk Kaygı, Sürekli Kaygı, Aile.

SUMMARY

This study is planned to put forward the attachment styles and anxiety levels of children between the ages of 7-12 belong to divorced parents and the non divorced parents and to compare the relation between the attachment styles and anxiety. Another purpose of the research is to examine the relations of variables that are considered to be related to the topic such as sex, age, mother's education, socio-economical levels between children's attachment statuses and anxiety levels.

Instruments

In order to collect data for the research; "Recognizing the Individual Chart" was used to determine the socio-demographic traits of the children, "Attachment Style Survey Form" was used to measure the attachment styles of the children, and "State-Trait Anxiety Inventory for Children" was used to measure the anxiety situations of the children.

Sample

The sample group of the research is formed of 100 primary school children; 20 boys and 22 girls between the ages of 7-12 whose parents are divorced and 24 boys and 34 girls whose parents aren't divorced.

Results:

According to the results of the research; there is a negative relation between the secure attachment situations and the State-Trait Anxiety of the children with divorced parents.

It is found out that the averages of the points of State-Trait Anxiety of children whose parents are divorced are higher than those who have a complete family.

In the research made according to socio-demographic traits to sex; it is seen that the secure attachment point averages of boys are found to be significantly higher than those of girls.

According to the research made in accordance with the age variable, State-Trait Anxiety point averages of children at 7-8-9 age groups are found to be less than those of 10-11-12 age groups. State-Trait Anxiety point averages children of 7-8-9 age groups with complete families are found to be much higher than children of 10-11-12 age groups complete families.

The secure attachment points of children with mothers graduated from middle schools (junior high schools) are significantly lower than those who have mothers with other education levels. Another result of the research related to the mothers of participant kids that the secure attachment points of children who have their mothers as their caretakers at the ages of 2-6 are lower than children who have other caretakers.

Another finding of the research is that; a relation cannot be established with the socio-economic level that the children are in, and State-Trait Anxiety point averages of children with low socio-economic levels are higher than children with high socio-economic levels.

Findings are interpreted and discussed in accordance with the results related to the subject.

Key Words: Divorce, Attachment, State Anxiety, Trait Anxiety, Family.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar LİSTESİ	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ	ix
BÖLÜM I	
GİRİŞ	1
1.1. Boşanma ve Çocuk Üzerindeki Etkileri	3
1.1.1.Boşanma	3
1.1.2.Boşanmanın Çocuk Üzerindeki Etkileri	5
1.1.3. Boşanma Sonrası Çocukların Verdikleri Tepkiler	7
1.2. Bağlanma	20
1.2.1. Bağlanma Kuramı ve Ortaya Çıkışı	20
1.2.2. Bağlanma Sistemi	27
1.2.3. Ainsworth'ün Yabancı Ortam Deneyi	29
1.2.4. Bağlanmanın Biçimlenmesi	29
1.2.5. Bağlanmanın Evreleri	32
1.2.6. Gelişim Dönemlerine Göre Bağlanma	34
1.3. Kaygı Ve Çocuk Üzerindeki Etkileri	36
1.3.1. Kaygı	36
1.3.2. Kaygı İle İlgili Kuramsal Temeller Ve Yaklaşımlar	40
1.3.3. Çocukluk Döneminde Kaygı	45
1.4. Konu ile İlgili Daha Önce Yapılmış Çalışmalar	49
1.4.1. Boşanma ile ilgili daha önce yapılmış çalışmalar	49
1.4.2. Kaygı ile ilgili daha önce yapılmış çalışmalar	50
1.4.3. Bağlanma ile ilgili daha önce yapılmış çalışmalar	52
1.5. Araştırmanın Problemi	55
2. Araştırmanın Alt Problemleri	56
3. Araştırmanın Önemi	57

4. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları	58
5. Araştırmanın Varsayımları	58
6. Tanımlar	58
7. Kısaltmalar	60
BÖLÜM II	
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	
2.1. Araştırmanın Modeli	61
2.2. Evren ve Örneklem	61
2.3. Veri Toplama Araçları	62
2.3.1. Bireyi Tanıma Çizelgesi	62
2.3.2. Bağlılık Stili Anket Formu	62
2.3.3. Çocuklar İçin Durumluk Sürekli Kaygı Envanteri	63
2.4. Veri Çözümleme Yöntemleri	64
BÖLÜM III	
Bulgular	65
BÖLÜM IV	
Sonuç ve Tartışma	93
KAYNAKÇA	102
EKLER	110
ÖZGEÇMİŞ	115

TABLolar LİSTESİ

Sayfa No

Tablo 1.	Farklı Yaş Gruplarının Boşanmaya Karşı Verdikleri Tepkiler	8
Tablo 2.	Boşanma, Stres, Uyum Teorisi	16
Tablo 3.	Bağlanma Davranışı Özellikleri	35
Tablo 4.	Gelişimsel Olarak Kaygıların Sıralaması	47
Tablo 5.	Deneklerin tek ebeveyne veya tam aileye sahip olma durumlarına göre dağılımları	66
Tablo 6.	Deneklerin yaşa göre dağılımları	66
Tablo 7.	Deneklerin cinsiyete göre dağılımları	67
Tablo 8.	Deneklerin ailelerinin sosyoekonomik düzeylerine göre dağılımları	67
Tablo 9.	Deneklerin annelerinin eğitim düzeylerine göre dağılımları	68
Tablo 10.	Deneklerin 0-2 yaş dönemlerinde bakım gördükleri kişiye göre dağılımları	68
Tablo 11.	Deneklerin 2-6 yaş dönemlerinde bakım gördükleri kişiye göre dağılımları	69
Tablo 12.	Bağlılık Stili Ölçeği	70
Tablo 13.	Sürekli Kaygı Envanteri	71
Tablo 14.	Durumluk Kaygı Envanteri	72
Tablo 15.	Bağlılık Stili Anket Formu, Çocuklar İçin Durumluk ve Sürekli Kaygı Envanteri Puanlarının Minimum, Maksimum, Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	73
Tablo 16.	Bağlılık Stili Anket Formunun ve Durumluk-Sürekli Kaygı Envanterinin Geçerlilik Güvenilirlik Değerleri	75
Tablo 17.	Ölçek Puanlarının Korelasyonu	76
Tablo 18.	Anne Babanın Boşanma Durumuna Göre Bağlanma Stilleri ve Kaygı Durumlarının Değerlendirilmesi	77
Tablo 19.	Tek Ebeveyne Ve Tam Aileye Sahip Çocuklarının Bağlanma ve Kaygı Puanlarının Korelasyonu	78
Tablo 20.	Çocukların Cinsiyetlerine Göre Bağlanma Stilleri ve Kaygı Durumlarının Değerlendirilmesi	80

Tablo 21.	Tek Ebeveyne ve Tam Aileye Sahip Çocuklarının Cinsiyetlerine Göre Bağlanma Stilleri ve Kaygı Durumlarının Değerlendirilmesi	82
Tablo 22.	Çocukların Yaş Gruplarına Göre Bağlanma Stilleri ve Kaygı Durumlarının Değerlendirilmesi	83
Tablo 23.	Tek Ebeveyne ve Tam Aileye Sahip Çocukların Yaş Gruplarına Göre Bağlanma Stilleri ve Kaygı Durumlarının Değerlendirilmesi	84
Tablo 24.	Annenin Eğitim Durumuna Göre Bağlanma Stilleri ve Kaygı Durumlarının Değerlendirilmesi	87
Tablo 25.	0-2 Yaş Döneminde Bakıcının Anne Olma Durumuna Göre Bağlanma Stilleri ve Kaygı Durumlarının Değerlendirilmesi	89
Tablo 26.	2-6 Yaş Döneminde Bakıcının Anne Olma Durumuna Göre Bağlanma Stilleri ve Kaygı Durumlarının Değerlendirilmesi	89
Tablo 27.	Akşam Eve Geldiğine Anneyi Görme Durumuna Göre Bağlanma Stilleri ve Kaygı Durumlarının Değerlendirilmesi	91
Tablo 28.	Sosyoekonomik Düzeye Göre Bağlanma Stilleri ve Kaygı Durumlarının Değerlendirilmesi	91
Tablo 29.	Tek Ebeveyne ve Tam Aileye Sahip Çocukların Sosyoekonomik Düzeylerine Göre Bağlanma Stilleri ve Kaygı Durumlarının Değerlendirilmesi	93

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa No

Şekil 1.	Bağlanma Sistemi Modeli	28
Şekil 2.	Bağlanmanın 3 Temel İşlevi	31
Şekil 3.	Ölçek Puanlarının Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	74
Şekil 4.	Anne Babanın Boşanma Durumuna Göre Kaygı Durumlarının Dağılımı	78
Şekil 5.	Cinsiyete Göre Güvenli Bağlanma Puanının Dağılımı	81
Şekil 6.	Yaş Gruplarına Göre Sürekli ve Durumluk Kaygı Puanlarının Dağılımı	83
Şekil 7.	Tam Aileye Sahip Grupta Yaş Gruplarına Göre Güvensiz Bağlanma Puanlarının Dağılımı	85
Şekil 8.	Tam Aileye Sahip Grupta Yaş Gruplarına Göre Sürekli Kaygı Puanının Dağılımı	86
Şekil 9.	Annenin Eğitim Düzeyine Göre Güvenli Bağlanma Puanlarının Dağılımı	88
Şekil 10.	2-6 Yaş Döneminde Bakıcının Anne Olmasına Göre Güvenli Bağlanma Puanının Dağılımı	90
Şekil 11.	Sosyoekonomik Düzeye Göre Durumluk Kaygı Puanının Dağılımı.	92

BÖLÜM I

GİRİŞ

Evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birliktir. Türk Hukuku'na göre aile kan veya mukabele ile birbirine bağlanmış, aralarındaki hukuki münasebet medeni hukuk ile düzenlenmiş topluluktur (http://www.....e_demektir.asp).

Biyolojik ihtiyacımız bizi evlenmeye yöneltir. Genlerimizin bizi evlenmeye sevk ettiğini bilmeliyiz. Bu olgu insan neslinin devamı içindir. Genlerimizde, en iyi adayı bulmak, onunla birlikte yaşamak ve çocuk meydana getirmek gibi bir talimatname vardır. Ayrıca psikososyal ihtiyaçlar da ancak evlilikle karşılanabilir. Onun dışında bu ihtiyaçları tam olarak karşılamak mümkün değildir. Ancak, doğa gereği olan evlenme kuralının da istisnası vardır. Evlilik kültürel bir olgudur (Tarhan 2007).

Evlenme kadar boşanma olgusu da insanların ihtiyaçları doğrultusunda oluşmuştur. Yasal olarak birleşip sonra geçinemeyen kişilerin de çatışmalı ve yıpratıcı olan bu durumu sürdürmelerinin anlamı yoktur. Hukuksal bir kavram olarak ele alındığında boşanma, basit anlamda evlilik sözleşmesinin sona ermesidir. Ancak ruhsal açıdan değerlendirildiğinde aile birliğinin bozulması, ailenin bölünmesine yada bütünüyle dağılmasına yol açan ve bütün aile üyelerini hatta yakın çevredeki kişileri dahi sarsabilen karmaşık bir olgudur. Boşanma yalnız bireyleri değil, toplum düzenini ilgilendirir. Çünkü günümüzde toplumun temeli ailedir. Aile kurumu her şeyden önce sosyal, ahlaksal bir kurumdur. Ailenin işleyiş düzeni, hukuk, ahlak ve geleneklerle kurulur ve sağlanır. Ailenin temel üyeleri olan eşlerin öncelikle birbirlerine karşı ve sahip oldukları çocuklara karşı bazı yükümlülükleri vardır. Eşler arasındaki ve çocuklara karşı olan bu görevlerin ve yükümlülüklerin yerine getirilmesi çocukların gelişiminde ve sağlıklı bireyler olabilmelerinde çok önemli bir yer tutar (Velidedeoğlu 1976; Gümüsel, 2009).

Çocuğun içinde büyüdüğü ailenin yapısı, genişliği, sosyoekonomik ve kültürel düzeyi, onun ilk sosyal deneyimlerini, dolayısıyla duygusal ve toplumsal gelişmesini etkileyecektir. Çocuk aile içerisinde sosyal bir birey olmayı öğrenirken, aynı zamanda en küçük ayrıntısına kadar kopya edeceği bir modele gereksinim duyar. Kişiliğin oluşumu için gerekli olan bu özdeşleşme, aile içerisindeki yakın üyelerle gerçekleştirilebilir (Yavuzer, 2006).

Aile toplumu oluşturan en küçük yapı taşıdır. Dolayısıyla çocuk ailesiyle kurduğu etkileşimlerden çıkardığı sonuçları özümseyerek kişiliğinin ve ruhsal yapısının temellerini oluşturmaktadır. Aile toplu'nsallaşma için çocuğa bir zemin hazırlamaktadır. Çocuk aile içerisinde, doğumundan itibaren davranışlarına temel olacak bağları kurmaya başlar.

Son yıllar yakın ilişkilerle ilgili araştırmalarda çarpıcı bir artışa ve sosyal bilimlerde yeni bir ilişki bilimi alt dalının ortaya çıkışına tanık olmaktadır (Hazan ve Shaver , çev. Dönmez, 1994). Bu yeni inceleme alanı çocuğun doğumundan itibaren başlayan ve gelişen ve önemi gün geçtikçe daha da anlaşılan "Bağlanma Kuramı"dır. Bağlanma sistemi, bebeklerin onlara bakan kişiye/kişilere fiziksel yakınlığını güçlü tutarak hem kendilerini çevreden gelebilecek tehlikelerden korunmasına yardım eder hem de onlara çevreyi keşfetmeleri için gerekli koşulları sağlar. Bağlanma sisteminde bakıcı ile yakınlık kaybolduğu anda çocuk kaygı yaşamaya başlar ve yakınlık tekrar kurulamazsa yaşanan kaygı çocuğun kişiliğinde kendine bir yer edinir.

Kaygı gerek yetişkinleri gerekse de çocukları çok derinden etkileyen bir olgudur. Freud'a ve diğer bir çok araştırmacıya göre kaygı doğum anı ile başlamaktadır. Bağlanma objesinden uzaklaşma ve kendini güvende hissetmeme durumlarında kaygı hissedilmekte ve yakınlık tekrar kurulduğunda güvenli bağlanma yaşanmaktadır. Yakınlığın kurulmaması durumunda güvensiz bağlanma ve kaygı yaşanmaktadır.

Tüm bu araştırma sonuçlarına bakıldığında, çocuklar ve hatta ebeveynler için çok zorlu olan bu süreçte, çocukların bağlanma durumlarıyla kaygı durumlarının yakından ilgili olabileceği düşünülmektedir. Bu amaçla, araştırmada tek ebeveyne

sahip ve tam aileye sahip çocukların bağlanma stillerindeki farklılık ve bu stillerin kaygı düzeylerine olan etkilerini ortaya konulmaya çalışılacaktır.

1.1. BOŞANMA VE ÇOCUK ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

1.1.1. Boşanma

Kuşkusuz bir çocuk fiziksel ve psikolojik gelişimini en güzel şekilde ailesinin içinde tamamlar. Çocuk hem annenin hem de babanın ilgisine, sevgisine, şefkatine muhtaç bir varlıktır. Çocuğun ruhsal ve zihinsel açıdan sağlıklı olmasının başta gelen şartlarından birisi elbette ki kişiliğinin ideal bir aile tarafından yoğrulmasıdır. Ancak günümüzde yıkılan ailelere oldukça sık rastlıyoruz (Tarhan, 2007).

Tüm ailenin olumlu biçimde rollerini yerine getirebilmesinin bazı koşulları vardır. Bu koşullardan en önemlisi ana baba arasındaki ve çocuklarla olan uyumdur. Uyum, sevgi ve güven üzerine kurulmuş ilişkiler bütünüdür (Akyüz, 1978).

Üreme ve çoğalma insanoğlunun en temel gereksinimidir. Bunun için birleşen, evlenen insanlar sadece neslini devam ettirmekle kalmazlar, aynı zamanda sevme, sevilme doyumlarını evlilik kurumu ile karşılamayı amaçlarlar. Ailenin çekirdeği olan evlilik, cinsiyetleri ayrı iki kişinin bir ömür boyu birlikte yaşamasının beklendiği bir birlikteliktir. Evliliğin getirdiği sorumlulukları göğüsleyebilmek, ancak erkeğin ve kadının tam bir eşitlik içinde özveri ile yaşamasına bağlıdır. Ailede yeterince doyum sağlayan bireyler, ailenin getirdiği güçlüklerle katlanmaktadır. Aile, toplumun en ufak birimi olan ait olduğumuz ya da bize ait diye hissettiğimiz, neslimizin devamını sağlayan çocuk sevgisini yaşatan, karşı cinsle sevginin ve cinselliğin paylaşıldığı kurumdur. Bu kurum tarihsel süreçte doğal bir kurum olarak varola gelmiştir. Gerçi bugün bazı toplumlarda çiftler, ortak yaşamlarını evlenmeden sürdürmekte ve doğan çocuklarını da büyütmektedirler. Ama bu durum çiftin ölümünden sonra çocuklar için, miras veya kan ve soy karışımı gibi noktalarda sakıncalar oluşturmuştur. Şu halde aile ve evlilik kurumu, ne denli zorlu da olsa, yalnız sosyal, ahlaki veya dini görüşlerin değil, doğal bir zorunluluğun ürünü olarak

karşımıza çıkmaktadır. Evlilik nasıl bir sosyal ve doğal yaşamın bir sonucu ise, boşanma da ailenin aynı derecede bireysel ve sosyal bir gereksinimi olarak karşımıza çıkar. Ancak boşanma terimine kavramsal olarak dilimizde kurtulmak ve rahata ermek anlamı da yüklenmiştir (Velidedeoğlu, 1976).

Evlenme olgusu hem medeni hukuka göre hem de toplum açısından sosyal ve doğal zorunluluğun ürünü olduğu gibi boşanma da aynı derecede bireysel ve sosyal bir gereksinimdir. (Velidedeoğlu, 1976). Boşanma olgusu da evlilik kadar eskidir. Ailenin olduğu her yerde boşanma, mevcut ihtimallerden birisidir. Günümüzde boşanma, global olarak gittikçe artan bir sosyal realite haline gelmektedir. Ülkemizde de Birinci Dünya Savaşından sonra bütün ülkelerde olduğu gibi boşanma olaylarında bir artış görülmektedir. Denilebilir ki her toplumda, geçmişe oranla boşanma, bugün çok daha yaygın ve çok daha büyük orandadır(Sezal, 1996). GATA'nın aşağıda öngördüğü değişiklikler de bu kanıyı desteklemektedir:

- 1975'ten bu yana boşanmalar yılda 1 milyonu aştı.
- Bugün yapılan iki evlilikten biri boşanma ile sonuçlanacak.
- 1983'te doğan çocukların %45'inin anne babası boşanacak. %35'inin anne babası tekrar evlenecek., %20'sinin anne ve babası ikinci eşinden de ayrılacak.
- Evliliklerin yarısı ilk 7 yıl içerisinde sona eriyor. Buna göre 1980'lerde doğmuş çocukların aşağı yukarı üçte biri 18 yaşına gelmeden tek ebeveynli bir ailede yaşayacak (<http://www.gata.edu.tr/dahilibilimler/cocukruh/bosanma.htm>).

Hukuk yönünden boşanma, evlilik sözleşmesinin sona ermesidir. Ancak ruhsal açıdan, ailenin bölünmesine yada tümünden dağılmasına yol açan ve bütün aile üyelerini sarsan karmaşık bir olaydır. Boşanmaların büyük çoğunluğunun, evliliğin ilk yıllarında olduğu düşünülürse, aile birliğinin bozulmasından en çok zarar görenlerin, küçük çocuklar olduğu ortadadır. Gerçekten kişiliğin geliştiği bu ilk yıllarda, çocuk için en önemli şey, analı babalı bir yuvada sevilerek, güven duyarak yetişmektir (Yörükoğlu, 1978). Ancak sürekli çatışmaların olduğu bir aile ortamında yetişmek de çocuklar üzerinde boşanmış aile ortamında yetişmelerinden daha büyük

hasarlar bırakabilmektedir. Bu durumda boşanmayı iyi ya da kötünün karşılığı olarak görmek çok basit bir yaklaşım olacaktır (Özen, 1998; <http://www.gata.edu.tr/dahilibilimler/cocukruh/bosanma.htm>).

1.1.2. Boşanmanın Çocuk Üzerindeki Etkileri

Boşanmanın, gerek çiftler üzerinde gerekse ayrılan çiftlerin çocukları üzerinde toplumsal, ekonomik, psikolojik ve duygusal yönden bir çok etkileri olmaktadır. Bu durumun incelenmesi de son yıllarda büyük önem kazanmıştır. Özellikle de yaşanan çatışma süreci içinde ve boşanma sonrasında, çocuklarda ortaya çıkması olası psikososyal davranışların incelenmesi psikolojinin yoğun ilgisini çekmektedir (Özen,1998).

Boşanma, çocukların alıştıkları yaşam şeklinin değişmesine ve ebeveynlerden biriyle daha az görüşmesine sebep olduğu için çoğunlukla çocukların stres yaşamasına sebep olmaktadır. Çocuklar doğal olarak bu karışık ortamda kendi durumlarının ne olacağı ile ilgili yoğun bir endişe yaşamaktadırlar (Öztürk, 2005a).

Boşanma süresinden, gerilimlerinden en fazla çocukların zarar gördüğü çeşitli araştırmalarla ortaya konmuştur. Boşanmada en büyük bedeli çocuklar öder. Öfkenin ve düşmanca tutumların çokça yaşanması çocukta sevilmediği duygusunu uyandırır. Çoğu zaman da boşanmadan çocuklar kendilerini sorumlu tutarlar ve suçluluk duygusu geliştirirler (Tarhan, 2007). Çocukların sorunları boşanma ile birlikte artmaktadır. Tam aileye sahip çocuklara tek ebeveyne sahip çocuklarda uyum problemlerinin daha fazla görüldüğü belirtilmektedir (Neher ve Short 1998). Yapılan araştırmalar, tek ebeveyne sahip çocuklarda ruhsal uyumsuzluk oranının yüksek olduğunu göstermektedir. Bu uyumsuzlukların en önemlileri, okul başarısızlığı, ruhsal çökkünlük, kavgacı olma gibi çeşitli davranış bozukluklarıdır (Tezcan 1996).

Çocuklar boşanma sürecinde, suçluluk (anne ile babanın boşanmasından ötürü kendisini sorumlu tutma) , boşanmayı reddetme (hiçbir şey olamamış gibi davranma), boşanma nedeniyle kızma (ana babadan birini ya da her ikisini de

suçlama), anne babayı bir araya getirmek için çaba harcama, depresyon ve boşanmayı kabullenme gibi evrelerden geçmektedirler (Öztürk, 2006).

Boşanmanın etkilerine hem çocuk hem de boşanan ana-baba yönünden bakılabilir. Çocuk yönünden bakıldığında üç temel sorun akla gelir. Bu sorunlardan ilki boşanmanın çocuğun günlük yaşamına getirdiği etkilerdir. Çocuğun çevresinin zenginliği ve anne babası ile ilişkisinin miktarı ve türünü çocuğun yetişmesini etkiler. Çocuğun aile ortamı , boşanma sonucu önemli değişikliklerle karşı karşıyadır. İkinci sorun çocuğun boşanma sırasında kaç yaşında olduğuyla ilgilidir. Erikson ve Freud'a göre yaş unsuru belirli gelişim aşamalarını göstermesi açısından çok önemlidir. Çocuk küçük yaşlarda iken ortaya çıkan bir boşanma, onun gelişimini derinden etkiler. Üçüncü sorun ise boşanmadan sonra çocuğun ana-babadan birinin yanında kalmış olmasından kaynaklanır. Çocuklar genelde anne ile kalırlar ve babalarını ya haftada bir kez ya da daha seyrek olarak görürler (Cüceloğlu, 2002).

Çocuklar için en zor olan şeylerden biri de boşanan ebeveynlerinden birinin ya da her ikisinin de başka biriyle evlenmesi sonucunda sürekli yaşadığı ana-babadan bağımlı kopartıp, başka bir ana-babaya alışmaktır. Sosyal hizmet uzmanları, bu gibi durumlarda çocuğun bakımı konusunda önemli kararlar almak zorundadırlar. Çocuğa bakmakla yükümlü olan ana-babaların görüşmeleri çok özenli düzenlemeleri gerekir. İdeal bir yaşam biçiminde, çiftler evlenip çocukları olduğu zaman, çocukları, her ikisi ile bağımsız ilişki kurabilecek yaşa gelinceye dek, eşlerin birlikte yaşamaları ve en azından fiziksel saldırganlık yapmamaları gerekir. Ana-babaların kararlarının, çocukları da etkileyen geniş kapsamlı sonuçları vardır. Bazı kararlar aşırı bir duygusal stres altında, ivedice alınır ve ilerde pişmanlığa yol açar (Wolf, 1986).

Bazı ebeveynler, en azından çocuklar büyüyüp evden ayrılana kadar, kişisel isteklerini bir kenara atıp evliliği sürdürmeyi düşünebilir. Araştırma sonuçları göstermiştir ki; sadece çocukların iyiliği için bir arada kalmanın çok nadir işe yaradığıdır. Bazen, bir arada kalmak, çocuklara, anlaşamayan eşlerin boşanmasından daha çok zarar verebilmektedir. Kasıtlı sessiz kalmalardan, sürekli bağırış çağırışlardan, fiziksel şiddet göstermeye kadar çeşitli anlaşmazlık

tezahürlerine şahit olmuş çocuklar, tek ebeveyne sahip çocuklardan daha uyumsuzdur (<http://www.gata.edu.tr/dahilibilimler/cocukruh/bosanma.htm>; Amato ve Keith, 1990).

Amato, Loomis ve Booth (1994) yaptıkları 12 yıllık boylamsal çalışma sonucunda, çocukların anne-babaları birlikte yaşamak yerine boşanmayı tercih ettiklerinde, daha sağlıklı yetişkinler olduklarını; bunun tersine, anne-baba çatışmasının az olduğu ailelerde yetişen çocukların, anne-babaları boşanmak yerine birlikte yaşamayı tercih ettiklerinde, bunların daha sağlıklı yetişkinler olduklarını bildirmektedirler(http://scholar.google.com.tr/scholar?q=info:KW_J-crl4mIJ:scholar.google.com/&hl=tr&output=viewport&shm=1).

Boşanmış ailelerin çocuklarıyla ilgili yapılan 92 çalışmanın meta analizinde; boşanma sırasında çocuğun yaşının, çocuğun psikolojik ve sosyal uyum ve anne baba ile ilişkileri üzerine en anlamlı etki eden faktör olduğunu saptanmıştır. Ailenin dağılması, çocuklarda değişik duygusal tepkilere yol açar. İçinde buldukları yaşa göre bazı duygular öne çıkar, diğerleri geri planda kalıp ileriki yaşlarda tekrar yoğunluk kazanır. Çocuklar, anne ve babalarının evliliğinin sona ermesine duydukları öfkeyi, yaşlarına, kişilik özelliklerine ve ailenin durumuna göre değişen şekillerde ifade ederler. Çoğu çocuk, özellikle erkek çocuklar sık sık kavga ederek, anne ve babaya, öğretmenlerine ve onlarla ilgilenen diğer kişilere bağırarak ve kırıp dökerek öfkelerini açığa vurular (Amato ve Keith, 1990).

1.1.3. Boşanma Sonrası Çocukların Verdikleri Tepkiler

Bütün çocuklar anne ve babalarının ayrılmasından ve ailenin dağılmasından sonra korkuya kapılırlar. Boşanma sonrası çocuklarda, kaygıya, anne veya babayı kaybetme korkusuna sık rastlanır.

Boşanmanın çocukları nasıl etkilediği konusunda genellemeler yapmak olanaksızdır. Çünkü her boşanma olayı aslında kendine özgü, karmaşık, çok yönlü bir olaydır. Fakat her şeye rağmen, psikolog ve eğitimciler çocuğun boşanma anındaki yaşına bakılarak boşanmanın onu nasıl etkileyeceği konusunda bazı

genellemeler yapılabileceğini ileri sürmektedirler (Akyüz, 1978). Tablo 1’de farklı yaş gruplarının anne baba ayrılığına karşı verdikleri tepkiler gösterilmiştir.

Tablo 1: Farklı Yaş Gruplarının Boşanmaya Karşı Verdikleri Tepkiler

ANNE BABA AYRILIĞINA VERİLEN TEPKİLER						
	<i>Disforik Tepkiler</i>		<i>Diğer Bakım Vericiye Tepkiler</i>		<i>Dışa Vuran Tepkiler</i>	
	Acı ve umutsuzluk	Kendini Rahatlatma	Bağımlılık	Kayıp Korkusu	Kızgınlık	Huzursuzluk
Okul Öncesi	Ağlama (fakat azalmış), Üzüntü, Çekilme	Masturbasyon	Yapışkanlık, bakım görme arzusu	Ayrılık Kaygısı	Oyunlarda kızgınlık ve öfkenin dışa vurması	Ajitasyon
Orta Çocukluk	Ağlama, üzüntü		Yapışkanlık, mızızlanma, bebeksi konuşma, bağımsızlık	Okul Fobisi	İtaatsizlik, okuldan kaçma, suç işleme	Huzursuzluk, okul başarısında azalma
Ergenlik	Gözü yaşlılık, üzüntü, bitkinlik			Okul Fobisi	Asilik, kavgacılık, kabalık, ilaç kötüye kullanımı, içki kullanma, evden kaçma, seksüel aktlar	Huzursuzluk, okul başarısında azalma

Tablo 1’de farklı yaş gruplarının anne baba ayrılığına yönelik verdikleri içsel ve dışa vuran tepkiler gösterilmiştir. (<http://www.gata.edu.tr/dahilibilimler/cocukruh/bosanma.htm>)

Okul Öncesi Dönem

Okul öncesi çağıdaki çocuklarda 4-6 yaş, davranış ve bazı gelişme gerilikleri ortaya çıkmaktadır. Çocuklardaki kaygı ebeveynin tutumuna bağlı olarak değişmektedir. Okul öncesi çocukları daha çok birlikte yaşadıkları, evde kalan ebeveynin de kendini terk edip gitmesinden, giden ebeveyn tarafından eskisi kadar sevilmemekten, yiyecek ya da yatacak yer bulamamaktan korkarlar. Doğadaki olayların merkezinin kendileri olduklarına inandıkları için ebeveynin gidişinin kendisinin suçu olduğunu düşünürler. Hayallerinde, anne babanın hiç ayrılmadığını kurar, reddedilme ve kaybetme duyguları ile başa çıkabilmek için türlü şeyler uydururlar. Bu korkularını ağlamak, ebeveyninden başka kimse ile kalmayı reddetmek veya ebeveyni göz önünden ayırmamak şeklinde ortaya çıkar. Okul öncesi dönemdeki çocukların bilişsel, gelişimsel sınırlılıkları ve duygusal immatüriteleri sebebiyle, boşanmaya tepkileri abartılı olmaktadır. Oluşan semptomlar bu yaş çocuklarının olaylara immatür yaklaşımları, fantezi ile gerçeği ayırt etmede güçlükleri, bakım ve korunma için anne babaya muhtaç ve bağımlı oluşlarının farkında oluşlarıyla ilişkilidir. Klinik çalışmalarda okul öncesi çocukların çoğunun, anne ve babasının ayrılmasına ve boşanmasına, gelişimlerinde tamamladıkları bir aşamaya geri dönerek tepki gösterirler. tipik gerileme davranışları parmak emme, yatağı ıslatma, tutturmalar, anne ve babaya vurma, anne ve babaya aşırı düşkünlük gösterme ve eskiden sevilen bir oyuncuğa yada nesneye tekrar bağlanmaktır. Hetherington ve ark. (1978) bu davranışların 1 yıl sonrasında iyileşmeye başladığı belirtilmektedir (<http://www.gata.edu.tr/dahilibilimler/cocukruh/bosanma.htm>, Uludağ Üniversitesi Aile Hekimliği Ders Notları, 2008).

Okul öncesi dönemde içe kapanık ya da tam tersi fazla atılgan olma, her iki durumda da sosyal ilişkilenmede güçlükler yaşama görülebilir. Oluşan özgüven kaybı, karakteristik bir şekilde kişilik yapısında yer alabilir. Bütün bunlara ek olarak, zihin gelişimi gecikebilir ve bloke olabilir. Dikkati toplamada yaşanan güçlükler, çocuğun verimli öğrenmesini ve akıl yürütmesini zorlaştırır ve son derece olumsuz etkiler (http://www.mcatürk.com/Ergenlik_Cagi_-_6_89.htm, 2009).

Orta Çocukluk Dönemi

Anne, babanın ayrılması ya da boşanması çocuğun, okul başarısında azalmaya neden olabilir. dikkatini verememe, derslere karşı ilgisizlik ve dalıp gitmeler nedeniyle çocuğun ders başarısı düşer. Sınav notları kötüleşebilir. Arkadaşları ile geçimsizlik, çabuk sinirlenme, ani öfke patlamaları, oyunlara katılmama ve teneffüslerde sınıfta yalnız kalmayı tercih etme gözlenebilir (Özen, 1999).

Okul çağı çocukları, 6-11 yaş, ise boşanma karşısında üzülür, zorlanır ve endişe duyarlar. 6-8 yaş arasındakiler boşanmayı ve bir ebeveyninden niçin ayrı kalmak zorunda olduklarını anlayamazlar. Çoğu kez bu durumdan kendilerini sorumlu tutarlar. 9-11 yaş arası çocuklar boşanmayı anlar ve ebeveynlerinin yeniden bir araya gelmesi hayalleri kurarlar (Uludağ Üniversitesi Aile Hekimliği Ders Notları, 2008).

Okul çağında, ön planda görünen okul başarısızlığı ve uyum bozukluğudur. Çocukta ilgi ve dikkat problemleri olur. Uyku ve yeme problemleri devam edebilir. Toplumla ilişkisi zayıflayan çocuk kendisini ifade etmekte zorlanacağı için, sosyal ilişki güçlüğü yaşayacaktır (http://www.mcatürk.com/Ergenlik_Cagi_-_6_89.htm, 2009).

9 ve 10 yaş çocuğu boşanmanın gerçeğini tam olarak algılayabilen çocuklardır. Kaos olarak yaşadıkları dünyalarına bir düzen getirebilmek için savaş verirler. Genelde duygularını kendilerine saklamaktadırlar. Ayrılıkla ilgili olarak konuşmak istemezler. Boşanmadan dolayı utanırlar ve ebeveynlerinin bu tutumlarını utanç verici olarak algılayabilirler. Okul başarıları düşmektedir, bu daha önceden başarılı olan ve olmayan için de geçerlidir. Arkadaşlarıyla olan ilişkileri kötüye gitmektedir hatta bozulmaktadır. Davranışlarına bakıldığında genelde geri çekilen, tahripkar, düşmanca, kavgacı, yakıcı tutumlar gösteren çocuklar olarak gözlenirler (Fisher, 2008).

Ergenlik Dönemi

Gelişimin ergenlik döneminde sosyal farkındalık ve kendini farkındalık önemli ölçüde artar. Erken ergenlik döneminde boşanmayı yaşayan çocuklar kırgınlıklarının farkına varabilirler fakat sadakat ve korku hisleriyle bunları göstermede başarısız olabilirler. Yani kırgınlık ve sadakat (anger and loyalty) arasında çatışma yaşar. Ergenlik yaşı çocuğu, giden ebeveynin kendini reddi gibi algılayabilir. Ergenlik yaşı çocuğu aile dinamiklerine aktif olarak katılır (<http://www.gata.edu.tr/dahilibilimler/cocukruh/bosanma.htm>). Bu çocuklar düşük benlik saygısına sahip olmakla beraber, depresyon, bozulmuş davranış ve okul başarısızlığı, izlosyon göstermeye daha yatkın olmaktadır (Hess ve Camara 1979).

Ergenlikle beraber, yukarıda sayılan birçok olumsuz etkinin yanı sıra hayata eleştirisel yaklaşan, olumlu düşünemeyen, hedef koyma ve strateji oluşturmada yetersiz, kişiler arası ilişkilerde sorunlar yaşayan, dürtülerini kontrol edemeyen, sınırlarını kestiremeyen, savunma mekanizmalarını sık ve yanlış kullanan, suç işlemeye eğilimli bir kişilik yapısının ortaya çıkması, oldukça yüksek bir ihtimaldir. (http://www.mcatürk.com/Ergenlik_Cagi_-_6_89.htm , 2009)

9-12 yaşları arasında tek ebeveyne sahip çocukların, öbür aile çocuklarından daha fazla çatışmalı olduklarını gösteriyor. Bu yaştaki çocukların boşanmaya karşı tepkilerini sıralayacak olursak;

- a. Kendisini aldatmış hisseder.
- b. Ebeveynden gidenin geri geleceğini ümit eder.
- c. Gidenin artık onu istemediğini düşünür.
- d. Sürekli üzüntü yaşarlar.
- e. Gelecekte kaygılıdır.
- f. Duygularını dışarı yansıtmayıp kendilerine saklarlar.
- g. Boşanma ve ayrılık üzerine konuşmak istemezler.
- h. Boşanma olayına utanç gözüyle bakarlar
- i. Okul başarıları düşer.

- j. Güçlerini daha çok oyuna yöneltirler.
- k. Daha bağımlı, çekingen, suçlayıcı, dikkatsiz ve ilgisiz olurlar.
- l. Baş ve karın ağrılarından şikayet ederler.
- m. Uyku düzenleri bozulur, uyuma güçlüğü yaşarlar.
- n. Arkadaşlarını görmezden gelir ve arkadaşları ile arası gittikçe bozulabilir.
- o. Etrafa karşı kavgacı ve yıkıcı tutumlar sergilerler.
- p. Anne ve babasına karşı hırçınlaşırlar (Yavuzer, 2006).

Bütün gelişim dönemlerindeki çocukların ayrılığa vereceği tepkilerden biri de öfke ve kızgınlıktır. Bu öfke, ayrılığın kendisine, anne ve babaya karşıdır. Çocuk, öfkesini her ortamda dışa vurabilir. Evde anne ya da babasına, okulda öğretmen ve arkadaşlarına karşı agresif davranışları dikkat çeker. Bağırır, çağırır, nedensiz öfkelenir ve kavga çıkarır. Aslında öfke çocuğun yeni hayata uyum sürecinde yaşanması gerekli bir duygudur. Çocuğun bu özelliğini bilmeyen anne ya da babalar öfkeye öfke ile cevap verebilirler. Bu durum çocuğun duygusal boşalmasına engel olur ve dışa yansıtılmayan öfke ve kızgınlık, çocuğun içine kapanmasına ve kendini toplumdaki tecrit etmesine neden olur (Öztürk, 2005b).

Boşanma süresinden, gerilimlerinden çocuklar çok zarar görmektedirler. Çocukların sorunları boşanma ile birlikte artmaktadır. Yapılan araştırmalar, tek ebeveynli çocukların ruhsal uyumsuzluk oranının yüksek olduğunu göstermektedir. Bu uyumsuzlukların en önemlileri, okul başarısızlığı, ruhsal çökkünlük, kavgacı olma gibi çeşitli davranış bozukluklarıdır (Tezcan 1996).

Boşanmayı takip eden ilk yıl hem çocuklar için hem de ebeveynler için en karışık ve zor yıllardan biridir. Amerika'da 48 boşanmış aile üzerinde uzunlamasına yapılan gözlemler sonucunda; boşanmanın ilk yılında çocukların daha huzursuz olduklarını, zamanında yemek yemediklerini ve yatağa gitmediklerini, daha arsız ve söz dinlemez hale geldikleri ortaya konmuştur. Boşanan anne ve baba çocuklarına daha az zaman ayırmış ve çocuklarıyla pek ilgilenememişlerdir. Aile ortamındaki düzensizlik derecesini gösteren bir puanlama sistemi geliştirilmiş. Bu sisteme göre

tam ailelerin düzensizlik puanı 13 civarındayken, kocasından boşanmış bir annenin düzensizlik puanı boşandıktan iki ay sonra 20, bir yıl sonra 23 ve iki yıl sonra 18 civarındadır (Hetherington, Cox ve Cox ,1982).

Araştırmalar erkek çocukların boşanmadan daha çok etkilendiklerini gösterir. Erkek çocuklar kendilerini daha yalnız hissederler, çevreden onlara gösterilen ilgi daha azdır. Boşanan ailelerde çocuklar genellikle annenin yanında kaldığından, kızlar sürekli bir anne modelini görebilir, ancak erkek çocuklar baba modelinden yoksun kalırlar. Bu olumsuz etki, annenin geniş bir aileden geldiği durumlarda, bir başka deyişle dede, amca, teyze, hala veya dayının sürekli çevrede bulunduğu durumlarda ortadan kalkar. Bir kaç çalışmada ergenlik dönemi popülasyonda; erkeklerin kızlara oranla daha fazla kızgınlık ve stres gösterdiklerini tanımlanmıştır. Biller (1969): baba yokluğu yaşayan erkek çocukların okul başarılarını araştırmasında: 5 yaş öncesi ebeveyn boşanması yaşayan ergenlik dönemindeki erkek çocukların anlamlı derecede daha sık okul başarısızlığı yaşadıklarını saptamıştır. Wallerstein ve Kelly (1980) tarafından yapılan çalışmada erkeklerin kızlara oranla daha fazla agresyon gösterdikleri bulunmuştur. Çoğu erkek çocuk kızgınlıklarını; öğretmenleri ve arkadaşları üzerine kaydırabilmektedir. Bazı çocuklar ise direkt ve açık olarak “babanın ayrılıp gitmesinden” annelerini suçlamaktadır. Santrock (1979) ise yaptığı çalışmada ergenlik dönemi erkek çocukların; okul öncesi çocuklara oranla boşanma sonrası daha fazla agresyon gösterdiklerini ortaya koymuştur. Bu agresyonları aile dışındaki kişilere de kayabilmektedir.

Wallerstein ve Kelly (1980), boşanmanın uzun süreli etkilerine baktıklarında çocuğun boşanma sırasındaki yaşının önemli bir etken olmadığını fark etmişlerdir. Yaptıkları araştırmalarda 5 yaşından küçük çocukların boşanmadan hemen sonra belirgin davranış bozuklukları gösterdiğini ancak bu davranış bozukluklarının zaman içerisinde düzeldiğini ve annesi babası boşanırken daha yüksek yaşta olan diğer çocukların davranışlarından farksız duruma geldiğini ortaya koymuşlardır. Bu araştırmaların sonuçlarından biri de çocukların üçte birinin boşanmadan beş yıl sonra son derece mutlu, başarılı diğer üçte birinin ise mutsuz, başarısız olduğunu gösterir. Rosenthal ve Hansen (1980) tek ebeveyne ve tam aileye sahip çocukların

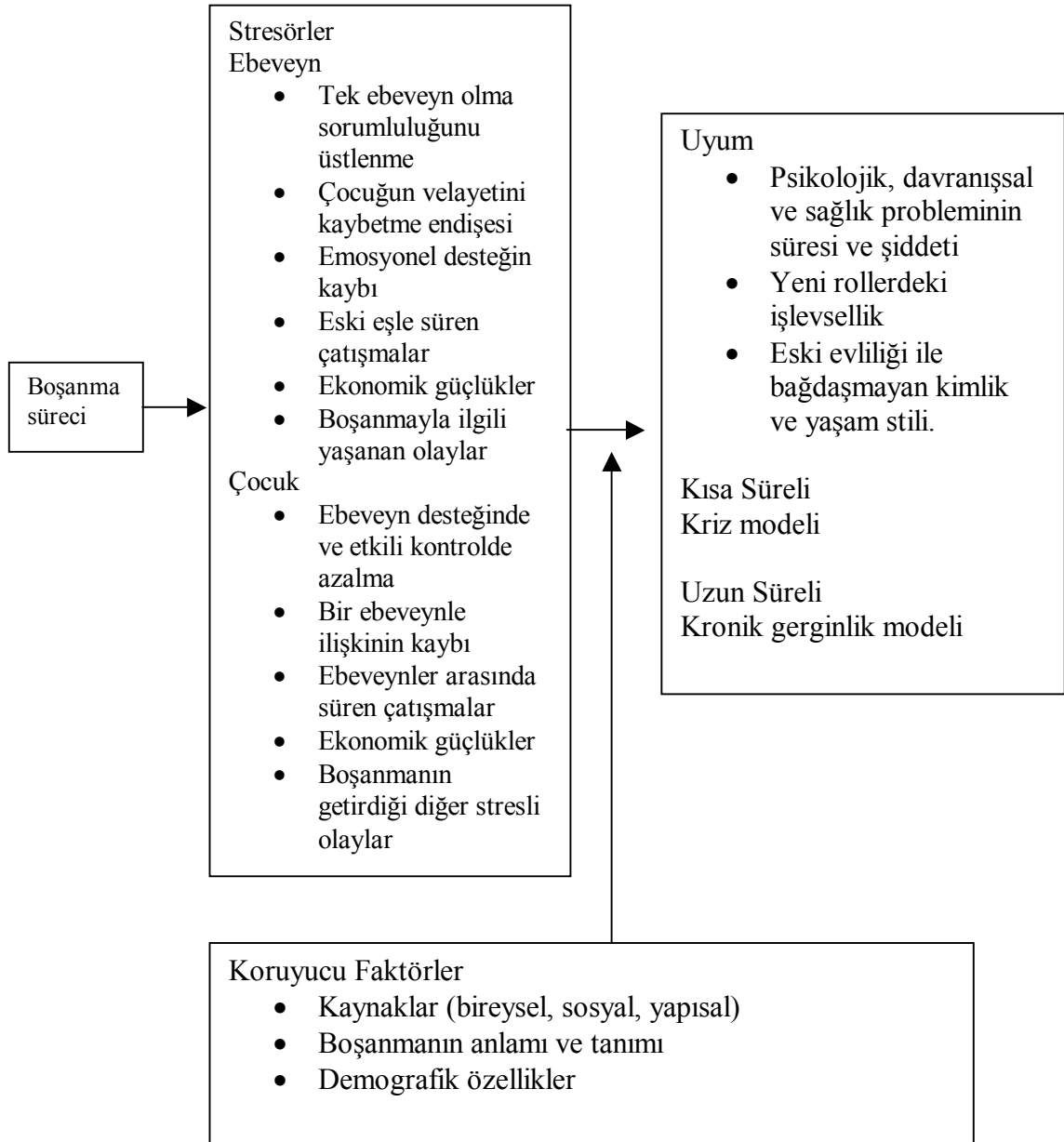
okul başarılarını karşılaştırmışlar ve anlamlı bir fark olup olmadığına bakmışlardır. İki grup çocuğun okul başarıları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Boşanma ile ilgili olarak yapılmış bazı araştırmalarda çok farklı sonuçlara ulaşıldığı gözlemlenmiştir. Araştırmaların sonuçlarındaki bu farklılıklar, boşanma faktörü dışında başka faktörlerin incelenmemesinden kaynaklanmış olabilmektedir. Çocuğun boşanmadan etkilenmesinde, boşanmadan önce aile içerisinde yaşanmış çatışmaların etkisi çok fazladır. Bu durum bir çok araştırmada da ortaya konmuştur. Boşanmadan etkilenme durumu üzerinde rol oynayan bir başka faktör de boşanmadan sonra çocuğun anne ve babasıyla görüşebilme sıklığı ve kalitesidir. Ancak bu durumda da evden ayrılan ebeveynin yerini dolduracak bir akraba ile yakın ilişkiler kurulduğunda boşanmanın çocuk üzerindeki etkileri hafifleyebilmektedir (<http://www.gata.edu.tr/dahilibilimler/cocukruh/bosanma.htm>; Özen, 1998; Amato ve Keith, 1990).

Boşanmanın çocuklar üzerindeki etkileri kısa ve uzun süre olmak üzere iki grupta toplanabilir. Boşanmanın kısa süre içindeki etkileri daha belirgindir. Özellikle beş yaşındaki çocuklar üzerinde olumsuz etki daha da açıktır. Zaman geçtikçe boşanmanın kısa süreli olumsuz etkileri kaybolur. Uzun süre boyunca gözden geçirildiğinde ise boşanmanın olumsuz bazı etkileri açık seçik gözlenir. Ana-baba tek tek çocuklarıyla ilgilerini kesmemek için gayret gösterir ve çocuk onlara güvenini yitirmezse, çocuğun gelişmesinde herhangi bir olumsuz etki gözlenmez. Babasız büyüyen erkek çocuklarının babaya olan gereksinimi büyüktür bu nedenle çocukların babanın yerini alacak bir yetişkin erkekle güvenli ve sevgi dolu bir ilişki kurmaları önem kazanır (Cüceloğlu, 2002).

Boşanmanın Çocuklar üzerindeki etkilerini açıklamada önemli yer tutan bir teori de Amato'nun (1994) ortaya attığı "Boşanma, Stres ve Uyum Teorisidir. Boşanma, stres ve uyum teorisine göre; evliliğin çözülmesi, çiftler birlikte yaşarken başlayan ve hukuksal olarak boşanma ile sonuçlanan bir süreçtir. Ebeveynlerin birbirlerinden ayrılma süreçleri; stresli ve tatsız olayları da beraberinde getirir. Boşanan çiftler birbirlerinden ayrıldıklarında birbirlerine yabancılaşmaya başlarlar. Yabancılaşan eşler birbirlerinin olumsuz yönlerini daha fazla öne çıkarır ve bu durumdan yakınmaya başlarlar. Bu dönemdeki, eşler arasındaki çatışmalar ve karşılıklı birbiri hakkında olumsuz konuşma, çocuklarda davranış ve uyum problemlerine neden olur. Yaşça büyük olan çocuklar boşanma öncesi dönemde yoğun stres yaşarken, daha küçük çocuklar ebeveynlerinin ayrılması karşısında kaygı duyabilirler.

Tablo 2 : Boşanma, Stres, Uyum Teorisi

Tablo 2: Boşanma-Stres-Uyum Teorisi Amato'dan (1994) alınmıştır.

Boşanma öncesi yaşanan stres, hukuki olarak boşanma gerçekleşse bile hemen sona ermeyebilir. Yetişkinler için stres yaratan durumlar çocukları da dolaylı olarak etkileyebilmektedir. Bu stres yaratan durumlar çocukların boşanma sonrası uyumunu, alışma sürecini, iyilik halini ve sosyal ilişkilerini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu faktörlerden bazı şunlardır:

- Çocuğun velayetini alan ebeveynin bakımıyla ilgili daha fazla sorumluluk yüklenmesi
- Çocuğun velayetini kaybetme endişesi
- Çocuğun maddi ve manevi desteklenmesi için eski eşle yaşanan tartışmalar
- Eski eşin istenmeyen ziyaretleri
- Evli arkadaş ve komşularla kurulan ilişkinin azalmasına bağlı duygusal desteğin azalması
- Özellikle anneler için ekonomik yönden yaşanan olumsuzluklar ve diğer stresli yaşam olayları

Çocuklarda boşanma süreci ve sonrasında stres yaratan durumlar ise aşağıdaki gibi sıralanabilir;

- Çocuğun anne ve babasının destek ve kontrolünden mahrum kalması
- Çocuğun velayetinde olmadığı ebeveyniyle arasında ilişki kaybı olması
- Ebeveynler arası süren çatışmalar
- Ekonomik düzeyde düşme
- Ev, okul, arkadaş değişimleri

(Amato, 1994).

Demo & Acock 1988; Emery 1988; Kelly 1988; Zaslow 1988; 1989'e göre boşanmanın çocukların davranış ve uyum problemleri üzerindeki etkisini 3 maddede toplamıştır:

- Tek ebeveyne sahip çocuklar, tam aileye sahip çocuklara oranla daha fazla sosyal, akademik ve kişisel uyum problemleri yaşamaktadır.
- Boşanma sonrası dönem, çocukların büyük bir çoğunluğu için stresli bir dönemdir.
- Boşanmanın çocuklar üzerinde yarattığı etkiler, genelde kız ve erkek çocukları açısından farklılık göstermektedir. Dışa yönelim türü problem davranış belirtileri erkeklerde ve boşanma sonrası daha çok görülürken; içe yönelim türü problem davranış belirtileri kızlarda ve hem boşanma öncesi hem de boşanma sonrası görülmektedir (Akt. Özen, 1998).

Literatür incelendiğinde, tam aileye sahip çocuklara oranla, tek ebeveyne sahip çocuklarda uyum problemlerinin daha fazla görüldüğünü belirten bir çok araştırma yer almaktadır., Wallerstein ve Kelly 1976 yılında 9-10 yaşlarındaki çocuklarla yaptıkları çalışmalarında, benzer sonuçlara ulaşmış, tek ebeveyne sahip çocukların yarısının, çocuk uyum problemleri arasında yer tutan depresyonu yaşadığını belirtmektedir. Tek ebeveyne sahip çocuklarda düşmanlık, saldırganlık ve kaygı gibi problemlerin, evli anne-babaların çocuklarından anlamlı derecede yüksek olduğu belirtilmektedir.

Anne- baba çatışmasıyla karşı karşıya kalan çocukların, ailedeki çatışmayı model almakta, çevrelerini saldırgan olarak algılamakta ve bu duruma yönelik tutum geliştirmekle birlikte kişilik özelliklerini bu duruma göre oluşturduğu gözlemlenmiştir (Kağıtçıbaşı, 1999). Anne baba çatışmasıyla doğrudan karşılaşmamış, tek ebeveyne sahip çocuklar saldırganlıktan çok kaygı geliştirmektedirler. Bu durumdaki çocukların anne babalarını birleştirmeye çalışmakta, anne-babadan biri evden ayrıldığında seperasyon anksiyetesi (ayrılma

kaygısı) yaşamakta, aileden aldığı sevgi ve bakımın devamlılığı konusunda endişelendikleri çeşitli araştırmalarla ortaya konmuştur.

Stern, Northman ve VanSlyck (1984) yaptıkları araştırmada; ailede her iki ebeveynin de var olmasının, ergenlerde cinsel faaliyetin başlama yaşını geciktirdiğini belirtirken, konuyla ilgili olarak yaptıkları anket sonuçları, babanın olmadığı ailelerdeki ergenlerin daha fazla cinsel ilişkide bulduklarını göstermektedir (Akt. Özen, 1998).

Tschann ve ark. 1990 yılında yaptıkları araştırmada, boşanma süreci boyunca, çocukların uyumunu etkileyen bir çok faktör olduğunu belirtmişlerdir. Bu faktörler genel olarak (1) Yapısal, (2) Ekonomik, (3) Duygusal olmak üzere üç ana grupta toplanabilmektedir. Boşanmayla birlikte, yapısal olarak, aile iki küçük birime ayrılmakta; buna bağlı olarak da ebeveyn-çocuk ilişkisi değişmekte, aile rol ve sorumluluklarında değişimler görülmektedir. Ekonomik açıdan, ailenin geliri azalmakta ve bunun sonucu olarak aile, alıştığı yaşam tarzını devam ettirmede zorluklar yaşayabilmektedir. Duygusal açıdan da, aile üyeleri arasında öfke ve karmaşıklık yaşanmaktadır. Boşanmanın aile yapısında meydana getirdiği köklü değişim ve bunun yapısal, ekonomik ve duygusal sonuçları, çocuğun uyumu üzerinde olumsuz rol oynamaktadır.

Tschann, Johnston, Kleine & Wallerstein'in 1989 yılında yaptıkları araştırma sonuçlarına göre evlilikleri süresince daha az çatışma yaşayan ebeveynler, boşanma sonrasında çocuklarıyla daha iyi ilişkiler kurabilmekte, bu durum da çocuklarının daha uyumlu olmalarına olanak sağlamaktadır.

Yapılan araştırmaların sonuçlarında çocukların yaşıyor oldukları problemlerin sadece tek ebeveynle yaşamının bir sonucu olmadığı da ortaya konmaktadır. Ebeveynlerden birinin ölümü nedeniyle tek ebeveyn ile yaşamak durumunda kalan çocukların, akademik başarı, psikolojik uyum ve benlik saygılarının, iki ebeveyni ile birlikte yaşayanlara oranla daha düşük, ancak boşanma nedeniyle tek ebeveyni ile yaşayanlara oranla daha yüksek olduğu belirtilmektedir (Amato & Keith 1990).

Boşanma ve sonrasındaki dönemin, çocuklar için zorlu geçmesinin ardındaki bir nedenin de bağlanma objesinden ayrılma olduğu düşünülebilir. Son otuz yıldır yapılan araştırmalar bağlanmaya ilişkin geliştirilen bilişsel şemaların bireyi erken ve geç yaşlarda olumlu ve olumsuz etkileyebileceğini ortaya koymuştur.

1.2. BAĞLANMA

Göbek bağı kesildikten sonra anneden ayrıldığını varsaydığımız insanoğlu çok kısa süre içinde sosyal ve duygusal bağlar geliştirerek yeniden anne, baba ya da bakıcısına bağlanır. Romantik ilişkilerden bireyselleşmeye, psikosomatik rahatsızlıklardan psikiyatrik hastalıklara değin insan yaşantısında önemli her alanda bağlanmanın uzantılarını görmek mümkündür. Sadece çocuklukla sınırlı kalmayan bu ilişki zihinsel bir şema oluşturarak artıları ve eksileri ile davranışlarımızı yönlendirmektedir (Çelen, 2008)

1.2.1. Bağlanma Kuramı Ve Ortaya Çıkışı

Bağlanma teorisi John Bowlby ve onun öğrencisi Mary Ainsworth'ün ortak çalışmaları sonucu gelişmiştir. Etholoji, güdü bilim, bilgi işleme, gelişim psikolojisi ve psikanalistlerin uygulamalarına göre J. Bowlby teorisinin temel öğretisini oluşturmuştur. Bowlby bir çocuğun annesine bağlanması ve ayrılma, yoksunluk ve ölüm nedenleriyle bu bağın bozulması hakkındaki düşüncelerimizde devrim yapmıştır. Ainsworth'ün yenilikçi metodolojisi sadece Bowlby'nin düşüncelerini bilimsel çerçevede test etmeyi mümkün kılmakla kalmamış, aynı zamanda teorisinin kendini kanıtlanmasını sağlamıştır ve şu anda kabul edilen bazı görüşlerden de sorumludur. Başka bir deyişle Bowlby, her ne kadar bağlanma teorisinin merkezi yapısının gelişimi konusunda tanınıyorsa da Ainsworth kuramsal iskelete katkıda bulunmuş ve gerekli metodolojik araçları geliştirmiştir (Bretherton, 1992).

Bağlanma kuramının etiyolojik temele dayanan savı, başka bütün memeliler gibi dış dünyayla ilgili hiçbir deneyimi olmayan insan yavrusunun da içgüdüsel olarak bir bağlanma sistemi dahilinde davrandığı ve bu sistem çerçevesinde yaşamını

sürdürebilmesi için kendisinden daha olgun ve deneyimli bir bağlanma figürüne ihtiyaç duyduğudur. Güdüsel ve davranışsal yönü olan bağlanma sisteminin en temel işlevi bağlanma figürüne yakın olmayı sağlamaktır. Bağlanılan kişiye yakın olma ve yakınlığı koruma bağlanma sisteminin en temel unsurunu oluşturmaktadır. Kendine bakanlara yakınlığı koruyarak, yeni doğan, hayatta kalma ve gelişme olasılığını arttırmaktadır. Böylece, yetişkin bağlanma figürü çevreyi araştırma, keşfetme sırasında tehlike hissedildiği anda geri dönülebilecek ve sığınılacak bir liman, bir “güvenli üs” (secure base) görevi görecektir (Güngör, 2000).

Bağlanma kuramının psikodinamik yönü ise erken yaşlarda bağlanma figürü ya da birincil bakıcılarla (caregiver) kurulan ilişkinin niteliğinin yaşamın sonraki yıllarında kurulacak olan ilişkiler için bir temel oluşturduğu savına dayanmaktadır. Bağlanma kuramı psikanalitik bir yöne sahip olmakla birlikte onu kişiler arası ilişkileri açıklamaya yönelik diğer psikanalitik kuramlardan (örneğin, nesne ilişkileri kuramı, Sullivan’ın kişiler arası psikiyatri kuramı) ayıran birkaç özellik vardır. İlk olarak bağlanma kuramı patolojiden çok zihinsel sağlığa vurgu yapmakta; ikincisi bakıcılarla olan yaşantıların fantezileri içeren “içsel” yönleriyle değil “gerçek” yaşantılarla ve bunlara ilişkin zihinsel temsillerle ilgilenmektedir. Son olarak da, bağlanma kuramı sınanabilir önermeler sunmakta ve bunlar çok sayıda görgül araştırma bulguları ile desteklenmektedir (Güngör, 2000).

Bağlanma teorisine yol gösteren fikirler uzun gelişimsel bir tarihe sahiptir. Bowlby ve Ainsworth’ün kariyerinin başlangıcında bağımsız olarak (tek başlarına) çalışmalarına rağmen ikisi de (Bowlby direkt olarak, Ainsworth dolaylı olarak) Freud ve diğer psikanalitik düşünürlerden etkilenmişlerdir. 1928 yılında Bowlby gelişim psikolojisi eğitimini tamamlayıp, uyumsuz çocuklar için kurulmuş bir okulda gönüllü olarak çalışmaya başlamıştır. Kurumda özellikle olumsuz aile deneyimi yaşayan iki çocukla çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalar erken aile yaşantılarındaki deneyimlerin kişiliğin gelişimi üzerindeki etkilerini kanıtlamış bulunuyordu. Okuldaki iki çocukla olan deneyimleri, erken ebeveyn çocuk ilişkisinin önemine olan ilgisiyle birleşince; Bowlby, bağlanma teorisinin temellerini atmış oldu. 1940’lı yıllardan önce uyumsuz çocuklarla ilgili kurumda çalışmalarını sürdürürken, çocuğun ebeveyniyle ilişkisine ve günlük yaşamına ilişkin değişik bakış açılarını nasıl işlettiğine dair araştırmalar yapmıştır. Bu araştırmalara örnek olarak

Bowlby'nin ilk yayınlanan araştırmalarından birisi olan 44 suçlu gencin gözlem grubuyla karşılaştırılması verilebilir. Bu araştırmadan, anne bakımına olan ihtiyacın, hırsızlarda ve sevgiden yoksun olanlarda kontrol grubundakilere göre daha fazla olduğu sonucuna varmıştır.

1948'de, Bowlby hastanede yatan ve kurumda yaşayan, ailelerinden ayrılmış çocukları incelemede, daha önce doğal gözlem yapma konusunda Anna Freud ile çalışmış olan James Robertson ile çalışmaya başladı. Anna Freud'un Hempstead'daki yuvasında çocukları incelemenin Robertson'a bağlanma teorisinin gelişiminde kalıcı katkıları olmuştur. Bowlby ve Robertson iki yıl boyunca kurumdaki çocuklarla ilgili data topladıktan sonra Bowlby ve Robertson random olarak seçilecek bir çocukla, bir kamerayla, günün belirli saatlerinde ve yapay ışık olmaksızın, birkaç günlük kısa bir ayrılığın neden olduğu sıkıntıyı anlatan “iki yaşındaki Çocuk Hastaneye Gider” adlı filmi yaptılar. Bu film, batı kültüründe hastaneye yatırılması gereken, ebeveyninden yada ebeveyn figüründen ayrı olan psikolojik sağlığı bozuk çocukların tedavisinde olumlu etki yapmıştır. Bu çalışmanın ardından 1954'den 1963'e kadar olan yıllarda Bowlby, Harlow'un maymunlarla yaptığı deneyle yakından ilgilenmiştir. Çünkü bu deney anne ve bebeğin vücut temasında bulunarak bağlanmasının yemek yemek kadar kritik öneme sahip olduğuna dair önemli kanıtlar sağlanmaktadır. Bowlby, ilk önemli fikirlerini “Çocuğun Annesine Bağlanmasının Doğası” eserinde aktarmıştır. Buna göre ilk olarak bebeğin bağlanmasının doğumdan yaşının çeşitli aylarına doğru olgunlaşan genetik temelli davranışlar(ağlama, emme, gülme ve takip etme) doğrultusunda geliştiğini ileri sürmüştür. İkinci olarak ise; “ayrılık kaygısı, bağlanma figüründen ayrı olunmasına rağmen ayrılığın bitirilmemesi durumunda harekete geçer” düşüncesini ileri sürmüştür. Son olarak da sevilen birini kaybetme konusunda yas ve keder duygularının yetişkinler ve çocuklar için benzer olduğunu iddia etmiştir (Bretherton, 1992).

Bowlby (1969), bağlanmayı “ belli bir figüre karşı, özellikle stresli durumlarda yakınlık arama ve sürdürme eğilimi tarafından nitelendirilmiş sürekli duygusal bağ” olarak açıklamıştır (Akt. Seven, 2006)

Bowlby'nin bağlanma ilişkisi şu temel hipotezlere dayanmaktadır:

- ❖ Anne ve bebek arasındaki bu ilk ilişki tüm insanlar için geçerlidir ve her iki taraf da bu ilişkinin başlamasını kolaylaştıracak eğilimlere sahiptir.
- ❖ Bağlanma ilişkisi tüm dünyadaki anneler ve bebekleri için vardır ancak fiziksel ve sosyal çevre faktörleri nedeniyle farklılık gösterebilir.
- ❖ Bu bakımdan bağlanma, kişilerden çok anne ve bebek arasındaki ilişkinin bir özelliğidir.
- ❖ Bağlanma ilişkisinin bitmesi olumsuz sonuçlar doğurmaktadır.
- ❖ Kişi tek bir bağlanma ilişkisi yaşamaz. Ancak yaşanan ilk bağlanma ilişkisi nitelik olarak diğer bağlanma ilişkilerinden farklıdır.
- ❖ Kişi ilk bağlanma ilişkisinde ilerideki ilişkileri için temel oluşturacak olan içsel modelini oluşturur ve ilerideki ilişkilerini bu modele göre yönlendirir (Hortaçsu, Cesur, ve Oral 1993).

Bowlby (1969), bağlanmayı “ belli bir figüre karşı, özellikle stresli durumlarda yakınlık arama ve sürdürme eğilimi tarafından nitelendirilmiş sürekli duygusal bağ” olarak açıklamıştır.

Bağlanma, bebek ile anne-baba arasında duygusal olarak olumlu ve karşılıklı yardım edici bir ilişkinin kurulmasını belirtir. İlişki uygun bir şekilde kurulduğunda, anne-baba kendilerini bebeklerine uydururlar. Bebek de anne-babasına ihtiyaçları hakkında ipuçları verir (Çağdaş, 2002)

Duygusal bağlar kurma eğilimi ve ihtiyacı yeni doğan bebeklerin hayatlarını sürdürebilmeleri için vazgeçilmez olan “Bağlanma Sistemini” ifade eder. Yeni doğanın kendisine bakım veren kişiye (genellikle anne) fiziksel olarak yakın olması ile hem yeni doğanların çevreden görmemesi ve korunmasına yardım eder hem de en güvenli şekilde çevreyi keşfetmeleri için gerekli olan koşulları sağlar. Bu yüzden bağlanma sisteminin en önemli hedefi bakıcı ile yakınlığın korunmasıdır. Bu yakınlık çocuk için çevresini keşfetmede kullanabileceği güvenli bir temel üs ve tehlike anında korunmak için sığınabileceği “sağlam bir sığınak” işlevi görür. Bağlanma sistemi, bakıcının ulaşılabilirliği tehlikeye girdiğinde otomatik olarak devreye girer. Bu durumda bakıcıdan gelen tepkilerin kalitesine bağlı olarak etkinleşen bağlanma sistemi çocukta iki tepki ortaya çıkarır. Birincisi temasın yeniden kurulması ile ilişki

onarılır ve böylece güvenin tekrar hissedilmesi sağlanır. İkinci seçenek olarak ise temasın kurulmaması yada kaliteli olmaması ile sonuçta çocukta kaygı ve huzursuzluk yaratacak olan “ayrılığı protesto” tepkileri ortaya çıkar. Bowlby (1969, 1973), bebeklerin ve diğer primat yavrularının bakıcıdan ayrılma durumunda verdikleri tepkilerin evrensel olduğunu belirtmiştir. Bebekler ve primat yavruları artarda gelen ve tahmin edilebilir duygusal tepki serileri gösterirler. Bunlar; karşı koyma (protest), çaresizlik (dispair) ve kopmadır (detachment). Kopma; bağlanmanın çözülmesi ile sosyal çevreden kopma anlamına gelmektedir.

Bağlanma sistemi, çocukların bakıcıları ile ilişkileri temelinde gözlenen dört temel davranış örüntüsü içerir. Bunlar;

- ❖ yakınlığı arama ve koruma
- ❖ ayrılığı protesto etme
- ❖ keşfetme etkinlikleri için bakıcıyı güvenli bir üs olarak kullanma
- ❖ destek ve güvenlik için bakıcıyı sağlam bir sığınak olarak kullanma. (Hazan ve Shaver, 1994)

Bowlby ve Ainsworth bağlanmanın hayatta kalmayı kolaylaştıran doğuştan gelen davranışsal bir sistem tarafından yönlendirildiğini öne sürmüşler. Bu psikobiyojik sistem, çocukları gereksinim duyduklarında, diğer önemli insanlarla (bağlanma figürleri) yakınlık kurmaları için motive eder. Aynı zamanda bakıcı ve çocuk arasındaki bağı temel gereksinimler, koruma ve güvenlik açısından açıklamışlardır. Bağlanma davranışsal sisteminin amacı güvenliğin ve korunmanın sağlanmasıdır. Bu yüzden kişinin güvenliğine ilişkin olası ya da gerçek bir tehdit olması durumunda sistem aktive olur ve tüm yaşam boyunca aktif kalır (Mikulincer ve Shaver, 2002).

Ainsworth (1989) bağlanma bağına “kişinin içsel organizasyonunda temsil gerektiren özellik” olarak tanımlamıştır. Ainsworth, güvenli bir temel olarak bir çocuğun dünyayı keşfedebileceği yönünde Bowlby’nin bağlanma figürü kavramına önemli katkılarda bulunmuştur. Ainsworth, çocuk işaretlerine karşı annelik duyarlılığı ve bunun anne çocuk bağlanma kalıplarının gelişimindeki rolü üzerine fikirler öne sürdü (Bretherton, 1992).

Ainsworth (1969), bağlanmanın oluşmasında ön koşul olarak, yakınlığı koruma, mesafeyi azaltma ve sosyal etkileşime girme amaçlarını gerçekleştirmek için çalışan bu davranışların kabul edildiğini söylemiştir ve bu durumun da çocukların çevreye uyumunu kolaylaştırdığını belirtmiştir.

Bowlby'e göre bakıcı ile kurulan bağlanma ilişkisi kişinin, yaşam gücünü ve hayattan lezzet alması durumunu şekillendiren bir yol çizecektir. Başlangıç bağlanması da diğer kişilerle kurulacak olan bağlanma ilişkisine temel oluşturacaktır. Diğer insanlara kişisel olarak bağlanma, yaşamı değiştiren bir önem merkezidir ve bu sadece bebeklik için geçerli değil, tüm yaşam boyunca sürecek bir etkidir.

Bowlby (1988), bağlanmanın dört özelliği olduğuna inanmaktadır:

- ❖ Yakınlığın sürdürülmesi – Bağlandığı insanlara yakın olma arzusu,
- ❖ Güvenli barmak – Tehlike ve korku durumunda rahatlık ve güvenlik için bağlanma figürüne dönme,
- ❖ Güven esası – Çocuğun çevreyi keşfedebilmesi için bağlanma figürünün güven dolu hareketleri,
- ❖ Ayrılık acısı – Bağlanma figürünün yokluğunda endişe oluşması durumu.

Bowlby (1969, 1973) yaptığı araştırmaların sonuçlarında, insan ve çeşitli primatların yavrularının bağlanma figüründen ayrıldıkları zaman gösterdiği tepkileri şu şekilde gruplamıştır:

- Karşı Koyma (Protest): Bu durumda bebek bağlanma figürünü aktif bir biçimde arar ve ona seslenir. Ağlamaktadır ve kendisini sakinleştirmeye çalışanlara karşı koyar.
- Çaresizlik (Despair): Eğer ilk olarak verdiği ağlanma ve benzeri üzüntü tepkileri işe yaramaz ve bağlanma figürü geri dönmezse bebek ümitsizleşir ve bastırılma duygusu yaşar.

- Kopma (Detachment): Bağlanma figürü geri gelmediği taktirde bebek arayışından vazgeçmektedir ve bağlanma figüründen kopmaktadır. Bağlanma figüründen kopmasının ardından ise bebek üzüntüsünü yener ve ayrılma öncesi haline döner. Bağlanma figürü geri geldiğinde bebek ona ilgi duymaz ve bu figürle yeni bir bağlanma yaşamaya başladığıında oldukça kaygılı olur (Akt. Büyükşahin, 2001).

Bağlanma davranışının temel özellikleri ise şu şekilde sıralanabilir:

- Özellik (Specifity) : Bağlanma davranışı belli kişilere yöneltilir ve bu kişilerin de neden tercih edildiği bellidir.
- Süre (Duration): Bağlanma davranışı yaşam boyu devam etmektedir. Ergenlikte kısmen kaybolur gibi gözükse de nitelik değiştirerek yaşamın her evresinde devam eder.
- Duyguların ilişkisi: Bağlanma esnasında bağlanma yaşadığımız kişi ile aramızda pek çok duygusal alışveriş de olmaktadır ve bu bakımdan belli bir duygusal çerçeve ortaya koymaktayızdır ki bundan sonraki yaşamımızda diğerleri ile olan bağlanma ilişkilerinde de bu duygular tekrar yaşanmaktadır. Anne ve çocuk arasındaki duyguların benzeri aşık olunca yaşanır; bağlandığımız kimseyi kaybetmek her zaman elem ve acı vericidir, kaygı yaratır ve kurulan her bağ bir güvenlik gibi görünmektedir.
- Ontogenetik (Ontogeny): Bağlanma Davranışı yaşamın çok erken bir evresinde yani yaşamın ilk dokuz ayında gelişir ve bebek tercih ettiği bağlanma modeli ile ne kadar çok duygusal ve sosyal etkileşime girerse ileride de o kadar çok kişiye bağlanır. Bu dönemde bebeğe bakım veren kimse bağlanma modeli olur.
- Öğrenme: Bu evrede çocuk tanıdıklarını yabancılardan ayırmayı öğrenir. Bunu kurduğu bağlar sayesinde yapar. Burada bir başka hususta bağlanma modelinin geleneksel ödül ve ceza sisteminden bağımsız olmasıdır. Bu modelden sürekli ceza gelse bile bağlanma gelişmektedir.
- Organizasyon (Organisation): Bağlanma davranışı ilk yıllardan itibaren karışık biçimde gelişmektedir. Bağlanma davranışları ile çocuk kendisini ve

dünyayı temsil ettiği modeller oluşturmaktadır. Bu zihinsel modeller ya da temsiller hep organize durumdadırlar.

- Biyolojik işlev (Biological Function): Bağlanma davranışı tüm memelilerde oluşmaktadır ve farklı biçim ve detaya sahip olsalar da tümünün ortak bir yaşamsal işlevi vardır bu da: bağlanma modeliyle fiziksel yakınlık kurmak, korunmak duygusunu hissetmek ve hayatta kalmak (Bowlby, 1977; akt. Onur, 2006)

1.2.2. Bağlanma Sistemi

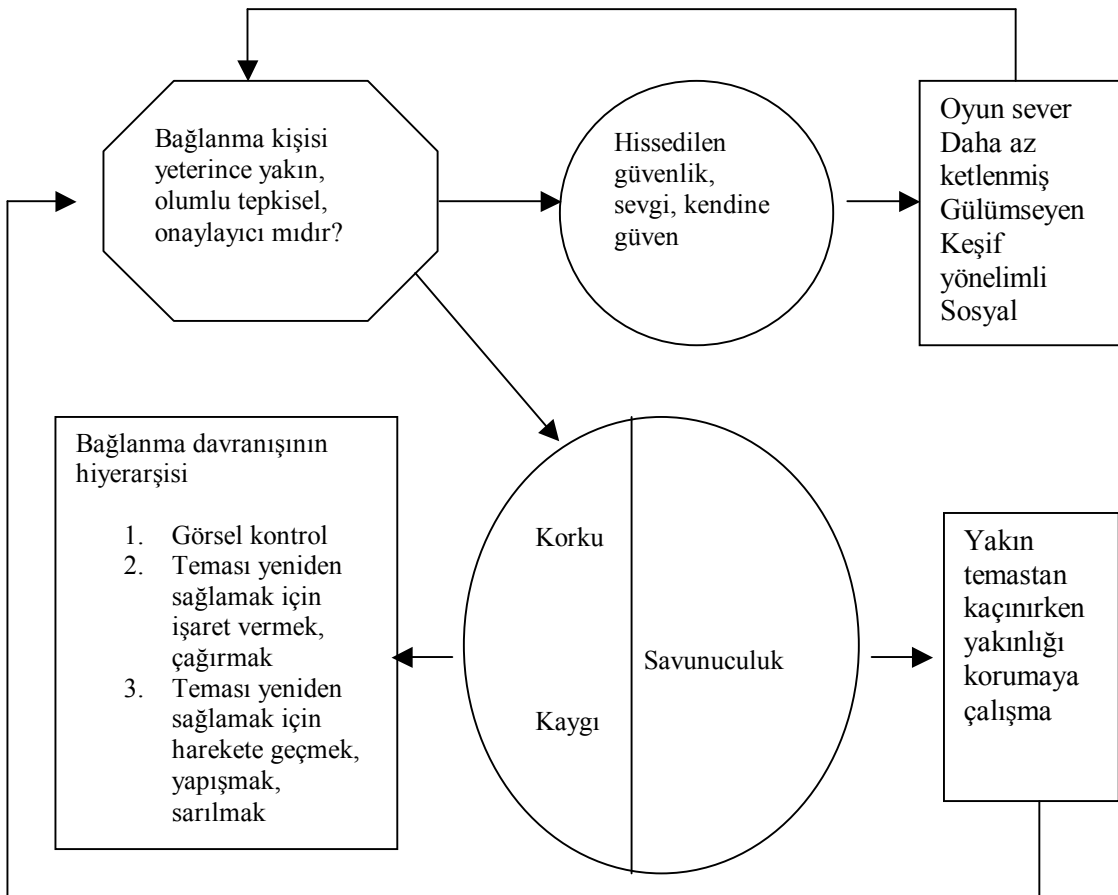
Bağlanma kuramının temel varsayımı, bebeklerin onlara bakan kişiye fiziksel yakınlığını güçlü tutarak hem kendilerini çevreden gelebilecek tehlikelerden korumasına yardım eder hem de onlara çevreyi keşfetmeleri için gerekli koşulları sağlar. Bakıcının ulaşılabilirliği tehdit edildiği anda bağlanma sistemi otomatik olarak etkinleşir (<http://www.benbigun.com/146-baglanma-sureci.htm>).

Bağlanma sistemi davranışsal bir sistem olup, yapısal olarak birbirlerinden farklı olmalarına karşın aynı amaca hizmet eden, ağlama, gülümseme ve izleme gibi bir davranışlar takımından oluşur. Bağlanma sistemi bazı bakımlardan beden ısısını, kan basıncını ve benzerlerini düzenleyen fizyolojik sistemlere benzer. Fiziksel yakınlığı korumaya yönelik gerçek ya da algılanmış herhangi bir tehdit, kaygı ile sonuçlanır. Yaşanan bu kaygı da yakınlığı yeniden kurma amaçlı bağlanma davranışlarını başlatır. Yakınlık yeniden kurulana kadar bu amaca hizmet eden davranışlar devam eder. Yakınlığın sağlanıp korunması, güvenlik ve sevgi duygularına yol açarken, ilişkide herhangi bir kesinti genellikle kaygıya ve bazen de kızgınlık ya da üzüntüye neden olur. Böylece, Bowlby bir bağlanmanın duygusal bir bağ olduğu görüşüne ulaşmıştır (Hazan ve Shaver, 1994; Görünmez, 2006).

Bağlanma, keşfi, bakımı, toplumsallığı ve cinsel birleşmeyi de içeren, belirgin fakat iç içe geçmiş bir davranışsal sistemdir. Her sistem benzersiz işlevleri yerine getirir ve farklı çevresel ipuçlarına tepkide bulunur. Bebeklik ve çocukluk döneminde temel olan ve diğer sistemlerin de etkinleşmesi için bir işaret niteliği taşıyan ana sistem bağlanmadır. Çocuk “hissedilen güvenliği” yaşadığı sürece, bağlanma sistemi durağandır ve diğer davranışsal sistemler etkinleşmeye hazır hale

gelirler. Ancak, bağlanma kişinin ulaşılabilirliği zaman zaman yoklanır ve bu devam eder. Evrimsel deyişle, gereksinim duyulduğunda karşılık verebilecek tanıdık bir koruyucu var olduğu sürece, oyunlara katılmak ya da keşfe çıkmak için kendisini yeterince güvende hissetmek, insan yavrusu için uyuma hizmet etmiştir. Herhangi bir tehdit veya güçlü bir belirsizliğe karşı en güvenli tepki bütün dikkat ve enerjiyi yakınlığı yeniden sağlamaya harcamaktır. Şekil 1’de bağlanma sistemi modeli görülmektedir (Hazan ve Shaver, 1994).

Şekil 1: Bağlanma Sistemi Modeli

Şekil 1: Davranışsal bağlanma sistemi. Eşkenar dörtgendeki sına sorusudur. Daireler sına sorusunu yanıtlayan değerlendirmelerin başlattığı duyguları ve kutular da değerlendirme ve duygulardan kaynaklanan davranışları temsil etmektedir (Hazan ve Shaver, 1994, Çev. Dönmez, 2000).

1.2.3. Ainsworth'ün Yabancı Ortam Deneyi

Ainsworth ve arkadaşları, bağlanma davranışlarındaki farklılıkları ortaya çıkarmak için 12-24 aylık çocukları gözlemlemişlerdir. Gözlem yaparken, çocukların tanıdık olmayan bir çevrede, keşif yaparken annelerini ne derece “güvenli üs” olarak kullandıklarını, ortamdaki yabancıların yakınlık kurma çabalarına nasıl tepkiler verdiklerini ve yabancı bir ortamda annenin yokluğundan kaynaklanan kaygıyla nasıl baş edebildiklerini incelemeye yönelik üç ana maddeye odaklanmışlardır. Bu deneysel yöntemde çocukların bağlanma sistemlerinin etkinleştirilmesi amacıyla, çocuklar kısa aralıklarla önce annelerinden ayrılıyor, bir yabancıyla yalnız bırakılıyor ve tekrar anneleriyle bir araya getiriliyor. Bu deneyde çocukların bağlanma davranışları üç bağlanma stili içerisinde sınıflandırılmaktadır. Bunlar; güvenli, kaygılı-kararsız, kaçınan bağlanma stilleridir. Güvenli olarak bağlanan bebekler anneleri ile beraberken oldukça istekli bir biçimde çevreyi keşfetme davranışında bulunmuşlar, annelerinin yokluğunda çok az stres belirtisi göstermişler, annelerinin geri dönmesi ile onlarla yakın temas kurma girişiminde bulunmuşlar, temas sonucunda kızgınlık göstermeden yatışmışlar, sonra da çevreyi keşfetmeye devam etmişlerdir. Kaygılı- kararsız bebekler, çok az keşif davranışında bulunmuşlar, annelerinin yokluğunda oldukça kaygılanmışlar, annelerinin dönmesi üzerine de kolay yatışmamışlar yakınlık isteğine eşlik eden kızgınlık ve direnç duyguları yaşamışlardır. Kaçınan bebekler ise, annelerinden ayrı oldukları sürece çok az stres belirtisi göstermişler, anneleri ile yakınlığı reddetmiş, tekrar birleştiklerinde annelerinden ayrılmış ve dikkatlerini oyuncaklarla oynamaya yöneltmişlerdir (Campos, Barrett, Lamb, Goldsmith ve Stenberg, 1983).

1.2.4. Bağlanmanın Biçimlenmesi

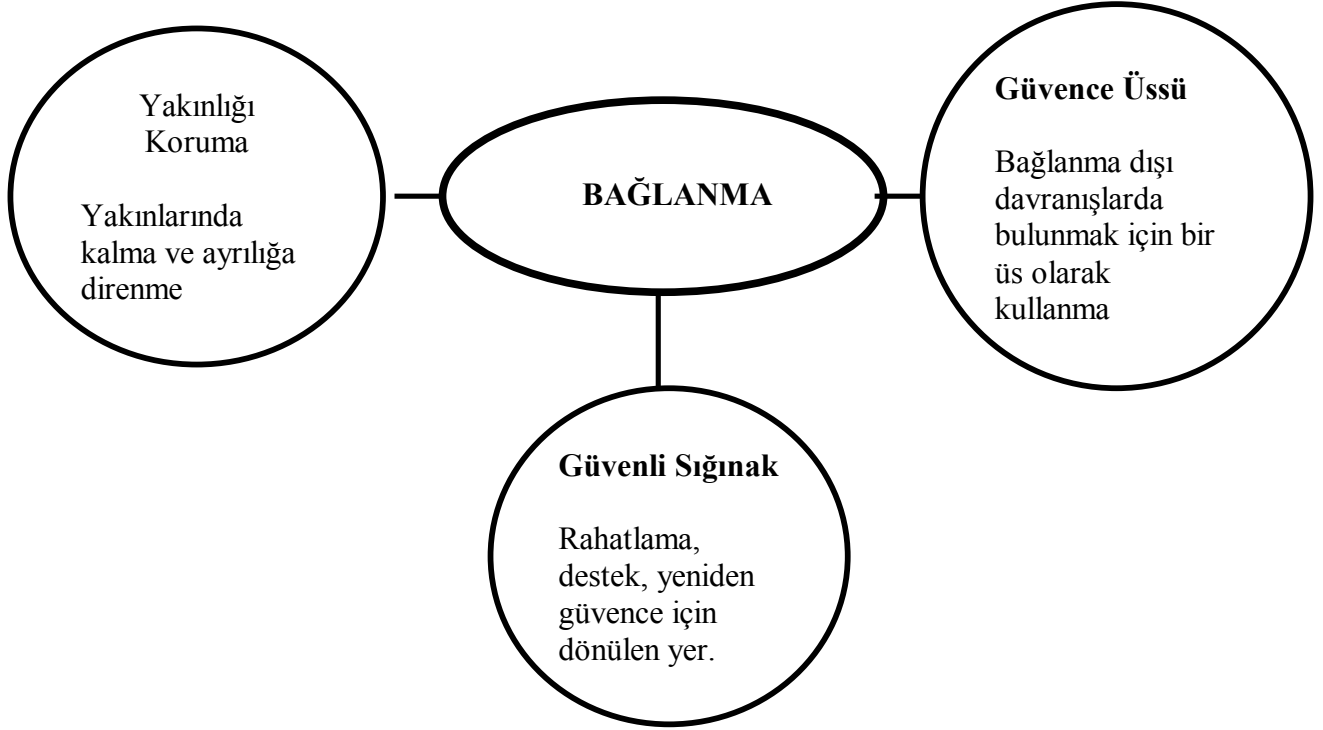
Bağlanma yaşamın ilk günlerinde başlayan, duygusal yönü ağır basan ve olması beklenen bir durumdur. Bebeklik döneminde bağlanma aşamalar halinde gözlenmektedir. Çocuklar görünüşte bağlanma davranışlarını ulaşılabilir herhangi bir kişiye yönlendirmektedirler. Ancak gerçekte yaşamın 6. yada 7. ayına kadar bütün normal bebekler bu davranışları, yakınlık kurmak istedikleri ve kendisinden ayrı kalmaya itiraz ettikleri bir tek kişiye yöneltirler. Bu aylar öncesinde anne bebek için önemli değilken yedinci aydan itibaren bağlanma ilişkisiyle bebek çok geniş

yelpazede olan sosyal ilişkilerini sınırlandırmaktadır (Hazan ve Shaver,1994 Çev. Dönmez, 2000).

Kaplan ve arkadaşları'na göre (1994), bağlanma tam olarak altı ay ile yirmidört ay arasında şekillenmektedir. Bu dönemin ardından çocuk yaşamında gerek birincil bakıcısıyla gerekse de diğer insanlarla geliştireceği karmaşık yapıdaki ilişkilere girecektir (Soysal ve Ark. 2005).

Bağlanmanın işlevleri bebeğin davranışında açıkça görülmektedir. Bağlanma kişisine yakınlık, bebek herhangi bir nedenle sıkıntıda olduğunda ya da korktuğunda özellikle aranmak eğilimdedir. Bakıcı böyle zamanlarda bebeğin rahatlamak ve kendisini yeniden güvende hissetmek için geriye dönebildiği bir güvence üssü işlevi görür. Dahası, bakıcı bebeğin keşif gibi bağlanma dışı davranışlara girebilmek için zaman zaman ayrılıp geri döndüğü güvenli bir sığınak işlevi görür. Bowlby'e göre, yakınlığı koruma (yakınlık kurma çabasını ve ayrılık protestosunu da içerecek biçimde) güvenli üs ve güvence üssü bağlanmanın üç tanımlayıcı özelliği ve Şekil-1 de gösterilen bağlanma ilişkisinin üç temel işlevidir ((Hazan ve Shaver,1994 Çev. Dönmez, 2000).

Şekil 2: Bağlanmanın 3 Temel İşlevi

Şekil 1’de Bowlby’e göre bağlanmanın 3 temel işlevi gösterilmektedir(Çev. Dönmez, 2000).

Başlanmanın biçimlenmesi süreci ortalama 2 yada 3 yıl alır (Bowlby, 1982 çev. Dönmez). Sürecin sona erme noktasından amacı koşullara göre düzeltilmiş ortaklık olarak söz edilir ki, burada yakınlığı korumanın amacı, çocuğun doyumu erteleme ve bakıcının ulaşılabilirliği bilişsel olarak temsil edebilme yeteneğine göre düzeltilmiş ya da ayarlanmıştır. Bu noktada bakıcı ve çocuk aralarındaki ilişkinin koşullarını görüşmeye ya da pazarlık etmeye başlayabilir ve her biri kendi amacı hakkında sözel iletişime girebilir, amaçlarını eşgüdümlü hale getirebilirler.

Bowlby’e göre başlanma objesi ile olan gerçek ilişkiler bellek iki şekilde depolanır. Birincisi başlanma figürlerinin tepkilerine ilişkin “içsel çalışan modeller – benlik modeli” olarak, ikinci olarak kendilik etkinliği ve değerine ilişkin olarak da “

işsel çalışan modeller – benlik modeli” olarak depolanır. Yani bebekler ve çocuklar bağlanma sistemlerinin başlangıcı olarak kendilerine ve diğerlerine dair işsel çalışan modeller ya da diğerlerinin işsel temsillerini oluştururlar. Bu işsel çalışan modeller ileride kişiliğin organizasyonu için çocuklara bir temel sağlar. Bowlby’e göre her iki işsel çalışan model de çocuğun tüm sosyal etkileşimlerini ve duygusal düzenleme tarzını yönlendirmede önemli bir yere sahiptir. (Bartholomew, 1990)

İşsel çalışan modellerden başkaları modeli, bakıcının bebeğe karşı şefkatli, destekleyici ve güvenilir olup olmamasına benzer özelliklerle oluşur. Benliğe ilişkin olan işsel çalışan modeller ise, çocuğun kendisinin ilgiye, bakıma ve sevgiye değer olmasına yönelik inançlarından ve beklentilerinden oluşmaktadır. Bakıcı ve diğerleri ile bebek arasındaki etkileşim içinde kazanılan işsel çalışan benlik modeli ve işsel çalışan başkaları modeli birbirlerini tamamlayıcı ve karşılıklı olarak birbirlerini doğrulayıcı olarak gelişirler (Bretherton, 1992)

Çocukların bağlanma figürleri ile oluşturdukları bu işsel çalışan modeller, yetişkinlik dönemindeki kişiler arası ilişkilerinde prototip olarak kullandıkları ve ilişkilerini de bu prototipler doğrultusunda yapılandırdıkları belirtilmektedir (Mikulincer ve Shaver,2004).

1.2.5. Bağlanmanın Evreleri

Bağlanma gelişiminde çeşitli evreler bulunmaktadır. Bu evreler Ainsworth (1973, 1989) tarafından şu şekilde oluşturulmuştur.

EVRE 1:

Doğumdan üç aya kadar olan devredir. Bu evrede, bebekler çevrelerindekiyle ayırım yapmadan çok çeşitli tepkiler gösterirler. Doğumdan sonra bebekler insan seslerini dinlemeyi ve insan yüzlerine bakmayı severler. Yapılan çalışmalarda bebeklerin insan yüzlerini diğer uyaranlara tercih ettikleri gözlemlenmiştir. Bebek bakıcının özelliklerini öğrenmektedir. Bu özellikleri öğrenmeyi; emme, yakalama, gülümseme, bakma, görsel izleme refleksleriyle yapar. Bu durum Bowlby ve bazı

ethologlara göre bebeğin sosyal yani insanlara yöneltilmiş gülücüğünü ortaya çıkarmaya çalıştığı genetik bir eğilimdir. Bebekler ilk üç hafta kadar genellikle uykuya dalmak üzereyken gözleri kapalı gülümserler. Bu gülümseme insanlara yöneltilen yani sosyal bir gülümseme değildir. Ancak beş ve altıncı haftadan sonra bebeklerin gülücükleri sosyalleşmeye başlar ve bebekler giderek göz teması da kurmaya başlarlar. Üç aydan sonra bebeğin gülümsemesi kişisel bir tercih gösterir. Bowlby'e göre gülümseme, bakıcının yakınlığını sağladığı için bağlanmayı destekler.

Ağlama da bakıcı ve bebek arasındaki etkileşimi etkiler. Bebekler endişelendikleri zaman bakıcılarını çağırmak için ağlarlar. Ağlama bebeğin yardıma ihtiyacı olduğuna işaret eder.

EVRE 2:

Üç ve altı aylar arasındaki dönemdir. Bu dönemde bebeğin sosyal tepkileri daha seçici olmaya başlar. Yabancılara tepki vermez iken tanıdıklarına sosyal tepkiler verirler. Bebekler yabancıları fark etmeye ve onlardan korkmaya başlarlar. Ağlamaları tanıdıkları tarafından daha kolay yatıştırılır. Genelde tercih ettikleri bir-iki kişi vardır. Bebekler en güçlü bağlanma duygusunu, çağrılarına ve ihtiyaçlarına en kısa zamanda cevap veren ve en keyifli iletişim kurdukları insanlarla yaşarlar.

EVRE 3:

Altı ve dokuzuncu aylar arasında olması beklenen dönemdir. Daha önce bakıcının uzaklaşması durumunda itiraz ederken, şimdi o kişinin yokluğu rahatsız eder. Bağlanılan kişinin yakınlığı konusunda daha hassastırlar. Yedinci aydan sonra emeklemenin başlaması ile bağlanılan kişiyi takip etmeye başlarlar. Bu evrede çeşitli bağlanma nesnelere ile fiziksel temas artar. Bebekler bağlandıkları kişiye yakın olmak istemelerine rağmen zaman zaman uzaklaşabilirler. Ancak bağlanma nesnesini keşif yapmak için ayrılıp geri döndükleri, güvenli bir üs olarak kullandıkları zaman uzaklaşma davranışları görülür. Bu noktada bakıcının yerinde durup durmadığını sık sık kontrol ederler.

EVRE 4:

Dokuz ile on ikinci aylar arasındaki dönemdir. Bu dönemde bağlanma nesnelерinin içsel-zihinsel temsilini bütünleştirir. Artan fiziksel temas devam eder. Bağlanma objesinden ayrıldığında ayrılık endişesi yaşanır ve bebek yoğun olarak ağlar. Bakıcıdan gelecek tepkilere göre içsel çalışan başkaları modeli ve içsel çalışan kendi modelini oluşturur ve bu modelleri bu dönemde bütünleştirmeye başlar.

EVRE 5:

Bu evre on ikinci ay ve daha sonraki dönemi kapsar. Yakınlık ve güvenlik ihtiyaçlarını doyuracak, bağlanma nesnesini etkileyecek farklı davranışlara girer. İki yaşından önce çocuklar bakıcı ile yakınlık sağlama konusunda doludur. Bakıcının planları ile pek ilgili değildir. Sadece bakıcıya yakın olmak isterler. Ancak üç yaşından sonra bakıcının planlarını kavrayabilir, gidince neler yaptığını hayal edebilir ve döneceğini bilebilir.

Bowlby (1969,1973), bebeklerin ve diğer primat yavrularının bakıcıdan ayrılma durumunda verdikleri tepkilerin evrensel olduğunu belirtmiştir. Bebekler ve primat yavruları ardarda gelen ve tahmin edilebilir duygusal tepki serileri gösterirler. bunlar karşı koyma (protest), Çaresizlik (dispair) ve Kopma (detachment)dır (akt. Büyükşahin, 2001).

1.2.6.Gelişim Dönemlerine Göre Bağlanma

Kulaksızoğlu'na göre (2002) yaşam evreleri genel olarak altı kategori içinde toplanmaktadır. Bu altı evre şu şekilde sıralanabilir: çocukluk, gençlik, yetişkinlik, orta yaşlılık, yaşlılık ve ihtiyarlık. Bu evrelerin hepsinde insanlar bağlanma ihtiyacı hissederler ve yapılandırdıkları bağlanma örüntüleri ile çeşitli bağlar kurarlar, ilişkilerine yön verirler. Bağlanma kuramına göre ilk bağlanma ilişkisi bebeklikte bakıcı ile kurulmaktadır ve dolayısıyla da bağlanmanın temelini oluşturduğu için en önemli bağlanma bu dönemde olmaktadır. Her ne kadar bebeklikteki bağlanma ile bağlanma sistemimizin temeli atılsa ve kişilik özelliklerimizi belirlese de gelişim dönemlerinin diğer evrelerinde yaşanan durumlara bağlı olarak değişik bağlanma

stilleri ile karşılaşmamız olasıdır. Bu nedenle çocuklukta ki bağlanma kadar ergenlik ve yetişkinlik dönemlerindeki bağlanma stillerinden de bahsetmek gereklidir. Tablo ta bağlanma davranışı özelliklerinin gelişim dönemlerine göre değişimini görmekteyiz.

Tablo3: Bağlanma Davranışı Özellikleri

BAĞLANMA DAVRANIŞI	BEBEKLİKTE VE ÇOCUKLUKTA BAĞLANMA	ERGENLİKTE BAĞLANMA	YETİŞKİNLİKTE BAĞLANMA
BAĞLANMA FİGÜRÜ	Anne ya da birincil bakıcı	Akran, arkadaş	Eş, Romantik partner
BAĞLANMA İLİŞKİSİNİN NİTELİĞİ	Tamamlayıcıdır	Karşılıklıdır	Tamamlayıcıdır
BAĞLANMANIN TANIMLAYICI ÖGELERİ	Yakınlığı koruma, Güvence üssü, güvenli sığınak	Özerkliğini kabul ettirme, duygusal bağ kurma	Bağlanma, bakım, cinsel birleşme
BAĞLANMA STİLLERİ	Güvenli bağlanma, kaygılı kararsız bağlanma, kaçınan bağlanma, dağınık (yönü belirsiz) bağlanma	Güvenli bağlanma, kaygılı kararsız bağlanma, kaçınan bağlanma, dağınık (yönü belirsiz) bağlanma	Güvenli bağlanma, kaygılı kararsız bağlanma, kaçınan bağlanma. Dörtlü bağlanma modeli (güvenli bağlanma, saplantılı bağlanma, korkulu kaçınan bağlanma, kayıtsız bağlanma).
BAĞLANMADA ETKİLEŞİMLER	Dışsal, Gözlemlenebilir	İçsel, temsil edilebilir	İçsel, temsil edilebilir

Tablo 3’te: Bebeklik ve çocuklukta, ergenlikte ve yetişkinlik dönemlerindeki bağlanma davranışları görülmektedir (Akt. Onur, 2006)

Slade’in ifade ettiği gibi, bağlanma teorisi hem korku ve sıkıntının temelde devam eden ilk ilişkiler bağlamında düzenlenmesiyle, hem de bu tür düzenleyici süreçlerin bağlanma temsilleri biçiminde içselleştirilmesiyle ilgilidir. Bağlanma objesiyle yeniden yakınlık kurulamaması durumunda çocuklar kaygı yaşıyorlar ve

güvenli bağlanma gerçekleştiremeyebiliyorlar. Güvenli bağlanma gerçekleştiremeyen bireylerin kaygı düzeylerinin yüksek olduğu çeşitli araştırmalarca kanıtlanmıştır (Mayhew, 2006, çev. Koçak).

1.3. KAYGI VE ÇOCUK ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

1.3.1. KAYGI

Bir duygu olarak kaygı; Gilgamiş Destanı'ndan, Antik Yunan tragedyalarına dek eski yaygın türlerinden bu yana işlenegelmiş evrensel bir duygudur.(Geçtan, 1988). Anksiyete (kaygı) kavramı ruhbilim alanına yirminci yüzyılın ilk yarısında girmiş, bu alanda araştırma ve çalışmalar 1940lı yılların sonunda yapılmıştır. Ruhbilim alanında anksiyete (kaygı) sözcüğünü ilk kullanan ve bir kavram olarak irdelleyen Freud olmuştur. Freud'a göre anksiyetenin işlevi, olası bir tehdede ve tehlikeye karşı benliği uyararak ve savunma düzeneklerine işlerlik kazandırmaktır. (Geçtan, 1988, Köknel, 1989, Molla, 1999).

Antik Yunanlılar korkuyu somut nesnelere ilişkilendirdiler. Aristoteles ve Platon için korku tüm fiziksel tepkilerin üstündeydi. Hatta Aristoteles, De Anima'sında korkudan söz bile etmiyor. Anksiyete (kaygı) kelimesinin kökeni (İngilizce'de anxiety, Almanca'da angst, Fransızca'da anxiété), tümüyle somut ve bedensel bir olguya dayanıyor. Kelime Yunanca'da boğazını sıkmak anlamına gelen "agchein" ve yine Latince'de hapsetmek, boğazını sıkmak anlamındaki "angere" den türemiş. (Anonim, 2004)

Kaygı, tehlikeyle baş etmek için uyum sağlayıcı bir mekanizma olarak görülen temel bir insan duygusudur. Bütün insanların belirli zamanlarda kaygı duydukları bilinmektedir. İçinde bulunduğumuz zaman diliminin bir tanımının da "kaygı çağı" olduğu göz önünde bulundurulursa, kaygının psikolojik bir fenomen olarak, bileşenleri ve ortaya çıkarıcı öğeleriyle birlikte ele alınmasının önemini oluşturur. Kuramcılar ve araştırmacılar, uzun yıllardır kaygıya ilişkin çalışmalar yapmaktadırlar. Özellikle kişilik gelişimi kuramlarında kaygı kavramının merkezi rolü, bu kavramın tanınması ve ölçülmesi gereğini ortaya çıkarmıştır (Özusta, 1993).

Anksiyete (kaygı) , vücudun iç organlarının uyarılmalarından kaynaklanan, acı dolu (painful) duygusal bir yaşantıdır. Uyarılar dış ortamdan da gelebilir ve otonomik sinir sistemini etkiler. Örneğin eğer bir birey tehlikeli bir durumla karşı karşıya kalırsa kalbi hızlı hızlı atar, daha derin solunum hareketleri yapar, ağzı kurur ve avuç içleri terler. Kaygı; gerilim, gerçek ağrı ve nedeni bilinen şeylerden ıstırap çekmekten farklı olarak algılanır. Şahıs kaygının nedenini bilmeyebilir fakat o özel hissi ancak kaygının varlığında hissedebilir (Ersevım, 2005).

Kaygı ve korku organizma için tehlikeli olabilecek bir durum karşısında savunma mekanizmalarını harekete geçiren duygulardır. Anksiyete (kaygı) sebebi bilinmeyen hatta hayal ürünü olan tehlikelere karşı gösterilen, gerçek tehlike ile bağlantılı olan ve olmayan aşırı bir tepki olarak tanımlanır. Kaygı bilinçdışı verilen bir tepkidir. Kaygı “tetikte olunması” için gelen bir uyarıdır. Yaklaşan tehlikeler için uyarmakta ve kişinin tehdit ögesi ile baş etmek üzere önlem almasını sağlamaktadır. Korku da benzeri bir uyarıdır; ancak korku dışarıda bulunan, bilinen, açık seçik olarak tanımlanabilir ve kökeni iç çatışmaya dayalı olmayan bir tehdide karşı gösterilen bir tepkidir. Aralarında bir ayrım yapmak çoğu zaman zor olur, çünkü korku da bilinçdışı, içten gelen bastırılmış bir uyarının dış dünyadaki başka bir nesneye displase edilmesi (yer değiştirmesi) sonucu ortaya çıkabilir. Ancak genelde korkuda bilinçli bir yan vardır. Korkuda kişi kendisine korku veren şeylerden kaçmaya, kurtulmaya yönelik hareket eder. Bilinçli bir kaçış vardır. Anksiyetede (kaygıda) ise kişi, kaynak belli olmadığı için karmaşık ve bilinçdışı tepkiler verir. Bu tepkiler korku durumunda verilen tepkilere benzediği için sık sık karıştırılır. Bu iki duygusal tepki arasındaki farklardan biri de korkunun akutluğu ve anksiyetenin (kaygının) kronikliğidir (Köroğlu, 2004).

Kaygı , gerçek nedenlerden çok, hayali nedenlerle oluşan korku tipleridir. Korkulan durumun zihinsel düzeyde prova edilerek yinelenmesi kaygının en büyük karakteristik özelliğidir. Kaygı genellikle korkudan daha uzun sürer. Bilinçaltı çatışmalarının yarattığı kaygı, çeşitli olay ve objelere takılarak sürekli bir biçimde bireyi rahatsız eder (Yavuzer, 1993).

Kaygı her insanda bulunan öyle bir duygudur ki bu duygu onun benliğinden ayrılmaz daha doğrusu benliğiyle bütün oluşturur. Öyle ki kişilik kuramcıları kaygıyı kişiliği oluşturan ilk temel güç olarak kabul etmişlerdir (Köknel, 1995).

Kaygı çok yönlü bir duygusal durumdur. Bu duygu durumu, tehlike olasılığına, tehlikenin doğasına ve kişinin tehlike ile başa çıkma yetilerine ilişkin bilişsel öğeleri kapsadığı gibi kişinin beklediği tehlikeye ilişkin öznel duygularını da kapsar (Özusta, 1993).

Stres, çatışma ve anksiyete (kaygı) ile yakından ilişkilidir. Bir olayın stresli olarak algılanıp algılanmaması, olayın yapısına ve kişinin bu olayla baş etme ve savunma mekanizmalarına bağlıdır. Kişinin algılama, düşünme ve dış olaylara ve iç dürtülerine göre davranma işlemleri egonun kapsamı içinde yürür. Egosu uygun bir biçimde işlevselliğini sürdüren bir kişi dış ve iç dünyalar arasında bir denge kurmuştur. Ego işlevini yerine getirmese ve dengesizlik yeterince uzun sürerse kişinin kronik anksiyetesi olur (Köroğlu, 2004).

1970 yılında Lewis, dilbilgisi ve tarihsel gelişme açısından kaygı kavramı üzerinde çalışarak bu kavramın özelliklerini şöyle toplamıştır:

1. Hoş olmayan, elem veren bir duygulanım durumudur;
2. Geleceğe yönelik endişeleri içerir;
3. Duygulanım durumu özel olarak anlaşılır, algılanır;
4. Rahatsızlık verir;
5. Bedensel rahatsızlıklar yaratır.

May, Lewis kaygıya ilişkin olarak saydığı özellikleri “ Kaygı, tehlikeyle karşılaşan insanın beceriksizlik ve çözümsüzlük duygusudur” olarak tanımlarken Spielberger ise 1970’te kaygı kavramının özelliklerini şöyle ortaya koymuştur: “Kaygı , geleceğe yönelik endişe ve hoş olmayan bir duygulanım durumudur”. Bu duygu durumunun duyumsanması insana elem verir. Otonom sinir sisteminde gerginlik yaratır (Köknel, 1989).

Anksiyetenin (kaygının) görünümleri kişiden kişiye büyük ölçüde değişir. Bazı hastalarda çarpıntı ve terleme gibi kardiyovasküler semptomlar olur; bazılarında bulantı, kusma, boşluk duygusu, midede “kelebekler uçuştuğu”, içinde bir şeylerin “pır pır ettiği” duygusu, gaz ağrıları, hatta diyare gibi gastrointestinal semptomlar olur; kimisinde ise sık idrara çıkma belirtisi olur; kimisinde de yüzeysel solunum ve göğüste sıkışma duygusu olur. Bütün bunlar visseral (istemsiz) tepkilerdir. Bazı hastalarda kas gerginliği önde gelir ve bu kişiler kas katılığından ya da spazmından, baş ağrısından ve boyun tutukluğundan yakınır (Köroğlu, 2004).

Kaygı çok hafif tedirginlik duygusundan panik derecesine kadar farklı şiddet dozunda ortaya çıkabilmektedir. Genel olarak kaygılı kişilerde bu durumla birlikte olan öznel ve nesnel birçok belirti ve yakınma bulunabilir (Köknel 1995).

Kaygı içerdiği duruma göre “sürekli” ya da “geçici” kaygı şeklinde ortaya çıkmaktadır. Kaygı iki gruba ayrılmaktadır.

1. Sorunun bir müddet çözülememesi veya gereksinmenin doyurulmaması nedeniyle düşülen geçici kaygı.
2. Bir sorundan veya güvenliği tehdit eden bir durumdan dolayı meydana gelen ve uzun süren sürekli kaygıdır (Yalçın, 1997).

Spielberger (1966), iki faktörlü kaygı yaklaşımında durumluk ve sürekli kaygıyı şöyle tanımlamıştır. Sürekli kaygı (Trait Anxiety / A. Trait), bireyin anksiyete yaşantısına olan yatkınlığıdır. Buna, kişinin içinde bulunduğu durumları genellikle stresli olarak algılama ya da stres olarak yorumlama eğilimi de denebilir. Sürekli kaygı, nesnel kriterlere göre nötr olan durumların birey tarafından tehlikeli ve benliği tehdit edici olarak algılanması sonucu oluşan hoşnutsuzluk ve mutsuzluk duygusudur. Sürekli kaygısı yüksek bireyler, durumluk kaygıyı da diğerlerinden daha sık ve yoğun yaşarlar. Durumluk kaygı ise (State Anxiety / A. State), kişilerin özel durumları tehdit edici yorumlaması sonucu oluşan duygusal tepkidir. Durumluk kaygının şiddeti ve süresi, algılanan tehlikenin miktarı ve kişinin tehlikeli durum yorumunun kalıcılığıyla ilişkilidir (Özusta, 1993).

1.3.2. Kaygı İle İlgili Kuramsal Temeller Ve Yaklaşımlar

Psikoanalitik kurama göre kaygı hoş olmayan bir şeylerin (olayın) olacağı (yaşanacağı) korkulu beklentisi içine girme ile belirli evrensel bir insan yaşantısıdır. Psikoanalitik kuramda kaygı korkudan ayrı tutulur. Kaygı, kişinin denetimden çıkmak üzere olan yasak içgüdüsel dürtüsüne karşı, kendi içinden tehdit eden bir tehlikeye karşı gösterdiği bir tepkidir. Psikoanalitik kuram kaygı bozukluklarının başlıca belirleyicilerinin içsel çatışmalar ve bilinçdışı güdüler olduğunu savunur. (Atkinson, 1999)

S. Freud

Anksiyete (kaygı), Psikanalitik kuramın en temel kavramlarından biridir. Bunaltı, kişiliğin gelişiminde ve fonksiyonlarının dinamiğinde çok önemli rol oynar. Freud'un da başından beri vurguladığı gibi, nöroz ve psikozların oluşumunda merkezi durumunu ve bu rahatsızlıkların tedavilerindeki önemini daima korumuştur (Ersevim, 2005).

Darwin, korku reaksiyonlarının doğal eleme süreciyle şekillendiğini, şiddeti açısından şaşırımdan aşırı dehşet duygusuna kadar çeşitlilik gösterdiğini öne sürer. Kaygıyı anlamaya yönelik çalışmalara en önemli katkıyı yapan kuramcılardan biri olan Sigmund Freud, çalışmalarında Darwin'in korku tanımlamasını da içeren farklı bir yaklaşım getirir (aktaran Özusta 1993). Freud 1956, Darwin'in korku olarak nitelendirdiği reaksiyonların aslında "nesnel kaygı" (state anxiety) olduğunu ve nesnel kaygıyı herkesin yaşayabileceği hoş olmayan duygusal durumlar olduğunu belirtir (Freud, 1999, Çev. Budak; Gren vd., 1999).

Freud anksiyetenin (kaygının) orijinal kuramında (1895), birikmiş libidonun yetersiz bir şekilde salıverilmesini sorumlu tutmuştu. Bu itibarla, coitus interruptus, yani tümüyle doyumluluk sağlanmamış cinsel enerji nörozlarının oluşumunda merkezi durumunu uzun süre korumuştur. Dinamik bir yorumla, "tümüyle boşalmamış libido, anksiyeteye dönüşüyordu". 1926'da, Freud, anksiyeteyi yeniden tarif etti. Buna göre sıkıntı, tehlike (danger) ve travmatik durumlarda, içsel (internal)

olarak oluşuyordu. (ersevim). Doğumdaki ani heyecanın yaşanan ilk kaygı ve daha sonraki kaygıların modeli olduğunu savunur (Freud, 1999, Çev. Budak).

Freud'un bu yeni kuramında genç çocukların, travmatik olabilecek olayları önceden tahmin ederek (anticipation), travma olmadan kaygı ile reaksiyon verdiğini öne sürmüştür, buna da sinyal anksiyetesi (signal anxiety) adını vermiştir. Bu Ego'nun bir ödevidir ve olası travmatik olaylar için organizmayı uyarır (Gren vd., 1999).

Anksiyete (kaygı) egonun tehdit ediliyor olduğunun bir uyarısı olarak iş görür. Freud kaygıyı gündelik bir yaşantı olarak görür. Normal ve nörotik kişilerin yaşadıkları anksiyeteyi birbirinden ayırır buna göre Freud 3 çeşit anksiyete tanımlamıştır. Nesnel anksiyete (objective anxiety); gerçek dünyadaki gerçek tehlikelerin korkusundan kaynaklanır, gündelik yaşamda herkesin zaman zaman yaşayabileceği türde kaygılardır. Nörotik anksiyete ve ahlaki anksiyete nesnel anksiyeteden türemiştir. Nörotik anksiyete (neurotic anxiety) içgüdüsel doygunluğun doğasında olan potansiyel tehlikenin tanınmasından kaynaklanır. Bu içgüdülerin değil, muhtemelen gelişigüzel id hakimiyetli davranışları takip eden cezalandırılmanın korkusudur. Başka bir deyişle nörotik anksiyete fevri dürtüsel isteklerin açığa vurulması sebebiyle cezalandırılma korkusudur. Ahlaki anksiyete (moral anxiety) bir vicdan korkusundan kaynaklanır. Bir insan vicdanının bir dizi ahlaki değerine ters bir eylemde bulunduğu veya böyle bir şeyi düşündüğünde suçluluk veya utanç duyabilir. Bu durumda ahlaki anksiyete bir insanın vicdanının nasıl daha iyi geliştiğinin bir fonksiyonudur. Daha az erdemleri olan bir insanın ahlaki anksiyete geliştirmesi daha düşük bir ihtimaldir.

Kaygı, insan davranışında gerilime sebep olarak, bireyi bu gerilim durumunu azaltmaya motive eden bir güçtür. Freud egonun kaygıya karşı birkaç koruyucu savunma geliştirdiğine inanmıştır. Savunma mekanizmaları (defense mechanisms), gerçekliğin bilinçaltında çarpıtılması ve yalanlanmasıdır (Özusta, 1993; Schultz ve Schultz, 2002).

K. HORNEY

Horney Freud'dan sonra anksiyete (kaygı) kuramına en önemli katkıları yapmış isimlerden biridir (Hatunoğlu, 1997). Kaygının üzerinde önemle durulması gereken temel bir duygu durumu olduğunu ve Freud'dan farklı olarak kaygının, sosyal güçlerden kaynaklandığını savunur. (Özusta, 1993). Horney'nin teorisinin altında yatan kavram “ bir çocuğun düşmanca bir ortamda izole edilmiş ve yardımsız kalması duygusu” olarak tanımladığı temel kaygıdır (basic anxiety). Bu tanım Horney'nin bir çocuk olarak kendi duygularını nitelendirmektedir. Temel kaygı ebeveynin çocuğa yönelik bazı davranışlarının sonucunda ortaya çıkabilir, örneğin üstünlük tavrı, koruma eksikliği, sevgi eksikliği ve tutarsız davranışlar gibi. Çocuk ve ailesi arasında güvenli bir ilişkiyi zedeleyen her şey kaygıya sebep olabilir. Yani kaygı doğuştan gelen bir duygu değildir. Daha çok sosyal sebeplerin ve çevresel faktörlerin bir sonucudur.

Horney temel güdüleyici etkiler olarak Freud'un hayatı ve ölüm içgüdüleri yerine, çaresiz bir bebeğin düşmanca ve tehdit edici bir dünyada güvenlik arayışını ele aldı. Horney insan davranışının kararlı güdüleyici gücünün güvenlik ihtiyacı, emniyet ve korkudan emin olma olduğunu belirtmiştir.

Horney'e göre ebeveyn- çocuk ilişkisinden kaynaklanan temel kaygı çocukta çaresizlik ve güvensizlik duyguları yaratır. Bu duygularla baş edebilmek için çocuk, çeşitli davranış stilleri geliştirir.

H. LOUGHLIN

Harry Loughlin, kaygıyı en iyi inceleyen ve özellikle, nedenlerini en geniş ve ayrıntılı bir şekilde etüd etmiş analist hocalardan biridir. Ona göre kaygının kaynakları iki grupta incelenebilir.

- a. Kaygının birincil (primary) kaynakları: bebeklik ve çocuklukta
- b. Kaygının ikincil (secondary) kaynakları: ergenlik ve sonrasında

Bu bölümde sadece kaygının birincil kaynakları yani bebeklik ve çocukluktaki kaygı üzerinde durulacaktır.

Kaygının Birincil Kaynakları

1. Çaresizlik (helplessness) hisleri: İntrauterin yaşamda yüzde yüz bağımlı ve emin ellerde olan fetus, doğumdan sonra hiç de tanımadığı çeşitli uyarılara maruz kalmakta ve ne yapacağını bilmemektedir. Uyarılar internal, örneğin açlık, susuzluk, ağrı, idrar ve dışkılama gereksinimleri, iç organlardan gelen visseral duygular vb. yahut eksternal, örneğin gürültü, ışık, ısı, hava basıncı değişimleri vb. olabilir. Yaşamda hepimizin zaman zaman hissettiğimiz çaresizlik duygusunun, bu bebeklikte ilk kez ve primitif olarak hissedilmiş duygunun aynısı olduğu hususunda bir görüş birliği vardır.
2. Ayrılma (separation) veya Ayrılma tehdidi (threat): Bebek, normal olarak, zaman zaman anneden uzak kalmak zorundadır. Güven (trust) yerleştikçe, ayrılma süreci artık anksiyete yaratmaz. Mamafih bebeklik süresi memeliler grubu içinde en uzun olan insan yavrusunun bu stresin üstesinden gelmesi yıllar alır.
3. Yoksunluk (privation) ve kayıp (loss): Çevresel değişimler, örneğin taşınma, bakıcı değişimi ve benzeri bebekte müthiş bir endişe doğurur. Bu durumlarda güvenceyi restore eden en önemli faktör, ebeveynlerin davranışlarıdır. Erginlerde gördüğümüz hüzünlü ayrılıklar, çocukluktaki hüzünlü ayrılıkların bir tekrarı ve örneği olabilirler.
4. Düş kırıklığı (frustration): Bebekte herhangi bir düş kırıklığı, önemli duygusal bir zinciri uyandırabilir.

Düş Kırıklığı> Kızgınlık> Düşmanca agresif dürtüler> Çatışma (conflict)> ANKSİYETE

Eğer sıkıntı devam ederse bu bastırılır ve semptomlar oluşturulur. Tabiatıyla bu devamlılık, kişisel faktörlere tabidir.

5. Kaygının – özellikle ebeveynlerden – önsezi (intuition) ve özdeşleşme (identification) ile geçmesi (contagion) veya iletişimi (communication): Bebek doğuştan intüitif olarak annenin veya anne

- figürünün kendinin yaşantıları olabilecek kaygı, ilgisizlik (indifference), nefret (resentment) duygularını sezebilme yeteneğine sahiptir. Bu yetenek büyüdükçe daha da gelişir. Anne'nin heyecanlarının değişkenliği, özellikle kaygı bebekte hemen hemen otomatik bir tepki yaratır (intuitive communication).
6. Onaylanmamak (disapproval) veya önemli bir ergin tarafından onaylanmamak korkusu (fear of disapproval from a significant adult) :
- özellikle anne-. Bebek çabucak anne – veya bakıcısının – mutlu etmenin ödülünü veya mutlu edememenin can sıkıcı sonuçlarını kavrar. Bu karşılıklı davranış, çocuğun kişilik gelişimde ve özellikle superego kavramının oluşum ve gelişiminde çok önemli bir oynar.
 7. Fiziksel tehditler (physical threats): bunlar üç yönden gelebilirler:
 - a. Dış çevre: fiziksel ağrı, kazalar, cerrahi müdahaleler, ısı, pozisyon, disiplin konusunda ebeveynler arasındaki harmoni noksanlığı, aşırı stimülasyon, ani değişiklik
 - b. İç çevre: Açlık, susuzluk, hastalık vb. fizyolojik durumlar
 - c. Gerçek – aktüel fiziksel ve ruhsal taciz
 8. Şartlandırılmış yanıtlar (conditioned responses) : bunlar erken hayatta pek göze çarpmaz; mamafih, bir bebek eğer seri halinde fiziksel ve ruhsal yoksunluğa ve acıya maruz bırakılırsa, ileride ergenlikte kişi bu erken sensitizasyon ve şartlandırmaya (conditioning) uygun olarak aşırı bir kaygı reaksiyonu gösterebilir. (Ersevimi, 2005)

H. SULLIVAN

Harry Stuck Sullivan Freud'un anksiyetenin oluşumuna ilişkin görüşlerine katılmaz ve kaygı kişinin önemseydiği (significant) bir erginin onu reddetmesinden veya onaylamamasından kaynaklandığını ileri sürer. (Ersevimi, 2005; Hatunoğlu, 1997).

J. BOWLBY

John Bowlby (1960), iki tür kaygı tanımladı:

- a. İlkel kaygı (primary anxiety): bu; Freud'un daha öncelere ait yoğunlaşmış, taşmaya hazır libido kuramına eşdeğer olarak, bebeğin, anneden bağlarının kopma olayının sonucu olup, o kopma anındaki yaşanan anksiyetedir. Bowlby'e göre doğumdan hemen sonra, ayrılık koşulları bebeğin ağlamasına neden olduğu gibi, anneye sarılmak ve rahatlık bulmak gibi içgüdüsel gereksinimlerini de gider. Böylece, başlangıçta oluşan bu ilkel kaygı bir sinyal anksiyete olarak görev yapmaz. Mamafih, belirli bir düzeyin ötesinde, anneden uzun süre ayrılık gerektiği zamanlarda, savunma mekanizmalarının yapımlarına neden olabilecek bir sinyal anksiyetesi niteliğini kazanabilir.
- b. İkincil kaygı (secondary anxiety) ise, bir yaşantıya veya anıya dayanarak, bir önsezi ile, ileride oluşacak tehlikelere karşı koruma görevini üstlenmiş, dolayısıyla bir engelleme (avoidance) mekanizmasının simgesidir (Ersevim, 2005).

O. MOWRER

Mowrer'a (1939) göre, kaygı, geçmiş yaşantıyla insanlara zarar ya da acı verici olduğu bilinen durumların (şartsız uyaranlar) geleceğini haber veren "işaretler"e (şartlı uyaran) karşı ortaya çıkan öğrenilmiş bir tepkidir.

1.3.2. Çocukluk Döneminde Kaygı

Kaygının kişilik gelişimdeki rolü ve çocuklarda kaygı belirtilerine sık rastlanması, çocuklarda kaygının anlaşılması ve ölçülmesinin gerekliliğini gündeme getirmiştir. Her ne kadar ruh sağlığı alanında bir belirti, sendrom ve çocuklukta görülen bir bozukluk olan kaygı, 19. yydan beri biliniyorsa da, özelliklerine ilişkin sistematik üzerinde epidemiyolojik çalışmalar bulunmamaktadır. Bunun nedenlerinden biri psikopatolojide çocukların yetişkinlere göre daha az dikkat çekmesi olabilir. Bir diğer neden, çocukluk kaygılarının çocuğun yaşantısını engelleyici olmaması, etkileşimini bozmaması, geçici ve zararsız olduğu imajı

olabilir. Son olarak da DSM III'e kadar anlaşılmış tanı kriterlerinin olmamasıdır (Benjamin, Castello & Warren, 1990, Akt. Özusta, 1993).

Çocuklar genellikle kaygı halini açıklayamazlar. Genellikle yeni olan ve bilinmeyen her şey ürküntü verir. Çocuğun güçsüzlüğü ve bilmediklerinin çokluğu düşünülürse, özellikle ilk yıllarda korkuların bolluğu anlaşılır. Çocuklar, korkuları yada sıkıntıları hakkında konuşmakta zorlanırlar. Ailelerin bu konuda dikkat etmesi gereken bazı belirtiler vardır. Bunlar; uyku düzeninin bozulması, gittikçe içine kapanma, annenin eteğine yapışma, okula gitmek istememe gibi... (Transcultural Mental Health Centre, 2002; Yörükoğlu, 2000).

Çocukta saldırganlık, cinsel yada bağımsızlık dürtülerini yeterince ifade edememenin sıkıntısıyla da kaygı görülebilir. Yeni doğan bir kardeş de bu kaygı haline neden olabilir. Anneden ayrılma ile mide bulantısı gibi psikosomatik belirtiler gösteren çocuğun durumu birer kaygı ürünüdür (Yavuzer 1993). Yörükoğlu'na göre (2000), içgüdüsel, dürtüsel isteklerin engellenmesi sonucunda çocuklarda ilk kaygı oluşmaktadır. Kaygı genellikle ailesel geçiş gösterir. Çocuğun yaşamını etkileyecek evden ayrılma, yeni bir ortama girme, ebeveynlerden ya da aileden birinin kaybı ve boşanma gibi çocuğun düzeninin değişmesine neden olan olay sonrasında da kaygı gelişebilir (www.aytenderdoğan.com, 2009). Yaşlara göre farklı sebeplerle oluşan kaygıyı küçük çocuklar basit tepkilerle, büyük çocuklar ise benliğini savunma düzenekleri ile ortadan kaldırmayı deniyor. Gelişimsel olarak çocuklarda kaygıya neden olan uyaranlar tablo da gösterilmiştir.

Tablo 4: Gelişimsel Olarak Kaygıların Sıralaması

GÖRÜLME YAŞI	KORKULU UYARAN
Bebekler	Ani yüksek sesler Kestirilemeyen Uyaranlar Postural destek kaybı
1 Yaş	Yabancılar Yeni durumlar ve nesnelere Ayrılık sıkıntısının başlaması
2-6 Yaş	Hayvanlar Karanlık Hayali yaratıklar ve hayaller
Okul Çağı	Bedensel yaralanma Fiziksel tehlike Sevilen birinin kaybedilmesi
Ergenlik	Başarısızlık korkusu Sınav kaygısı Sosyal kabul görememe ile ilgili endişeler

Tablo 4: Atkinson (1999)'dan alınmıştır.

Kendall (1995), çocuklardaki kaygı belirtilerinin yetişkinlerdeki belirtilere fizyolojik, davranışsal ve bilişsel olarak benzediğini belirtmektedir. Kaygılı çocuklar genellikle gergin, ağlamaklı, huzursuz, düşüncelerini toplamada zorluk çeken çocuklardır. Belirli bir neden yokken olabilecek şeyler hakkında endişe duyarlar. Bu iç sıkıntılara ek olarak uykusuzluk gibi bedensel şikayetler eşlik eder, korkulu rüyalar ve yalnız yatamama gibi davranışlarda görülebilir. Birbirlerine yapışma, bağımlı olma, çekingenlik gibi davranışlar gösterirler. Okul çağındaki çocuklarda çevresi veya arkadaşları tarafından onaylanamama ihtimali kaygıya neden olan etkenlerin başında gelir. (Kahraman, 2008, www.aksam.com.tr)

İlk yaşlarda çocuklar bastırma, yadsıma, yansıtma, içe kapanma ve gerileme savunma düzeneklerine başvuruyorlar. Çocuğun hastalıklı kaygıya düşmesinde

annenine çocuğa sık sık değişen tutumlarla yönelmesi, çocuğa kendisinin umduğu güçteymiş gibi davranması etkili olmaktadır. Çocukta kaygı oluşumunda, bağımlı olduğu annesinden kopmasını pek çok araştırmacı önemli buluyor (Bakırcıoğlu, 2002).

Çocuklarda nevroitik davranış bozukluklarına çok sık rastlanır. Bu davranışlar, erken yaşam deneyimlerinin herhangi bir önemli eksikliğine bağlı değildir. Nevrotik belirtileri anlamada anahtar, kaygıdır. Bugüne değin kaygının, farklı gelişme dönemlerinde etkili olabilen dört değişik kaynaktan doğabileceği ortaya konuştur. Bu kaynaklar:

1. İçsel gereksinimler ve çevrenin bunları doyumadaki yetersizliği arasındaki çatışmadan kaynaklanan ve oral dönem kadar erken başlayan bir parçalanma korkusu; primer kaygı.
2. Ayrılma kaygısı, yani anne babalarını yitirme ya da onlar tarafından terk edilme korkusu. Bu korku, oral dönemin sonlarında, ilk bağlılıklar oluştuğunda başlar.
3. İlkel dürtüler ve bunların anal dönem dışı ve anal dönemde engellenmeleri arasındaki çatışmadan kaynaklanan, utanma ve öz-saygının kaybına bağlı kaygı.
4. Genital dönemde başlayan, ilkel dürtüler ve bilincin baskıları arasındaki çatışmalardan kaynaklanan, suçluluk duygusuna bağlı kaygı.

Anksiyete (kaygı), bunaltıcı bir duruma geldiğinde, bireyi tüm bir davranış düzensizliğinden korumak üzere belirli psikolojik süreçler devreye girer. Bu koruyucu araçlara savunma düzenekleri denir. Bu savunma mekanizmalarının hepsi de çocuklar tarafından, herkesin denetlemek zorunda olduğu , genel çatışmalara eşlik eden kaygı korkularla savaşmak için kullanılır. Çocuklukta savunma mekanizmalarının aşırı kullanımı, kişinin sonraki yaşamında geliştireceği nevroz için ortam hazırlar. Böylece kişi önemsiz streslere de hastalanarak tepki gösterir (Wolf, 1986).

1.4. KONU İLE İLGİLİ DAHA ÖNCE YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR

1.4.1. Boşanma İle İlgili Daha Önce Yapılmış Çalışmalar

Boşanma ve çocuk üzerindeki etkileri ile ilgili olarak yabancı literatüre bakıldığında bir çok araştırmaya rastlanmaktadır. Ülkemizdeki boşanma oranlarının son yıllardaki artışıyla birlikte boşanmanın çocuk üzerindeki etkilerini inceleyen bir çok araştırma yapılmaktadır.

Department of Justice Canada'nın 1997 yılındaki yayımında boşanmanın çocuklar üzerinde cinsiyetleri açısından etkileri konusunda yapılan araştırmalarda farklı bulgular elde edildiği ortaya konuştur. Bazı araştırma sonuçları (Guidubaldi & Perry, 1985; Hetherington et al., 1979, 1985; Kaye, 1989; Kurdek, 1987), boşanmadan erkek çocukların kızlardan daha fazla etkilendiğini gösterirken ; bazı araştırma sonuçları da (Farber et al., 1983; Frost & Pakiz, 1990; Slater, Steward & Linn 1989; Wallerstein & Kelly, 1975), kızların boşanmadan etkilendiğini göstermektedir. Ancak bazı araştırmalarda ise (Kinard & Reinherz, 1984; Mechanic & Hansell, 1989; Rosen, 1979; Zill et al., 1993), kızlar ve erkekler üzerinde boşanmanın etkileri açısından fark olmadığını bulmuştur (Akt. Öztürk, 2006).

Aslıhan (1997) tarafından tek ebeveynli ve tam aile çocukları üzerinde yapılan araştırmada erkek çocukların kızlara oranla daha yüksek kaygı düzeyine sahip oldukları belirlenmiştir.

Barut (1992) tarafından tek ebeveynli ve tam aileye sahip 15-18 yaş grubu çocukları üzerinde yapılan araştırmada cinsiyetin kaygı üzerindeki etkisi ile ilgili yapılan analizler sonucunda hem ailesinin yanında hem de yetiştirme yurdunda kalan kız öğrencilerin kaygı puanları, erkek öğrencilerin kaygı puanlarından yüksek çıkmıştır.

Reifman ve ark. (2001), 1990 yılından bu yana yapılmış 35 çalışmanın meta analizini yapmışlardır. Bu çalışma okul başarısı, davranışlar, psikolojik uyum, benlik sayısı, sosyal uyum, anne- çocuk ilişkisi ve baba- çocuk ilişkisi olmak üzere yedi alanı kapsamaktadır. Bu çalışmanın sonuçları anne-çocuk ilişkilerinde – 0.04, baba-

çocuk ilişkilerinde – 0.49 olarak ölçülmüştür. Aynı zamanda boşanma olayını yaşayan bir çocuğun okul başarısında, davranışlarında, psikolojik uyumunda, benlik saygısında ve sosyal uyumunda olumsuzluklar olduğu belirlenmiştir.

Amato ve arkadaşları (1994); yaptıkları çalışmada yüksek çatışmalı ailelerde ve tek ebeveynli ailelerde yaşayan çocukları karşılaştırmışlardır. Eğer ailede çatışma yüksek derecedeysen, tek ebeveynli çocukların, anne babası birlikte olan çocuklardan daha huzurlu, çatışmanın az olduğu ailelerde ise, anne babası boşanmış çocukların anne babası birlikte olan çocuklardan daha huzursuz olduklarını bulmuşlardır.

Cherlin ve arkadaşları (1991) tarafından yapılan boylamsal bir çalışmada tek ebeveyne sahip çocukların, tam aileye sahip çocuklara göre daha fazla davranış sorunu sergiledikleri ve okul başarılarının daha düşük olduğu bulunmuştur (Akt. Öngider, 2006).

Candan (2006) tarafından yapılan, parçalanmış ve tam aileye sahip çocukların anne babalarının kabul ve reddetme davranışlarını algılayışı konulu araştırmada erkek çocukların boşanmadan daha fazla etkilendikleri bulunmuştur.

1.4.2. Kaygı İle İlgili Daha Önce Yapılmış Çalışmalar

Akman (1978) tarafından yapılan araştırmada anaokulunda seperasyon anksiyetesi gösteren çocukların kaygılarının giderilmesinde kullanılan farklı oyun tekniklerinin etkisi ile çocuklardaki seperasyon anksiyetesinin azaldığı sonucuna varmış.

Tanör (1982), kaygının öğrenmeyi ve belleği etkilediği konulu araştırmasında, yüksek kaygıya sahip kişilerin, düşük kaygıya sahip kişilere oranla daha güç ve geç öğrendikleri şeklinde sonuçlar elde etmiştir.

Bozak (1982), kaygının başarıyı etkilemesi ile ilgili araştırmasında, başarılı öğrencilerin kaygı puanlarının daha düşük olduğu doğrultusunda sonuçlar bulunmuştur.

Cebe (2005), Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Yetiştirme Yurtlarında barınan çocukların “benlik saygısı”, “depresyon” ve “kaygı” skorlarının, ailesi yanında kalan çocukların skorlarıyla karşılaştırılması amacıyla bir araştırma yapmıştır. Araştırmadan elde edilen değerler, durumluk kaygı açısından aile ortamında kalan çocuklarla, yurt ortamında kalan çocuklar arasında bir fark olmadığını göstermektedir. Aile yanında kalan çocuklardan farklı olarak yurttaki kalan küçük yaş gruplarında yüksek durumluk kaygı, yüksek yaş gruplarında ise daha düşük bir durumluk kaygı düzeyi vardır. Yurttaki kalan çocuklar 13-14 yaşlarında yüksek bir sürekli kaygı durumu ortaya koymuşlardır ve bu durum giderek inişe geçmiştir. Sadece 18 yaşında olan çocukların sürekli kaygı seviyeleri yeniden yükselişe geçmiştir. Kurumda kalan çocukların benlik saygıları düşük ve depresyon ve kaygı düzeyleri de ailesi yanında kalan çocukların skorlarından daha yüksek çıkmıştır.

Aral ve Başar (1998) tarafından yapılan araştırmanın sonuçlarında boşanma durumu ile kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu ortaya konmuştur.

Varol (1990), ailenin ekonomik durumuna göre düşük ve orta seviyede olan ailelerden gelen çocukların kaygı düzeylerinin yüksek olan aileden gelen çocuklara oranla daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Öztürk (2006), tek ebeveyne sahip 9-13 yaşlarındaki çocuklar ile aynı yaş grubundaki tam aileye sahip çocukların benlik saygısı ve kaygı düzeyleri arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Tek ebeveyne sahip çocuklarla, tam aileye sahip çocukların kaygı düzeyleri ve benlik saygıları arasında anlamlı bir fark bulmuştur. Tek ebeveyne sahip çocukların kaygı düzeyleri ve cinsiyetleri arasında bir ilişki bulunamamış ancak tam aileye sahip kız çocuklar, erkek çocuklara göre daha yüksek kaygı puanları almışlardır. Öztürk kaygı düzeyleri ve çocuğun yaşı ile ilgili anlamlı bir sonuca ulaşamamıştır.

Ollendik, Matson ve Hersen'in (1985) faktör analitik çalışmaları, çocuktan ergenliğe kadar olan korku ve kaygıların içeriğini organizasyonuna ilişkin bilgi vermektedir. Çalışmanın bulgularından biri, küçük çocukların büyük yaştakilere göre daha fazla korku ve kaygı bildirmeleridir. Küçük çocukların bilinmeyenlerden büyük

çocukların ise tehlike ve ölümden fazla korkma eğilimleri gözlemlenmiştir (Akt. Özusta, 1993).

Oetzel'in (1966) tarafından yapılan 18 araştırmanın 12 sinde kızlarda önemli bir şekilde kaygıya rastlanmakla birlikte erkek çocukların hiçbirinde bu seviyede kaygıya rastlanmadığı bulunmuştur.

Zulliger(2000), kaygının öğrenme güçlüğü üzerindeki etkisini konu alan araştırmasında çocuklardaki kaygının çocuğun öğrenmesini engellediğini bildirmiştir.

Wallerstein ve Kelly (1980) boşanma sonrası 2-18 yaş arasındaki çocukların 50'sinden fazlasında kaygı ve ayrılık olayı ile yakından ilgilenme olayı saptamıştır.

1.4.3. Bağlanma İle İlgili Daha Önce Yapılmış Çalışmalar

Bağlanma sistemi anne çocuk ilişkisini açıklamada son yıllarda çok önem kazanmıştır. Bağlanma ile ilgili yurt içinde ve yurt dışında yapılmış bir çok araştırmaya ulaşmak mümkündür.

Hortaçsu,Cesur ve Oral (1993), tarafından yapılan araştırmada yetiştirme yurdunda ve ailesinin yanında büyüyen çocuklara Beck Depresyon Envanteri ve Hazan ve Shaver'ın Bağlanma Stili Maddeleri uygulanmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre kurumda büyüyen çocuklar, aileleri ile büyüyen çocuklara oranla daha fazla kaçınan ve kaygılı bağlanma tarzı gösterdikleri ve güvenli bağlananların oranının düşük olduğu görülmüştür. Aynı zamanda kaçınan bağlanma ile depresyon arasında da önemli bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Atasoy ve ark. (1997) yaptığı çalışmada 6 ve 12 aylık bebeklerde bağlanma düzeyi, şiddeti ve yabancı kaygısı ile annenin ruhsal durumu ve demografik özelliklerinin ilişkisi, Bağlanma Sorgulama Anketi ve Yabancı Durum Testi kullanılarak araştırılmıştır. Bebeklerin bağlanma davranışı gösterdikleri, ancak takvim yaşından beklenen yabancı kaygısını göstermedikleri bulunmuştur. Bu

durumu babaanne, anneanne gibi aile üyelerinin bebeğin bakımında önemli derecede rol oynayarak bebeğin bağlanma figürlerinin sayısını arttırması ile açıklamışlardır.

Güroğlu (2002), ergenlerin akademik başarısı ile bağlanma stili ve annelik stili arasındaki bağı incelemek için üç farklı bir model geliştirmiştir. Bu modeller; birincisi annenin ergenlik çocuk yetiştirme stiline çocuk tarafından algılanışının okul başarısı üzerinde etkisi vardır, ikincisi; annenin bağlanma stili çocuğu ve okul başarısını etkilemektedir. Üçüncü model ise, bu ikisinin bir birleşimidir. Bu modelleri araştırmak, incelemek ve geçerliklerini sınamak için İstanbul'daki liselerden 432 ergen ve 161 anne ile bir araştırma yapılmıştır. Araştırmadan çıkan sonuçlara göre birinci model erkekler için doğrulanmıştır ancak kızlar için bu durum geçerli değildir. İkinci modelin hipotezi saplantılı bağlanma tipinde desteklenmiştir. Kızların daha yüksek bağlanma stili sergiledikleri ve bunun da daha düşük okul başarısı ile ilgili olduğu saptanmıştır. Üçüncü model ise yine kızlar için geçerli olmamıştır.

Gezer (2001) ergenlerin bağlanma stilleri ve aile yapıları arasındaki ilişkiyi konu alan, Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nden 175 kız ve 233 erkek öğrencinin katıldığı bir araştırma yapmıştır. İlişki Ölçekleri Anketi ve Aile Yapısını Değerlendirme Aracı'nın uygulandığı araştırmada düşük uyuma sahip ailelerde yetişmiş ergenlerde korkulu, saplantılı ve kayıtsız bağlanma stilleri; yüksek uyuma sahip ailelerde yetişmiş ergenlerde ise güvenli bağlanma stili gözlemlenmiştir. Aile yapısı ve bağlanma stilleri arasındaki ilişki cinsiyete göre herhangi bir farklılık göstermemiştir.

Delen'in (2003) yürüttüğü çalışmanın amacı ilköğretim düzeyinde ergenlerde bağlanma stilini ölçmeye yönelik bir ölçüm aracı geliştirmektir. Bu amaçla dört çalışma yapmıştır. Bu çalışmalarda sırası ile 367, 407, 39 ve 78 öğrenci ile çalışılmıştır. Onbir maddeli üçlü Likert tipinde bir derecelendirme ile değerlendirilen bir ölçek ortaya çıkmıştır. Ölçeğin iç tutarlılığı .51 ile .64 arasında test tekrar test güvenilirlik katsayısı güvenli, kaçman ve kaygılı bağlanma alt ölçekleri için sırasıyla .76, .83 ve .90 bulunmuştur.

Amanvermez(2007) tarafından yapılan, yakın ilişkilerde bağlanma ile gruplara bağlanma arasındaki ilişkileri ortaya koymayı amaçlayan araştırmada romantik ilişkilerde duygu ve davranışları düzenleyen sistem ile insan grupları için olan duygu ve davranışları düzenleyen sistem arasında benzer kavramsal bağlar olduğu bulunmuştur. Çocuklukta bağlanma için, bakım veren romantik ilişki için sevgili, eş ve grup için olan yakınlığı ve bağlılığı oluşturmak, korumak ve sürdürmek evrimsel açıdan bakıldığında hemen hemen eşit derecede gerekli ve temeldir.

Çelen (2008) tarafından yapılan çocuk ve annenin bağlanma düzeyleri ile çocuk anne etkileşim örüntüleri arasındaki ilişki konulu araştırmada; çocuğun ebeveyn davranışlarını algılama şeklinin güvenli yada güvensiz bağlanma stilleri geliştirmesinde önemli olduğu belirtilmiştir.

Keler (2008) tarafından yapılan araştırmada liseli ergenlerin Transaksiyonel analiz ego durumları ile bağlanma stilleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre erkek öğrenciler yetişkin ego durumu puanlarının ortalamaları kızların puanlarının ortalamalarından daha yüksek çıkmıştır. Erkekler kızlara göre daha gerçekçi, mantıklı ve tutarlı davranıyor, daha fazla sorumluluk alabiliyor. Liseli ergenlerin bağlanma stillerinden korkulu bağlanma ve kayıtsız bağlanma alt boyutunda anlamlı bir fark bulunamamıştır. Güvenli ve saplantılı bağlanma alt boyutunda erkek öğrenciler lehine daha yüksek puanlar elde edilmiştir. Liseli ergenlerin doğumdan itibaren yaşadıkları aile tipinin bağlanmalarında etkili olmadığı ortaya konmuştur. Liseli ergenler, korkulu bağlanma, saplantılı bağlanma ve kayıtsız bağlanmanın bakımını üstlenen kişi değişkenine göre anlamlı bir fark göstermemiştir. Kendisine annesi dışında bakılan ergenlerin güvenli bağlanma stili puanları, anneleri tarafından bakılan ergenlerin puanlarından yüksek çıkmıştır ve bağlanma durumu annenin çalışıp çalışmama durumuna göre farklılık göstermemektedir. Kardeş sayısı bağlanma durumunda etkili olmakla beraber korkulu bağlanan ergenlerden iki kardeşi olanların puan ortalamaları, bir kardeşi olanlardan ve kardeşi olmayanlarınkinden daha yüksek olarak bulunmuştur. Gelir seviyesi ve babanın eğitim durumu bağlanmayı etkilemezken annenin eğitim durumu bağlanma için etkili olmaktadır.

Özen (2003) ebeveynlerine karşı farklı bağlanma tarzlarına sahip ergenlerin geliştirdikleri sosyal cinsiyet rollerine ilişkin boyutları ve arkadaşlarına bağlanma tarzlarını karşılaştırmıştır. Araştırmada sosyal cinsiyet rollerine ilişkin boyutlar açısından ebeveynlerine güvenli bağlanan ergenlerin kadınsı ve erkeksi puanlarının güvensiz bağlanan ergenlere oranla daha düşük olduğu ortaya konuştur. Arkadaşa bağlanma tarzı açısından da ebeveynine güvenli bağlanan ergenlerin, güvensiz bağlanan ergenlere kıyasla arkadaşlarına bağlanma düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmüştür.

Gezer (2001), ergenlerin bağlanma stilleri ile aile yapıları arasındaki ilişkiyi araştırmak için 175 kız, 233 erkek üniversite öğrencisinin katıldığı bir araştırma yapmıştır. Düşük uyuma sahip aile atmosferinde yetişmiş olan bireylerin korkulu, saplantılı veya kayıtsız; yüksek uyuma sahip ailelerde yetişmiş olan bireylerin ise güvenli bağlanma stiline sahip oldukları sonucuna ulaşmıştır. Bireylerin bağlanma stillerinde cinsiyete bağlı bir değişim olmadığını da ortaya koymuştur.

1.4. Araştırmanın Problemi

Bu araştırma ile temel olarak tam aileye sahip çocukların bağlanma şekillerinin kaygı durumlarına olan etkisi ile; tek ebeveyne sahip çocukların bağlanma şekillerinin kaygı durumlarına olan etkisinin karşılaştırılması amaçlanmıştır. Bunun yanı sıra konu ile ilişkili olduğu düşünülen cinsiyet, yaş, annenin eğitim durumu, 0-2 ve 2-6 yaş dönemindeki bakıcı, sabah uyandığında ve eve geldiğinde anneyi görme durumu ve sosyoekonomik düzey gibi değişkenler de incelenmek istenmektedir. Bu amaçlar doğrultusunda alt problemler oluşturulmuştur. Oluşturulan alt problemler aşağıda sıralanmıştır.

2. Araştırmanın Alt Problemleri

1. Çocukların tek ebeveyne veya tam aileye sahip olma durumları ile bağlanma stilleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
2. Çocukların tek ebeveyne veya tam aileye sahip olma durumları ile kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
3. Tek ebeveyne sahip çocukların bağlanma durumları ile kaygı durumları arasındaki ilişki aynı yönde midir?
4. Tam aileye sahip çocukların bağlanma durumları ile kaygı durumları arasındaki ilişki aynı yönde midir?
5. Çocukların kaygı puanları ile bağlanma durumları arasındaki ilişki, cinsiyete ve anne baba boşanma durumuna göre farklılık göstermekte midir?
6. Çocukların kaygı puanları ile bağlanma durumları arasındaki ilişki, yaşa ve anne baba boşanma durumuna göre farklılık göstermekte midir?
7. Annenin eğitim durumuna göre çocuğun kaygı durumu ve bağlanma stilleri arasındaki ilişki aynı yönde midir?
8. 0-2 yaş döneminde anne tarafından bakılan çocukların kaygı durumları ve bağlanma stilleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
9. 2-6 yaş döneminde anne tarafından bakılan çocukların kaygı durumları ve bağlanma stilleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
10. Sabah uyandıklarında annelerini gören çocukların kaygı durumları ve bağlanma stilleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
11. Eve geldiğinde annelerini gören çocukların kaygı durumları ve bağlanma stilleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
12. Tek ve tam aileye sahip çocukların kaygı durumları ile bağlanma stilleri arasındaki ilişki ile sosyoekonomik düzey arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

3. Araştırmanın Önemi

Günümüzde boşanma olgusu ile sık sık karşılaşmaktayız. Batılı toplumlara oranla ülkemizde daha az boşanma durumu ile karşılaşılmasıyla birlikte ülkemizde de gün geçtikçe boşanma sayılarının arttığı araştırmalarca saptamıştır. Boşanma sadece iki kişinin ayrılması olarak gözükse de ailenin parçalanması olarak düşünülmeli ve bu durumdan en çok çocukların etkilendiği göz önünde bulundurulmalıdır. Boşanma ile anne baba arasındaki çatışma ve boşanmadan sonra çocuğun her iki ebeveyni ile aynı sıklıkta ve kalitede görüşebilmesi aynı derecede önem taşımaktadır. Çocukların bağlanma stilleri de boşanma durumunu anlamalarını ve yorumlamalarını etkilemektedir. Aynı zamanda boşanma durumu da çocukların bağlanma stillerini değiştirebilmekte ya da yeniden yapılandırabilmektedir.

Bağlanma son yıllarda son derece önem verilen ve üzerinde durulan bir olgudur. Bağlanma ile ilgili örneklem grubunu yetişkinlerin ve çocukların oluşturduğu birçok araştırma yapılmıştır. Bağlanma stilleri ile bir çok değişken karşılaştırılmıştır. Bağlanma stilleri de çocukların kaygı yaşamalarına neden olabilmekte ya da var olan kaygı durumlarını arttırabilmektedir.

Kaygı durumu ise insanların ve özellikle de çocukların duygudurumlarını son derece etkileyen bir olgudur. Klinik Psikoloji, Psikiyatri ve benzeri alanlarda anksiyete ile ilgili olarak yapılmış birçok tezle karşılaşılmaktadır. Öğrenme ve bağlanma gibi Gelişim Psikolojisinin temel konuları ile kaygının karşılaştırıldığı ve aralarındaki ilişkiyi ortaya koymuş bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Daha önce tek ebeveynli ve tam aileye sahip çocuklar açısından bağlanma stilleri ile kaygı durumları arasındaki ilişkiyi ortaya koymayı amaçlayan bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Bu çalışmada 7-12 yaşları arasındaki tek ebeveynli ve tam aileye sahip çocukların bağlanma durumları hakkında bilgi edinilecek, çocukların kaygı düzeyleri ile bir ilişki içerisinde olup olmadığı ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Duygusal gelişimlerini tamamlamış yetişkinler için bile yıpratıcı olan boşanma sürecinden çocukların mümkün olan en az zararı görmeleri için ebeveynlerin, boşanma öncesinde ve sonrasında önlemler almaları gerektiği gibi, eğitimci ve uzmanların anne babaları ve çocukları doğru yönlendirmeleri gerekmektedir. Bu açıdan araştırmanın alanda çalışan uzmanlar, eğitimciler ve anne babalar için bir kaynak olup, yol göstereceği beklenmektedir.

4. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Araştırmanın örneklemini İstanbul Kartal İlçesi'nde bulunan Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı resmi ilköğretim okullarının 1. ve 5. sınıfları arasında okuyan 42'i tek ebeveynli, 58'i tam aileye sahip 56'sı kız 44'ü erkek olmak üzere toplam 100 kişi oluşturmaktadır. Uygulamalar 2009 yılının Şubat, Mart, Nisan aylarında yapılmıştır.

5. Araştırmanın Varsayımları

Araştırmaya katılan çocukların sorulara samimi cevaplar verdikleri, araştırmada kullanılan Bağlılık Stili Anket Formu'nun çocukların bağlılık stillerini, Durumluk ve Sürekli Kaygı Envanterinin çocukların anksiyete durumunu ölçtüğü, örneklem büyüklüğünün evreni temsil edici nitelikte olduğu varsayılmaktadır.

6. Tanımlar

Boşanma: Hukuki kurallar çerçevesinde yapılmış bir evliliğin, tarafların karı-koca olarak hiçbir bağları olmaksızın, fakat varsa ortak çocukların hakları saklı kalmak üzere yargıç kanalıyla sona erdirilmesine ve tarafların başkalarıyla yeniden evlenmelerine imkan veren yasal bir işlemdir (Özen, 1999).

Bağlanma: Bowlby (1969), bağlanmayı “ belli bir figüre karşı, özellikle stresli durumlarda yakınlık arama ve sürdürme eğilimi tarafından nitelendirilmiş sürekli duygusal bağ” olarak açıklamıştır.

Kaygı: Tehlike ve talihsizlik korkusunun ya da beklentisinin yarattığı bunalı veya tedirginlik duygusu; usdışı korkudur. Ancak tanımladığı çerçeveye ve

kullanıldığı bağlama, teorik temele bağlı olarak kaygı teriminin içeriği de büyük farklılıklar ve çelişkiler göstermektedir. Başka bir tanıma göre kaygı, nesnesiz olmasıyla korkudan farklılık gösterir. Korkunun ister bir insan ister bir olay olsun bir nesnesi vardır, ancak kaygının yoktur. Öğrenme teorilerinde kaygı kaçınma tepkisini güdüleyen tali bir itki anlamında kullanılmaktadır, kaçınma tepkisinin kaygıyı azalttığı düşünülebilir. Klasik psikanalizde çevrede veya kişinin kendi benliğinde bulunan veya benlikteki bilinçsiz, bastırılan güçlerin devreye girmesiyle harekete geçen henüz algılanmamış bir etkene yönelik bir tepki olarak tanımlanır (Budak, 2000)

Tek ebeveyne sahip çocuklar: Ebeveynlerinin çeşitli nedenlerle boşanması nedeniyle ebeveynlerinden biriyle yaşamak durumunda kalan çocuklar.

Tam aileye sahip çocuklar: Ebeveynleri boşanmamış, birbirleriyle ve çocuklarıyla birlikte bir evde yaşayan ebeveynlerin çocukları.

7. Kısaltmalar

GATA: Gülhane Askeri Tıp Akademisi

STAIC: State-Trait Anxiety Inventory for Children

BÖLÜM II

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu bölümde araştırmanın modeli, evren ve örnekleme, araştırmada kullanılan veri toplama araçları ve bunlara ait geçerlik ve güvenirlik çalışmaları, verilerin analizinde kullanılan istatistik teknik ile ilgili bilgiler verilmiştir.

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma tek ebeveyne ve tam aileye sahip çocukların, çeşitli değişkenlerle ilişkili olarak bağlanma stilleri ve kaygı düzeylerine göre nasıl farklılaştığını saptamaya yönelik karşılaştırmalı betimsel bir çalışma niteliğindedir.

2.2. Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın örnekleme, İstanbul Kartal ilçesinde bulunan Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı resmi ilköğretim okullarından 2008-2009 eğitim öğretim yılı içinde 1. ve 5. sınıflar arasında eğitim gören öğrencilerden seçkisiz olarak belirlenen 100 öğrenciden oluşmaktadır. Örneklem grubu; tek ebeveyne sahip 20 erkek ve 22 kız, tam aileye sahip 24 erkek ve 34 kız öğrenciden oluşmaktadır.

İstatistiksel analizler yapılırken örneklem grubu 7-8-9 ve 10-11-12 yaşlardan oluşan iki gruba ayrılmıştır. Bu ayrım yapılırken çocukların psikososyal gelişim basamakları ve bilişsel gelişimlerdeki olması beklenen farklılıklar göz önünde bulundurulmuştur. Örneklem grubu aynı psikososyal gelişim basamağında olsa bile ilk dönemler ve son dönemlerde farklılıklar göstermektedir. İlk dönemdeki çocuklar ile son dönemdeki çocukların olaylara bakış açısı ve sorunlarla baş etme mekanizmaları birbirlerinden çok farklı olabilmektedir. Son dönemdeki çocuklar ergenlik dönemine geçiş sancuları yaşayabilmekte ve olaylara daha farklı tepkiler verebilmektedir.

Araştırma kapsamına alınan okullardaki öğrencilere, okul idaresi, rehber öğretmen ve sınıf öğretmenleri ile iletişim kurularak ulaşılmıştır.

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplamak amacıyla, öğrencilerin bazı demografik özelliklerini belirlemek için, araştırmacı tarafından geliştirilen “Bireyi Tanıma Çizelgesi”, çocukların bağlanma stillerini ölçmek amacıyla “Bağlılık Stili Anket Formu”, kaygı durumlarını ölçmek için “Durumluk ve Sürekli Kaygı Envanteri” kullanılmıştır.

2.3.1. Bireyi Tanıma Çizelgesi

Bireyi tanıma çizelgesi; yaş, cinsiyet, annenin eğitim durumu, 0-2 ve 2-6 yaş döneminde bakımı gerçekleştiren kişi, sosyoekonomik özellikleri de içeren bilgileri ölçmektedir (Bkz. Ek-1).

2.3.2. Bağlılık Stili Anket Formu

Bu araştırmada kullanılan Bağlılık Stili Anket Formu, 1987’de Armsden ve Greenberg tarafından geliştirilmiş, daha sonra 2003 yılında Lee J.M. ve Bell N.J. tarafından yeniden düzenlenmiştir. Çocuğun bağlanma durumunu ölçtüğümüz anket formu 14 maddeden oluşmaktadır. 1,2,4,6,8,9,11,12. sorulara verilen cevaplar güvensiz bağlanmayı, 3,5,7,10,13,14. sorulara verilen cevaplar güvenli bağlanmayı göstermektedir.

Yapılan geçerlik güvenirlik çalışmasında bağlılık stili anket formu alt boyutları olan güvensiz bağlanma ölçeğinin Cronbach’s alpha katsayısı 0.613, güvenli bağlanma ölçeğinin Cronbach’s alpha katsayısı 0.577 bulunmuş olup, anketin iyi düzeyde geçerlik ve güvenilir katsayısına sahip olduğu söylenebilir (Bkz. Ek-2).

2.3.3. Durumluk ve Sürekli Kaygı Envanteri

Çocuklar için durumluk sürekli kaygı envanteri (State-Trait Anxiety Inventory for Children /STAIC), Spielberger tarafından 1973 yılında geliştirilmiştir. Envanter çocukların durumluk ve sürekli kaygılarını değerlendirilmelerine dayandırılmış bir kaygı ölçüm aracıdır. Bu araştırmada kullanılan Envanter yetişkinler için geliştirilmiş Durumluk Sürekli Kaygı Envanterinin çocuklar için sadeleştirilmiş formudur. Her madde için, yetişkin formunda 4 olan seçenek sayısı çocuk formunda 3'e indirilmiştir (Özusta, 1993).

Çocuklar için durumluk sürekli kaygı envanterinin durumluk kaygı ölçeğinde çocuklardan, anketi doldurdukları anda kendilerini nasıl hissettiklerini değerlendirmeleri istenmektedir. Ölçek, gerginlik, sinirlilik, telaş, tedirginlik gibi durumluk kaygıyla ilişkili duyguların değerlendirilmesini amaçlar. Bu duyguların varlığı, çocuk tarafından çok olarak bildirildiği durumda en yüksek puan olan 3, bu durumların olmadığı bildirilmesi durumunda ise en düşük puan olan 1 alır. Durumluk kaygı ölçeğinden alınabilecek en yüksek puan 60, en düşük puan ise 20'dir.

Çocuklar için Durumluk Sürekli kaygı envanterinin Sürekli kaygı ölçeği, kaygı yatkınlığında kalıcı bireysel farklılıkları ölçmeyi amaçlar. Sürekli kaygı ölçeği 20 maddeden oluşmakta ve çocuktan genellikle kendini nasıl hissettiğinin değerlendirmeleri istenmektedir. Her durumun "hemen hemen hiç", "bazen" ve sık sık olarak belirlenmiş seçeneklerinden " sık sık" seçeneğinin seçilmesi en yüksek puan olan 3'ün, hemen hemen hiç seçeneğinin seçilmesi en düşük puan olan 1'in alınmasına yol açar. Sürekli Kaygı envanterinden alınabilecek en düşük toplam puan 20, en yüksek toplam puan ise 60'tır.

Yapılan geçerlik güvenirlik çalışmasında süreklilik kaygı envanterinin geçerlilik katsayıları 0.844, durumluluk kaygı ölçeğinin 0.933 arasında değişmekte olup, bunlar da iyi düzeyde geçerlik ve güvenilir katsayısına sahip bulunmuşlardır (Bkz. Ek-3 ve Ek-4)

2.4. Veri Çözümleme Yöntemleri

Araştırmada deneklere uygulanan ölçeklerden elde edilen veriler, çözümlenmek için kodlanarak bilgisayara yüklenmiştir. Çalışmada elde edilen bulgular değerlendirilirken, istatistiksel analizler için NCSS (Number Cruncher Statistical System) 2007&PASS 2008 Statistical Software (Utah, USA) programı kullanıldı. Çalışma verileri değerlendirilirken tanımlayıcı istatistiksel metodların (Ortalama, Standart sapma, frekans) yanısıra niceliksel verilerin karşılaştırılmasında parametrelerin ikiden fazla gruplar arası karşılaştırmalarında Kruskal Wallis testi ve farklılığa neden çıkan grubun tespitinde Mann Whitney U test kullanıldı. Parametrelerin iki grup arası karşılaştırmalarında Student t testi kullanıldı. Ölçeklerin geçerlilik güvenilirlik analizi için Cronbach's alpha katsayısı hesaplandı. Ölçek puanlarının birbirleriyle olan korelasyonları için Pearson korelasyon analizi kullanıldı. Sonuçlar %95'lik güven aralığında, anlamlılık $p < 0.05$ düzeyinde değerlendirildi.

BÖLÜM III

BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde, araştırmanın alt problemlerini cevaplamak amacıyla önceki bölümde açıklanan veri toplama araçları ve uygulanan ölçüm araçlarına dayalı olarak elde edilen verilerin istatistiksel yöntemlerle analizi sonucunda ortaya çıkan bulgulara ve bu bulgulara dair yorumlara yer verilmiştir.

Çalışmada elde edilen bulgular değerlendirilirken, istatistiksel analizler için NCSS (Number Cruncher Statistical System) 2007&PASS 2008 Statistical Software (Utah, USA) programı kullanılmıştır.

Çalışma, yaşları 7 ile 12 arasında değişmekte olan, 56'sı (%56) kız, 44'ü (%44) erkek olmak üzere toplam 100 çocuk üzerinde yapılmıştır. Çocukların ortalama yaşları 9.63 ± 1.41 'dir.

ÖRNEKLEM GRUBUNUN ÖZELLİKLERİ

Deneklerin tam aileye veya tek ebeveyne sahip olma durumlarına göre gösterdikleri dağılım Tablo 5'te görülmektedir.

Tablo 5: Deneklerin tek ebeveyne veya tam aileye sahip olma durumlarına göre dağılımları

Medeni Durum	n	%
Tam aile	58	58
Tek Ebeveyn	42	42
Toplam	100	100

Çocukların %58'i (n=58) tam aileye sahip iken, %42'si (n=42) tek ebeveyne sahiptir.

Deneklerin yaşlarına göre gösterdikleri dağılım Tablo 6'da görülmektedir.

Tablo 6: Deneklerin yaşa göre dağılımları

YAŞ	n	%
7	9	9
8	10	10
9	30	30
10	21	21
11	20	20
12	10	10
Toplam	100	100

Tablo 6'da görüldüğü gibi çocukların %9'u (n=9) 7 yaşında, %10'u (n=10) 8 yaşında, %30'u (n=30) 9 yaşında, %21'i (n=21) 10 yaşında, %20'si (n=20) 11 yaşında, %10'u (n=10) da 12 yaşındadır.

Deneklerin cinsiyetlerine göre gösterdikleri dağılım Tablo 7'de görülmektedir.

Tablo 7: Deneklerin cinsiyete göre dağılımları

Medeni Durum	cinsiyet	n	%
Tek ebeveynli	kız	22	22
	erkek	20	20
Tam aile	kız	34	34
	erkek	24	24

Tablo 7’de görüldüğü gibi çocukların %56’sı (n=56) kız, %44’ü (n=44) erkektir.

Deneklerin sosyoekonomik durumlarına göre gösterdikleri dağılım Tablo 8’de görülmektedir.

Tablo 8: Deneklerin ailelerinin sosyoekonomik düzeylerine göre dağılımları

Sosyoekonomik Düzey	n	%
Düşük	23	23
Yüksek	77	77
Toplam	100	100

Tablo 8’de görüldüğü gibi çocukların %23’ünün (n=23) sosyoekonomik düzeyi düşükken, %77’sinin (n=77) yüksektir.

Deneklerin annelerinin eğitim durumlarına göre gösterdikleri dağılım Tablo 9’da görülmektedir.

Tablo 9: Deneklerin annelerinin eğitim düzeylerine göre dağılımları

Anne Eğitim Durumu	n	%
Okur yazar değil	5	5
İlkokul	30	30
Ortaokul	7	7
Lise	31	31
Üniversite	27	27
Toplam	100	100

Çocukların annelerinin eğitim düzeyleri incelendiğinde; %5'inin (n=5) okuryazar olmadığı, %30'unun (n=30) ilkokul mezunu, %7'sinin (n=7) ortaokul mezunu, %31'inin (n=31) lise mezunu, %27'sinin (n=27) ise üniversite mezunu olduğu görülmektedir.

Deneklerin 0-2 yaş döneminde bakım gördükleri kişilere göre gösterdikleri dağılım Tablo 10'da görülmektedir.

Tablo 10: Deneklerin 0-2 yaş dönemlerinde bakım gördükleri kişiye göre dağılımlar

0-2 yaş döneminde bakım veren kişi	n	%
Anne\ Baba	63	63
Akrabalar	31	31
Bakıcı ve diğer	6	6
Toplam	100	100

0-2 yaş döneminde çocukların %63'üne (n=63) annesi\babası, %31'ine (n=31) akrabaları, %6'sına (n=6) bakıcı ve diğer kişiler bakmıştır.

Deneklerin 2-6 yaş döneminde bakım gördükleri kişilere göre gösterdikleri dağılım Tablo 11’de görülmektedir.

Tablo 11: Deneklerin 2-6 yaş dönemlerinde bakım gördükleri kişiye göre dağılımlar

2-6 yaş döneminde bakım veren kişi	n	%
Anne\ Baba	60	60
Akrabalar	34	34
Bakıcı ve diğer	6	6
Toplam	100	100

2-6 yaş döneminde çocukların %60’ına (n=60) annesi\babası, %34’üne (n=34) akrabaları, %6’sına (n=6) bakıcı ve diğer kişiler bakmıştır.

Çocukların Bağlılık Stili Ölçeğine verdikleri puanların ortalamaları Tablo 12’de gösterilmiştir.

Tablo 12: Bağlılık Stili Ölçeği

	N	Ortalama	SD
Annemin nerede olduğunu bilmek isterim, böylece istediğimde ona ulaşabilirim	100	2,61	0,57
Kendimi kötü veya hasta hissettiğimde annemin benimle olmasını isterim	100	2,75	0,5
Annemin yanıdayken sinirli ve öfkeli olurum	100	1,19	0,42
Annem uzağa gittiye ve ben nereye gittiğini bilmiyorsa her zaman kendimi kötü hissederim	100	2,16	0,80
Anneme ihtiyacım olduğunda onun bana ulaşacağına her zaman güvenebilirim	100	2,74	0,48
Annemin nerede olduğunu bilmemek beni rahatsız eder	100	2,19	0,87
Eğer yardıma ihtiyacım olursa büyük ihtimalle annemi ararım	100	2,28	0,74
Annem her yaptığımı bilseydi beni artık sevmeyebilirdi.	100	2,61	0,69
Yaşım ilerledikçe anneme her zamanki kadar ihtiyaç duyarım	100	2,22	0,70
Anneme ulaşip ulaşmamak benim için sorun değil	100	2,25	0,77
Evden uzakta benim başıma bir şey gelse annemi ararım	100	2,70	0,54
Annemin evden uzun süre uzak kalması hoşuma gitmez	100	2,46	0,74
Annemin beni çok sevdiğini biliyorum	100	2,86	0,40
Birçok şey için anneme ihtiyaç duymuyorum.	100	2,08	0,72

Çocukların bağlılık stili ölçeği maddelerine verdikleri puan ortalamaları Tablo 12’de görülmektedir.

Çocukların Sürekli Kaygı Envanteri'ne verdikleri puanların ortalamaları Tablo 13 ve Tablo 14'te gösterilmiştir.

Tablo 13: Sürekli Kaygı Envanteri

	N	Ortalama	SD
Yanlış yapacağım diye endişelenirim.	100	1,92	0,64
Ağlayacak gibi olurum	100	1,68	0,66
Kendimi mutsuz hissederim	100	1,82	0,67
Karar vermekte güçlük çekerim	100	1,81	0,70
Sorunlarımla yüz yüze gelmek bana zor gelir.	100	1,69	0,70
Çok fazla endişelenirim.	100	1,81	0,70
Evde sinirlerim bozular.	100	1,83	0,86
Utangacım.	100	1,93	0,74
Sıkıntılıyım.	100	1,75	0,76
Aklımdan, engelleyemediğim önemsiz düşünceler geçer ve beni rahatsız eder	100	1,95	0,77
Okul beni endişelendirir.	100	1,34	0,62
Ne yapacağıma karar vermekte zorluk çekerim	100	1,74	0,64
Kalbimin hızlı hızlı çarptığını fark ederim	100	2,23	0,75
Nedenini bilmediğim korkularım var	100	1,78	0,70
Annem-babam için endişelenirim	100	2,36	0,78
Ellerim titrer	100	1,56	0,66
Kötü bir şeyler olacak diye endişelenirim	100	1,96	0,79
Geceleri uykuya dalmakta zorluk çekerim	100	1,75	0,79
Karnımda bir rahatsızlık hissederim	100	1,74	0,79
Başkalarının benim hakkımda ne düşündükleri beni endişelendirir	100	2,01	0,78

Çocukların sürekli kaygı envanteri maddelerine verdikleri puan ortalamaları Tablo 13’de görülmektedir.

Tablo 14: Durumluk Kaygı Envanteri

	N	Ortalama	SD
Kendini Sakin Hissetme	100	1,98	0,58
Kendini Öfkeli Hissetme	100	1,12	0,32
Kendini Çok Huzurlu Hissetme	100	2,14	0,63
Kendini Çok Sinirli Hissetme	100	1,09	0,28
Kendini Çok Huzursuz Hissetme	100	1,25	0,43
Kendini Çok Dinlenmiş Hissetme	100	1,98	0,71
Kendini Çok Ürkmüş Hissetme	100	1,13	0,42
Kendini Çok Rahatlamış Hissetme	100	2,14	0,68
Kendini Çok Endişeli Hissetme	100	1,46	0,57
Kendini Çok Hoşnut Hissetme	100	2,28	0,58
Kendini Çok Korkmuş Hissetme	100	1,12	0,35
Kendini Çok Mutlu Hissetme	100	2,12	0,72
Kendinden Emin Olma	100	2,13	0,67
Kendini Çok İyi Hissetme	100	2,03	0,73
Kendini Çok Başı Dertte Hissetme	100	1,03	0,17
Bir şeylerin Kendini Rahatsız Ettiğini Hissetme	100	1,15	0,36
Kendini Çok Keyifli Hissetme	100	2,17	0,75
Kendini Çok Dehşete Kapılmış Hissetme	100	1,0	0,0
Kafasında Her şeyi Çok Karma Karışık Hissetme	100	1,24	0,42
Kendini Çok Neşeli Hissetme	100	2,16	0,80

Çocukların durumluluk kaygı envanteri maddelerine verdikleri puan ortalamaları Tablo 14’de görülmektedir.

Bağlılık Stili Anket Formu, Çocuklar İçin Durumluk ve Sürekli Kaygı Envanteri Puanlarının minimum, maksimum, ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 15’te görülmektedir.

Tablo 15: Bağlılık Stili Anket Formu, Çocuklar İçin Durumluk ve Sürekli Kaygı Envanteri Puanlarının Minimum, Maksimum, Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

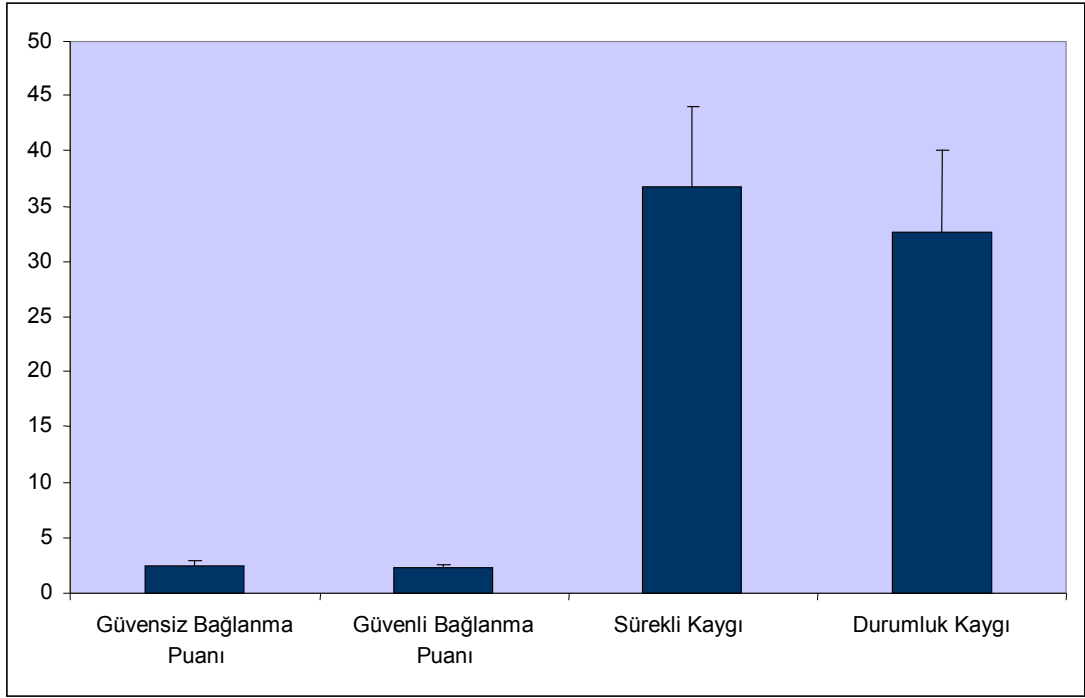
	Min-Max	Ort±SD
Güvensiz Bağlanma Puanı	1.25-3	2.46±0.35
Güvenli Bağlanma Puanı	1.67-2.67	2.23±0.26
Sürekli Kaygı	20-59	36.66±7.34
Durumluk Kaygı	22-50	32.72±7.35

Çocukların güvensiz bağlanma puanları 1.25 ile 3 puan arasında değişmekte olup, ortalaması 2.46±0.35’dir.

Çocukların güvenli bağlanma puanları 1.67 ile 2.67 puan arasında değişmekte olup, ortalaması 2.23±0.26’dir.

Çocukların sürekli kaygı puanları 20 ile 59 puan arasında değişmekte olup, ortalaması 36.66±7.34’tür.

Çocukların durumluluk kaygı puanları 22 ile 50 puan arasında değişmekte olup, ortalaması 32.72±7.35’dir.

Şekil 3: Ölçek Puanlarının Ortalama ve Standart Sapma Değerleri
Bağlılık Stili Anket Formunun ve Durumluluk-Süreklilik Kaygı Envanterinin
Geçerlilik Güvenilirlik Analizi Sonuçları

Ankete uygulanan geçerlilik güvenilirlik analizi sonuçlarına göre uygulanan anket geçerli ve güvenilir bulunmuş olup değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Alfa katsayısı, ölçekte yer alan k sorunun türdeş bir yapıyı açıklamak ya da sorgulamak üzere bir bütün oluşturup oluşturmayacağını tespit etmekte kullanılır.

Bağlılık Stili Anket Formu'nun ve Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri'nin geçerlilik ve güvenilirlik değerleri Tablo 16'da görülmektedir.

Tablo 16: Bağlılık Stili Anket Formunun ve Durumluk-Sürekli Kaygı Envanterinin Geçerlilik Güvenilirlik Değerleri

	İç tutarlılık (r)
Güvensiz Bağlanma (8 soru)	<i>0,613</i>
Güvenli Bağlanma (6 soru)	<i>0,577</i>
Sürekli Kaygı (20 soru)	<i>0,844</i>
Durumluk Kaygı (20 soru)	<i>0,933</i>

Çocuk bağlılık envanterinin alt boyutları olan güvensiz bağlanma ölçeğinin Cronbach's alpha katsayısı 0.613, güvenli bağlanma ölçeğinin Cronbach's alpha katsayısı 0.577 bulunmuş olup, anketin iyi düzeyde geçerlik ve güvenilir katsayısına sahip olduğu söylenebilir.

Sürekli kaygı envanterinin geçerlilik katsayıları 0.844, durumluk kaygı ölçeğinin 0.933 arasında değişmekte olup, bunlar da iyi düzeyde geçerlik ve güvenilir katsayısına sahip bulunmuşlardır.

Kullanılan ölçeklerin korelasyonu Tablo 17’de görülmektedir.

Tablo 17: Ölçek Puanlarının Korelasyonu

	Güvensiz Bağlanma	Güvenli Bağlanma	Süreklilik Kaygı	Durumluluk Kaygı
Güvensiz Bağlanma	1,000	-0,264**	0,096	0,150
Güvenli Bağlanma		1,000	-0,100	-0,002
Sürekli Kaygı			1,000	0,558**
Durumluluk Kaygı				1,000

Pearson korelasyon analizi kullanıldı

**** $p < 0.01$**

Güvensiz bağlanma puanı ile güvenli bağlanma arasında negatif yönde, %26.4 düzeyinde ve istatistiksel olarak ileri düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($r:0.264$; $p:0.008$; $p < 0.01$).

Sürekli kaygı puanı ile durumluluk kaygı arasında pozitif yönde, %55.8 düzeyinde ve istatistiksel olarak ileri düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($r:0.558$; $p:0.001$; $p < 0.001$).

Güvensiz bağlanma puanı ile durumluluk ve süreklilik kaygı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır ($p > 0.05$).

Güvenli bağlanma puanı ile durumluluk ve süreklilik kaygı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır ($p > 0.05$).

Anne babanın boşanma durumuna göre bağlanma stilleri ve kaygı durumlarının değerlendirilmesi Tablo 18’de görülmektedir.

Tablo 18: Anne Babanın Boşanma Durumuna Göre Bağlanma Stilleri ve Kaygı Durumlarının Değerlendirilmesi

	Anne-Baba		<i>t</i>	<i>p</i>
	Tam Aile	Tek Ebeveyn		
	Ort±SD	Ort±SD		
Güvensiz Bağlanma	2,40±0,38	2,54±0,31	-1,834	0,070
Güvenli Bağlanma	2,22±0,25	2,25±0,27	-0,672	0,503
Sürekli Kaygı	33,67±7,19	40,78±5,32	-5,423	0,001**
Durumluk Kaygı	27,48±3,80	39,95±4,26	-15,375	0,001**

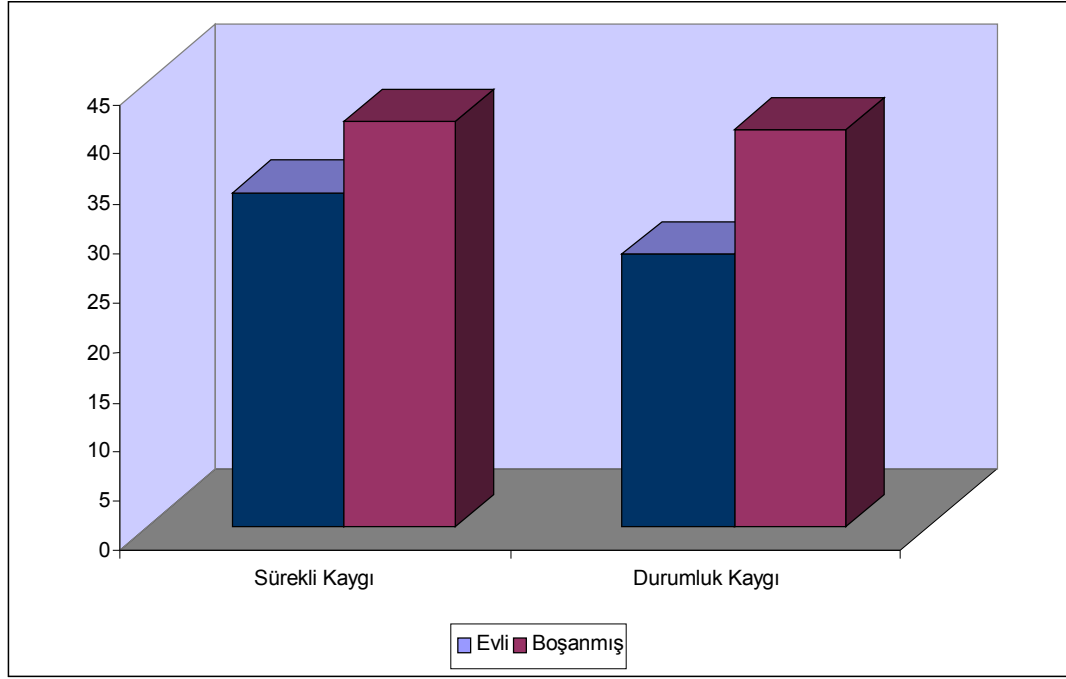
t: Student *t* test

** $p < 0.01$

Tam aileye sahip çocuklar ile tek ebeveyne sahip olan çocukların güvenli ve güvensiz bağlanma puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p > 0.05$).

Tek ebeveyne sahip olan çocukların sürekli kaygı puan ortalamaları, tam aileye sahip çocukların puanlarından istatistiksel olarak ileri düzeyde anlamlı yüksektir ($p < 0.01$).

Tek ebeveyne sahip olan çocukların durumluk kaygı puan ortalamaları, tam aileye sahip çocukların puanlarından istatistiksel olarak ileri düzeyde anlamlı yüksektir ($p < 0.01$).

Şekil 4: Anne Babanın Boşanma Durumuna Göre Kaygı Durumlarının Dağılımı

Tek ebeveyne ve tam aileye sahip çocukların bağlanma ve kaygı puanlarının korelasyonu Tablo 19’da görülmektedir.

Tablo 19: Tek Ebeveyne Ve Tam Aileye Sahip Çocuklarının Bağlanma ve Kaygı Puanlarının Korelasyonu

	Tam Aile		Tek Ebeveyne	
	r	p	r	p
Güvensiz Bağlanma-Sürekli Kaygı	0,048	0,719	-0,077	0,630
Güvensiz Bağlanma-Durumluk Kaygı	-0,175	0,188	0,249	0,112
Güvenli Bağlanma-Sürekli Kaygı	-0,116	0,384	-0,218	0,165
Güvenli Bağlanma-Durumluk Kaygı	0,092	0,491	-0,338	0,028*

Pearson korelasyon analizi kullanıldı

* $p < 0.05$

Tam aileye sahip olan çocuklarda;

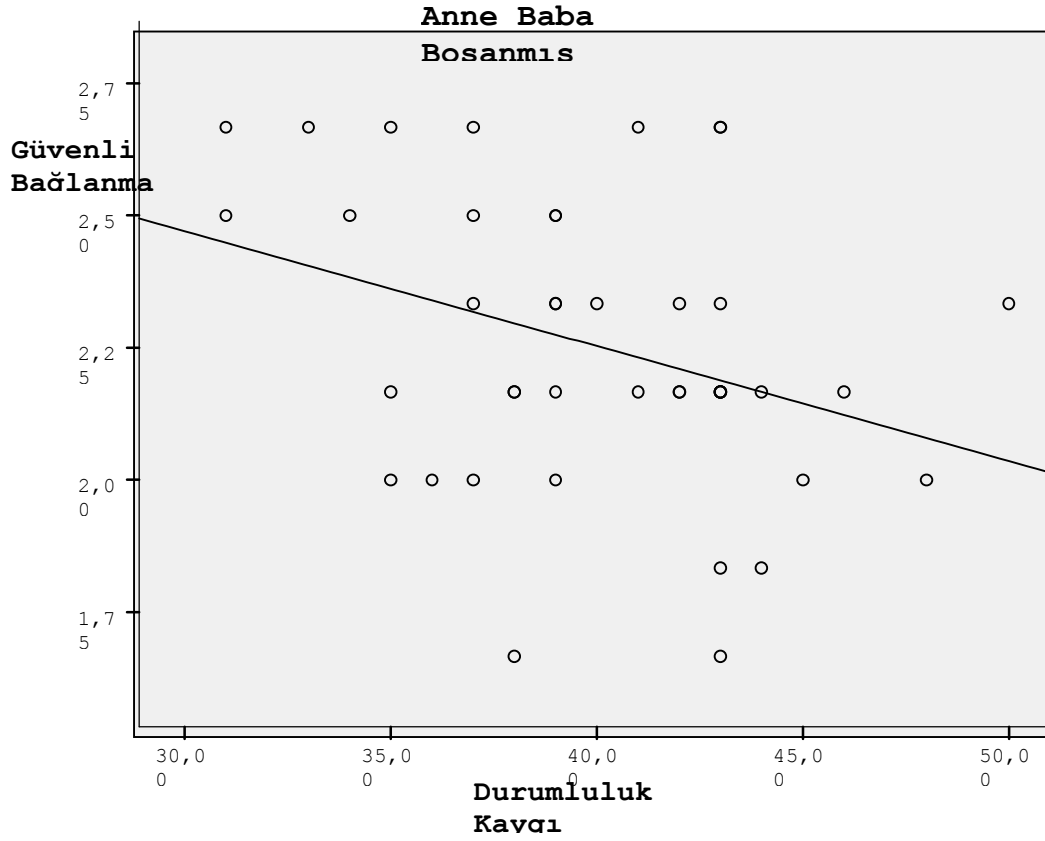
Güvensiz bağlanma puanı ile sürekli kaygı puanı ve durumluk kaygı puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır ($p>0.05$).

Güvenli bağlanma puanı ile sürekli kaygı puanı ve durumluk kaygı puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır ($p>0.05$).

Tek ebeveyne sahip olan çocuklarda;

Güvensiz bağlanma puanı ile durumluk ve sürekli kaygı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır ($p>0.05$).

Güvenli bağlanma puanı ile sürekli kaygı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır ($p>0.05$). Güvenli bağlanma puanı ile durumluk kaygı arasında negatif yönde, %33.8 düzeyinde ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. ($p<0.05$).

Çocukların cinsiyetlerine göre bağlanma stilleri ve kaygı durumlarının değerlendirilmesi Tablo 20’de görülmektedir.

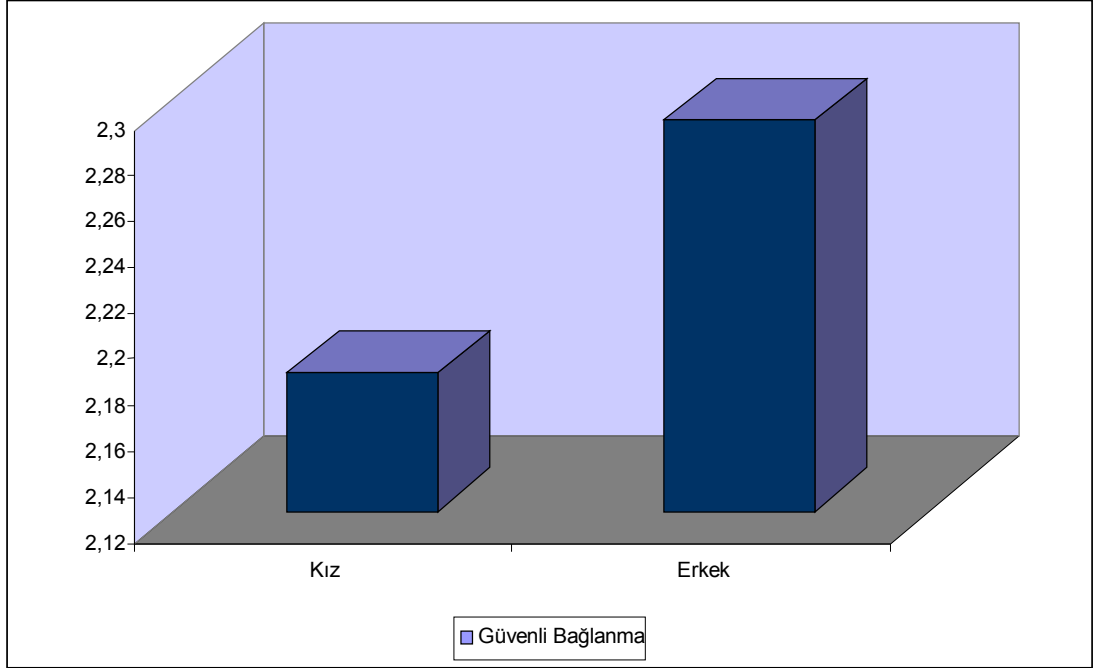
Tablo 20: Çocukların Cinsiyetlerine Göre Bağlanma Stilleri ve Kaygı Durumlarının Değerlendirilmesi

	Cinsiyet		<i>t</i>	<i>p</i>
	Kız	Erkek		
	Ort±SD	Ort±SD		
Güvensiz Bağlanma	2,44±0,36	2,48±0,35	-0,505	0,615
Güvenli Bağlanma	2,18±0,26	2,29±0,25	-2,015	0,047*
Sürekli Kaygı	36,73±6,47	36,56±8,40	0,110	0,912
Durumluk Kaygı	32,03±7,21	33,59±7,53	-1,050	0,296

t: Student *t* test

* $p < 0.01$

Kız ve erkek çocukların güvenli bağlanma puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmazken ($p>0.05$); erkek çocukların güvenli bağlanma puanları kızlardan anlamlı düzeyde yüksektir ($p<0.05$).

Şekil 5: Cinsiyete Göre Güvenli Bağlanma Puanının Dağılımı

Kız ve erkek çocukların sürekli ve durumluk kaygı puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0.05$).

Tek ebeveyne ve tam aileye sahip çocukların cinsiyetlerine göre bağlanma stilleri ve kaygı durumlarının değerlendirilmesi Tablo 21’de görülmektedir.

Tablo 21: Tek Ebeveyne ve Tam Aileye Sahip Çocuklarının Cinsiyetlerine Göre Bağlanma Stilleri ve Kaygı Durumlarının Değerlendirilmesi

		Cinsiyet		<i>t</i>	<i>p</i>
		Kız	Erkek		
		Ort±SD	Ort±SD		
Tam Aile	Güvensiz Bağlanma	2,38±0,39	2,44±0,35	-0,594	0,555
	Güvenli Bağlanma	2,17±0,26	2,28±0,22	-1,525	0,133
	Sürekli Kaygı	34,09±5,75	33,08±8,94	0,521	0,604
	Durumluk Kaygı	26,85±2,35	28,37±5,15	-1,350	0,187
Tek Ebeveyn	Güvensiz Bağlanma	2,54±0,28	2,53±0,36	0,144	0,886
	Güvenli Bağlanma	2,20±0,26	2,31±0,28	-1,236	0,224
	Sürekli Kaygı	40,82±5,39	40,75±5,39	0,041	0,968
	Durumluk Kaygı	40,04±4,10	39,85±4,53	0,147	0,884

t: Student *t* test

Tam aileye sahip kız ve erkek çocukların güvenli ve güvensiz bağlanma puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0.05$).

Tam aileye sahip kız ve erkek çocukların sürekli ve durumluk kaygı puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0.05$).

Tek ebeveyne sahip olan kız ve erkek çocukların güvenli ve güvensiz bağlanma puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0.05$).

Tek ebeveyne sahip olan kız ve erkek çocukların sürekli ve durumluk kaygı puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0.05$).

Çocukların yaş gruplarına göre bağlanma stilleri ve kaygı durumlarının değerlendirilmesi Tablo 22’de görülmektedir.

Tablo 22: Çocukların Yaş Gruplarına Göre Bağlanma Stilleri ve Kaygı Durumlarının Değerlendirilmesi

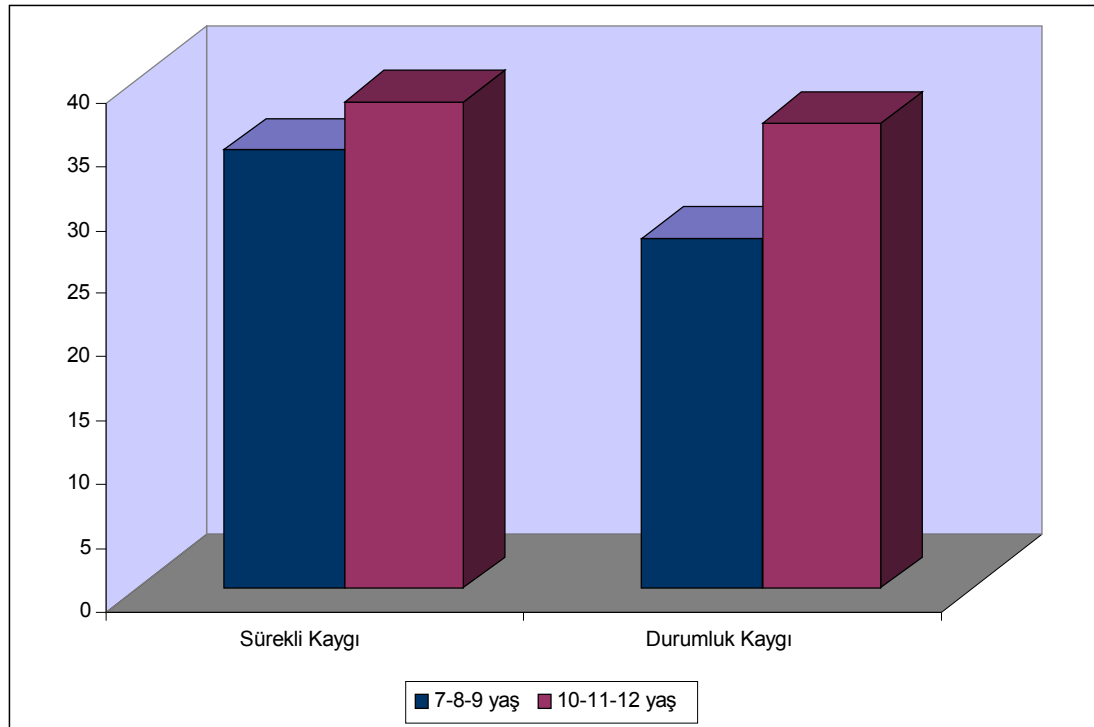
	Yaş		<i>t</i>	<i>p</i>
	7-8-9	10-11-12		
	Ort±SD	Ort±SD		
Güvensiz Bağlanma	2,52±0,32	2,42±0,37	1,411	0,161
Güvenli Bağlanma	2,25±0,25	2,22±0,27	0,489	0,626
Sürekli Kaygı	34,49±7,87	38,29±6,52	-2,645	0,009**
Durumluk Kaygı	27,58±4,28	36,59±6,80	-8,096	0,001**

t: Student *t* test

** $p < 0.01$

Yaş gruplarına göre çocukların güvenli ve güvensiz bağlanma puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p > 0.05$).

7-8-9 yaş grubundaki çocukların sürekli ve durumluk kaygı puanları, 10-11-12 yaş grubu çocuklardan ileri düzeyde anlamlı düşüktür ($p < 0.01$).

Şekil 6: Yaş Gruplarına Göre Sürekli ve Durumluk Kaygı Puanlarının Dağılımı

Tek ebeveyne ve tam aileye sahip çocukların yaş gruplarına göre bağlanma stilleri ve kaygı durumlarının değerlendirilmesi Tablo 23’de görülmektedir.

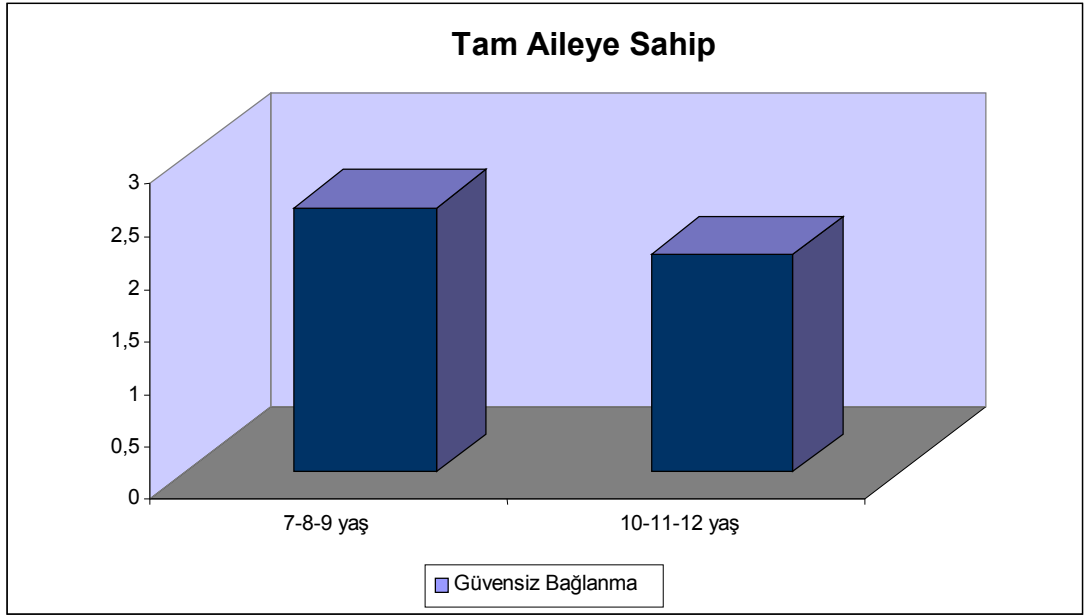
Tablo 23: Tek Ebeveyne ve Tam Aileye Sahip Çocukların Yaş Gruplarına Göre Bağlanma Stilleri ve Kaygı Durumlarının Değerlendirilmesi

		Yaş		<i>t</i>	<i>p</i>
		7-8-9	10-11-12		
		Ort±SD	Ort±SD		
Tam Aile	Güvensiz Bağlanma	2,52±0,32	2,08±0,33	4,434	0,001**
	Güvenli Bağlanma	2,25±0,25	2,13±0,24	1,536	0,130
	Sürekli Kaygı	34,49±7,87	31,33±4,06	1,979	0,049*
	Durumluk Kaygı	27,58±4,28	27,20±1,97	0,331	0,742
Tek Ebeveyn	Güvensiz Bağlanma	-	2,54±0,31	-	-
	Güvenli Bağlanma	-	2,25±0,27	-	-
	Sürekli Kaygı	-	40,78±5,32	-	-
	Durumluk Kaygı	-	39,95±4,26	-	-

t: Student *t* test * $p < 0.05$ ** $p < 0.01$

⁺ 7-8-9 yaş grubundaki hiçbir çocuk tek ebeveyne sahip olmadığı için karşılaştırma yapılamamıştır.

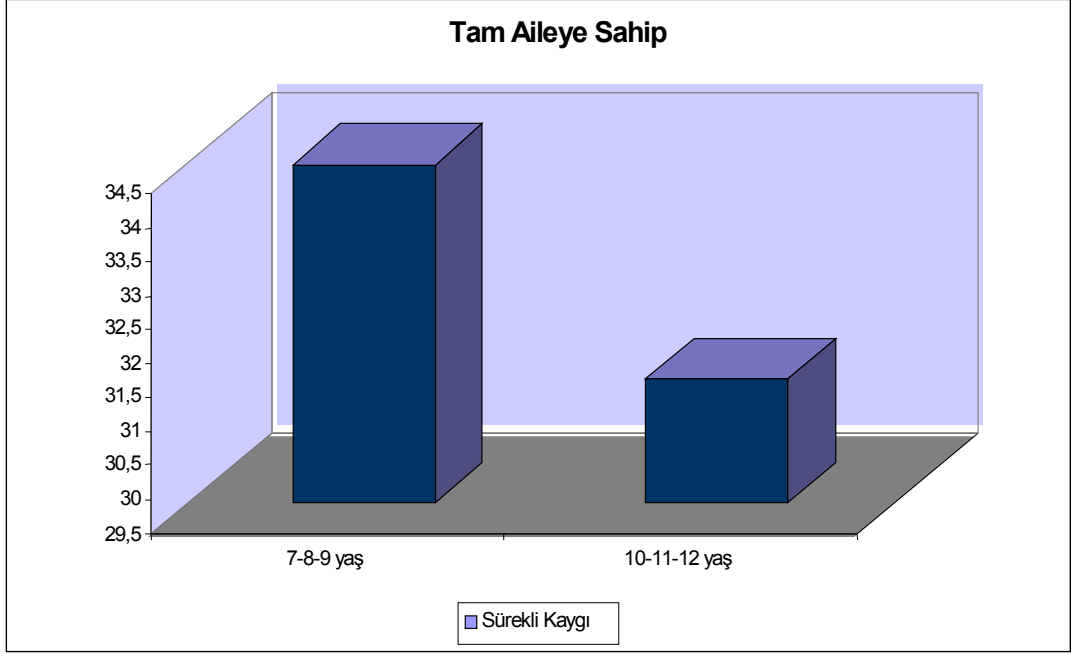
Tam aileye sahip grupta; 7-8-9 yaş grubundaki çocukların güvensiz bağlanma puanları, 10-11-12 yaş grubu çocuklardan ileri düzeyde anlamlı yüksektir ($p < 0.01$).

Şekil 7: Tam Aileye Sahip Grupta Yaş Gruplarına Göre Güvensiz Bağlanma Puanlarının Dağılımı

Tam aileye sahip grupta; yaş gruplarına göre çocukların güvenli bağlanma puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0.05$).

Tam aileye sahip grupta; 7-8-9 yaş grubundaki çocukların süreklilik kaygı puanları, 10-11-12 yaş grubu çocukların puanlarından anlamlı düzeyde yüksektir ($p<0.05$).

Şekil 8: Tam Aileye Sahip Grupta Yaş Gruplarına Göre Sürekli Kaygı Puanının Dağılımı

Tam aileye sahip grupta; yaş gruplarına göre çocukların durumluk kaygı puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0.05$).

Çocukların annelerinin eğitim durumlarına göre gösterdikleri dağılım Tablo 24’de görülmektedir.

Tablo 24: Annenin Eğitim Durumuna Göre Bağlanma Stilleri ve Kaygı Durumlarının Değerlendirilmesi

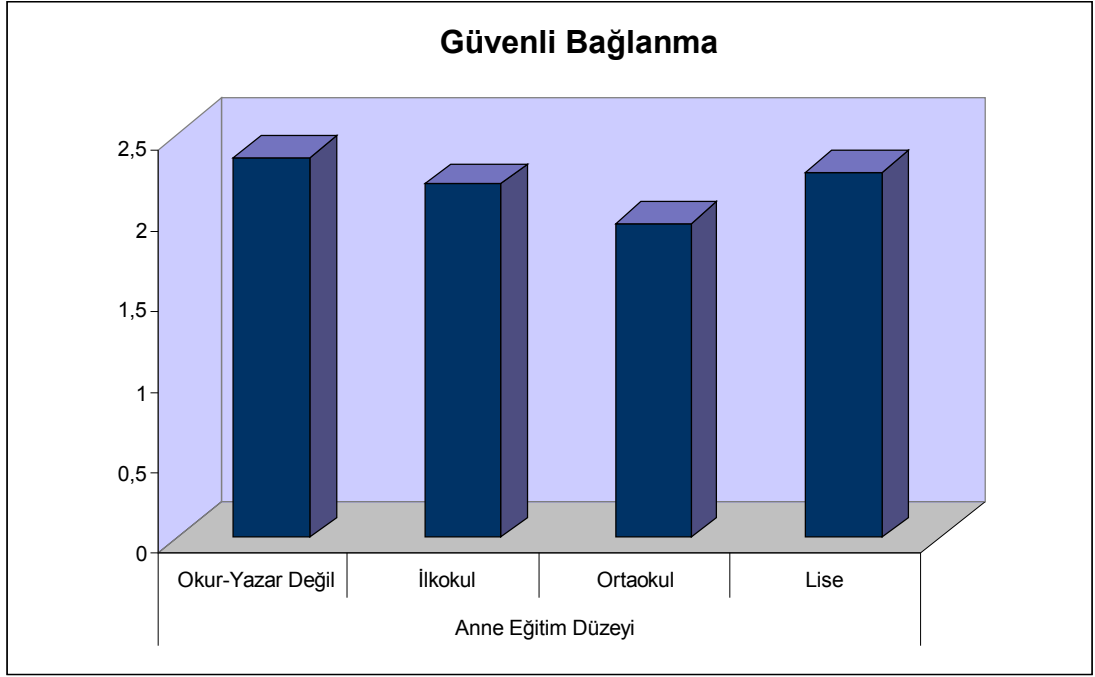
	Anne Eğitim Düzeyi					KW	p
	Okur-Yazar Değil	İlkokul	Ortaokul	Lise	Lisans ve Üzeri		
	Ort±SD	Ort±SD	Ort±SD	Ort±SD	Ort±SD		
Güvensiz Bağlanma	2,62±0,26	2,38±0,40	2,44±0,19	2,45±0,38	2,53±0,32	3,358	0,500
Güvenli Bağlanma	2,36±0,18	2,19±0,24	1,95±0,16	2,27±0,26	2,28±0,27	13,195	0,008**
Sürekli Kaygı	35,80±7,50	37,70±5,49	42,00±12,8	36,19±6,95	34,81±7,53	3,743	0,442
Durumluk Kaygı	35,20±7,79	33,76±7,69	35,57±9,52	30,87±6,39	32,48±7,34	4,149	0,386

KW: Kruskal Wallis test

** $p < 0.01$

Annenin eğitim düzeyine çocukların güvensiz bağlanma puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p > 0.05$).

Annenin eğitim düzeyine çocukların güvenli bağlanma puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak ileri düzeyde anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($p < 0.01$). Annesi ortaokul mezunu olan çocukların güvenli bağlanma puanları, diğer eğitim düzeylerinde anneleri olan çocukların puanlarından ileri düzeyde anlamlı düşüktür ($p < 0.01$). Diğer eğitim düzeylerine sahip annelerin çocuklarının güvenli bağlanma puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p > 0.05$).

Şekil 9: Annenin Eğitim Düzeyine Göre Güvenli Bağlanma Puanlarının Dağılımı

Annenin eğitim düzeyine çocukların sürekli kaygı puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0.05$).

Annenin eğitim düzeyine çocukların durumluk kaygı puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0.05$).

Çocukların 0-2 yaş dönemlerindeki bakıcılarına göre gösterdikleri dağılım Tablo 25'te görülmektedir.

Tablo 25: 0-2 Yaş Döneminde Bakıcının Anne Olma Durumuna Göre Bağlanma Stilleri ve Kaygı Durumlarının Değerlendirilmesi

	0-2 Yaş Döneminde Bakıcı		<i>t</i>	<i>p</i>
	Anne	Diğer		
	Ort±SD	Ort±SD		
Güvensiz Bağlanma	2,45±0,35	2,48±0,36	-0,512	0,610
Güvenli Bağlanma	2,24±0,25	2,21±0,27	0,502	0,617
Sürekli Kaygı	37,15±7,07	35,81±7,80	0,885	0,378
Durumluk Kaygı	33,55±7,49	31,30±6,99	1,491	0,139

t: Student *t* test

0-2 yaş döneminde bakıcısı anne olan çocuklar ile diğer kişiler (akraba, bakıcı vb.) olan çocukların güvenli ve güvensiz bağlanma puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0.05$).

0-2 yaş döneminde bakıcısı anne olan çocuklar ile diğer kişiler (akraba, bakıcı vb.) olan çocukların durumluk ve sürekli kaygı puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0.05$).

Çocukların 2-6 yaş dönemlerindeki bakıcılarına göre gösterdikleri dağılım Tablo 26'da görülmektedir.

Tablo 26: 2-6 Yaş Döneminde Bakıcının Anne Olma Durumuna Göre Bağlanma Stilleri ve Kaygı Durumlarının Değerlendirilmesi

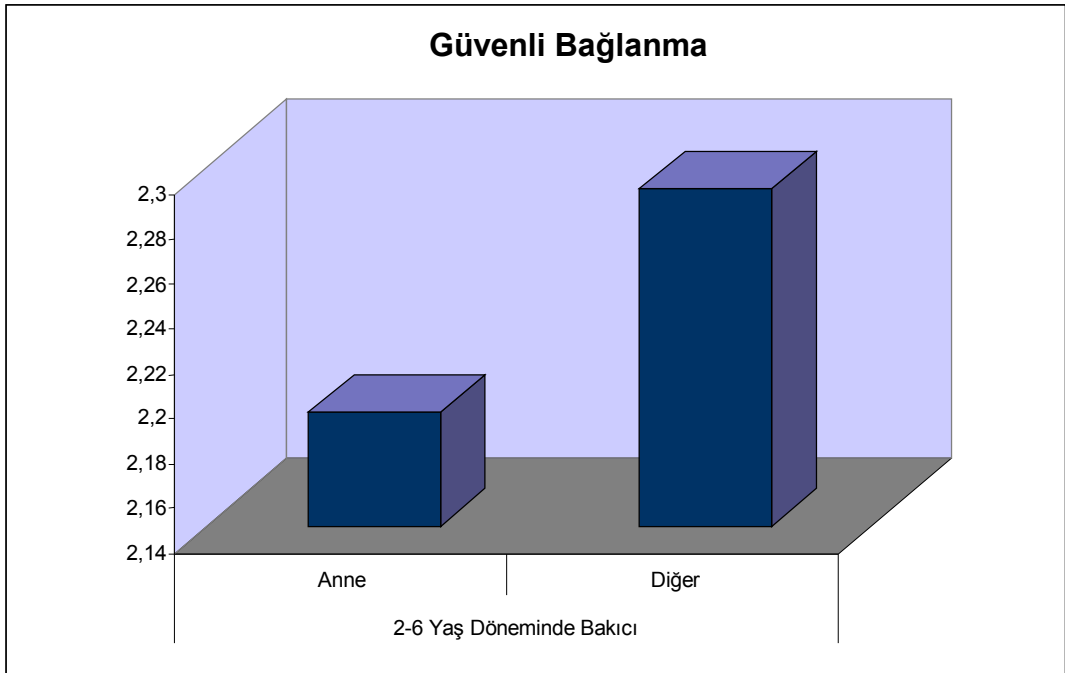
	2-6 Yaş Döneminde Bakıcı		<i>t</i>	<i>p</i>
	Anne	Diğer		
	Ort±SD	Ort±SD		
Güvensiz Bağlanma	2,44±0,36	2,49±0,35	-0,711	0,479
Güvenli Bağlanma	2,19±0,24	2,29±0,27	-1,987	0,049*
Sürekli Kaygı	36,93±7,63	36,25±6,97	0,454	0,651
Durumluk Kaygı	33,33±7,56	31,80±7,03	1,021	0,310

t: Student *t* test

* $p<0.05$

2-6 yaş döneminde bakıcısı anne olan çocuklar ile diğer kişiler (akraba, bakıcı vb.) olan çocukların güvensiz bağlanma puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0.05$).

2-6 yaş döneminde bakıcısı anne olan çocukların güvenli bağlanma puanları, diğer kişiler (akraba, bakıcı vb.) olan çocukların güvenli bağlanma puan ortalamalarından istatistiksel olarak anlamlı düzeyde düşüktür ($p<0.05$).

Şekil 10: 2-6 Yaş Döneminde Bakıcının Anne Olmasına Göre Güvenli Bağlanma Puanının Dağılımı

Çocukların akşam eve geldiklerinde annelerini görme durumlarına göre gösterdikleri bağlanma ve kaygı durumlarının değerlendirilmesi Tablo 27’de görülmektedir.

Tablo 27: Akşam Eve Geldiğine Anneyi Görme Durumuna Göre Bağlanma Stilleri ve Kaygı Durumlarının Değerlendirilmesi

	Akşam Anneyi Görme		<i>t</i>	<i>p</i>
	Evet	Hayır		
	Ort±SD	Ort±SD		
Güvensiz Bağlanma	2,46±0,36	2,47±0,34	-0,164	0,870
Güvenli Bağlanma	2,22±0,28	2,26±0,21	-0,852	0,397
Sürekli Kaygı	36,54±7,61	36,96±6,70	-0,250	0,803
Durumluk Kaygı	32,22±7,17	34,07±7,81	-1,121	0,265

t: Student t test

Akşam eve geldiğinde annesini gören çocuklar ile görmeyen çocukların güvenli ve güvensiz bağlanma puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0.05$).

Akşam eve geldiğinde annesini gören çocuklar ile görmeyen çocukların durumluk ve sürekli kaygı puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0.05$).

Çocukların ailelerinin sosyoekonomik durumuna göre gösterdikleri bağlanma ve kaygı durumları Tablo 28’de görülmektedir.

Tablo 28: Sosyoekonomik Düzeye Göre Bağlanma Stilleri ve Kaygı Durumlarının Değerlendirilmesi

	Sosyoekonomik Düzey		<i>t</i>	<i>p</i>
	Düşük	Yüksek		
	Ort±SD	Ort±SD		
Güvensiz Bağlanma	2,44±0,27	2,46±0,38	-0,256	0,798
Güvenli Bağlanma	2,19±0,22	2,25±0,27	-0,942	0,349
Sürekli Kaygı	39,17±7,53	35,90±7,16	1,895	0,061
Durumluk Kaygı	36,60±7,51	31,56±6,94	3,004	0,003**

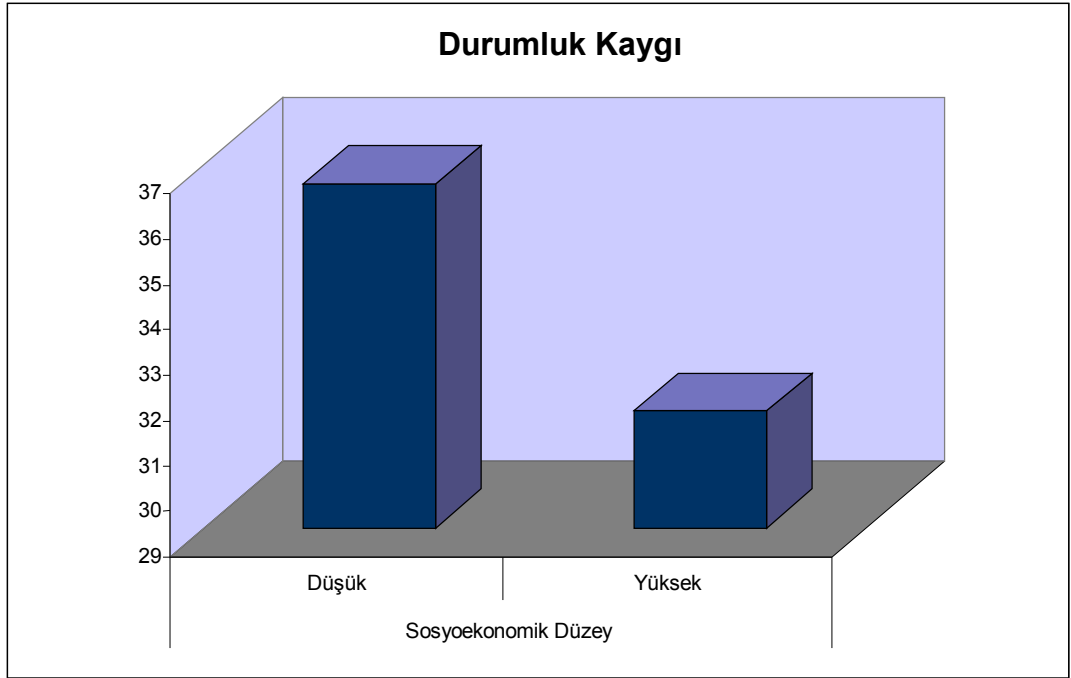
t: Student t test

**** $p<0.01$**

Sosyoekonomik düzeyleri düşük olan çocuklar ile yüksek olan çocukların güvenli ve güvensiz bağlanma puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0.05$).

Sosyoekonomik düzeyleri düşük olan çocuklar ile yüksek olan çocukların sürekli kaygı puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0.05$).

Sosyoekonomik düzeyleri düşük olan çocukların durumluk kaygı puanları, yüksek olan çocukların puanlarından istatistiksel olarak ileri düzeyde anlamlı yüksektir ($p<0.01$).

Şekil 11: Sosyoekonomik Düzeye Göre Durumluk Kaygı Puanının Dağılımı

Tek ebeveyne ve tam aileye sahip çocukların sosyoekonomik düzeylerinin bağlanma ve kaygı durumları ile ilişkisi Tablo 29'da görülmektedir.

Tablo 29: Tek Ebeveyne ve Tam Aileye Sahip Çocukların Sosyoekonomik Düzeylerine Göre Bağlanma Stilleri ve Kaygı Durumlarının Değerlendirilmesi

		Sosyoekonomik Düzey		<i>t</i>	<i>p</i>
		Düşük	Yüksek		
		Ort±SD	Ort±SD		
Tam Aile	Güvensiz Bağlanma	2,25±0,21	2,43±0,39	-1,957	0,068
	Güvenli Bağlanma	2,16±0,12	2,22±0,26	-1,028	0,317
	Sürekli Kaygı	32,87±5,22	33,80±7,49	-0,335	0,739
	Durumluk Kaygı	27,62±1,60	27,46±4,06	0,113	0,911
Tek Ebeveyn	Güvensiz Bağlanma	2,55±0,25	2,53±0,35	0,171	0,865
	Güvenli Bağlanma	2,20±0,26	2,28±0,27	-0,952	0,347
	Sürekli Kaygı	42,53±6,39	39,81±4,47	1,616	0,114
	Durumluk Kaygı	41,40±4,08	39,15±4,21	1,678	0,101

t: Student *t* test

Tam aileye sahip olup sosyoekonomik düzeyleri düşük olan çocuklar ile yüksek olan çocukların güvenli ve güvensiz bağlanma puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0.05$).

Tam aileye sahip olup sosyoekonomik düzeyleri düşük olan çocuklar ile yüksek olan çocukların sürekli ve durumluk kaygı puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0.05$).

Tek ebeveyne sahip sosyoekonomik düzeyleri düşük olan çocuklar ile yüksek olan çocukların güvenli ve güvensiz bağlanma puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0.05$).

Tek ebeveyne sahip sosyoekonomik düzeyleri düşük olan çocuklar ile yüksek olan çocukların sürekli ve durumluk kaygı puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0.05$).

BÖLÜM IV

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu araştırmada, tek ebeveyne ve tam aileye sahip 7-12 yaşları arasındaki çocukların bağlanma stilleri ile kaygı düzeyleri arasındaki ilişkiler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Elde edilen bulguların sonuçları, konuyla ilgili olarak yapılmış diğer çalışmalarla karşılaştırılarak tartışmaya çalışılacaktır.

Parçalanmış ve tam aileye sahip deneklerin güvenli ve güvensiz bağlanma durumlarına göre farklılaşp farklılaşmadığını ortaya koymak üzere Student t Test yapılmıştır. Bağlılık stili anket formundan alınan puanlara göre tek ebeveynli ve tam aileye sahip çocukların güvenli ve güvensiz bağlanma puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($p>0.05$).

Tek ebeveyne sahip çocukların bağlanma durumları ile tam aileye sahip çocukların bağlanma durumları arasında fark olmamasında geleneksel aile yapısının geniş aile olması, anne ya da babanın yokluğunda sevgi ve şefkat aktarımının başka aile üyelerince karşılanması da etkili olabilir. Araştırmanın sonuçlarından elde edilen bulgulara göre 2-6 yaş döneminde anneden başka kişilerden bakım gören çocukların güvenli bağlanma puanları, anneden bakım gören çocukların puanlarından daha yüksek çıkmıştır. Toplumumuzda çocuklar çeşitli sebeplerle annelerinden uzak kalmış olsalar bile aile içerisinde bağlanabilecek bir akraba ya da çevrelerinde bir yetişkin bulmuş olabilirler.

Çocuğun aileye bağlanma davranışının yoğun olarak gerçekleştiği doğumdan itibaren ilk üç yıl süresince bağlanma objesi ile birlikte olması, boşanma durumu olduysa da bağlanma durumundan sonra oluşmuşsa, çocukların bağlanma davranışlarına etki etmediği düşünülebilir.

Son yıllarda önemi daha da çok anlaşılan anne baba tutumlarının çocuk tarafından algılanılışının da bağlanma davranışını etkilediği düşünülmektedir. Aile sevecenken çocuk sevilmediği görüşünü geliştirebilir yada aile saldırgan, ihmal edici özelliklere sahiptir ama çocuk reddedildiği duygusunu geliştiremez. Ebeveynin reddetmesi belirli davranışlarla açıklanamaz, o tamamen çocuğun algısına dayalıdır. Reddedildiğini varsayan birey bağlanma figürlerinin kendisini sevmediğini, kendinin seviyecek bir birey olmadığına ilişkin bir görüş geliştirebilir. Ya da ebeveynler tarafından olumlu bir bağlanma ortamı yaratılmaması durumunda çocuk bağlanmak için kendisine aileden veya yakınlardan bir figür seçebilir (Rohner, Akt. Çelen, 2008). Boşanmanın da çocuk tarafından nasıl algılandığının, bağlanma üzerinde etkili olabileceği düşünülebilir.

Tek ebeveynli ve tam aileye sahip deneklerin Çocuklar için Durumluk Sürekli Kaygı Envanterine göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakıldığında; tek ebeveyne sahip çocukların durumluk ve sürekli kaygı puan ortalamalarının ($X=27,48$ ve $X=33,67$), tam aileye sahip çocukların durumluk ve sürekli kaygı puan ortalamalarından ($X= 39,95$ ve $X= 40,78$) yüksek olduğu görülmektedir.

Bu araştırma ile benzer olarak, Öztürk'ün (2006) 9-13 yaş grubu üzerinde yaptığı araştırmanın bulgularına göre tek ebeveynli çocukların kaygı düzeyinin, tam aileye sahip olan çocukların kaygı düzeylerine göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Aynı bulgular Aral ve Başar'ın (1998) çalışmalarıyla da desteklenmektedir.

Yapılan çalışmanın bulguları Cherlin ve arkadaşlarının 1991 yılında yaptıkları ve tek ebeveyne sahip olan çocuklarının tam aileye sahip çocuklara oranla daha fazla davranış sorunu sergiledikleri ve okul başarılarının daha düşük olduğunun ortaya konduğu çalışma ile kısmi olarak benzemektedir (Akt. Öngider, 2006)

Özen'in 1998 yılında yaptığı araştırma ile benzer olarak çatışmalı ve tek ebeveyne sahip çocukların, çatışmasız anne babalara sahip çocuklara göre daha fazla psikolojik problem yaşadıkları ve kaygı düzeylerinin daha yüksek olduğu ortaya konmuştur. Boşanma öncesi aile içerisinde yaşanan çatışma çocukları boşanma durumu kadar etkilemektedir. Bu çalışmada elde edilen sonuçların benzer

olmasının bir nedeni de aile içerisinde çatışmanın çocuklar üzerindeki olumsuz etkileri olduğu düşünülebilir.

Tek ebeveyne sahip çocukların durumluk kaygı puanlarının yüksek çıkması, yakın geçmişlerinde yaşadıkları anne baba ayrılığının etkisi olarak yorumlanabilir. Boşanma dönemindeki karmaşıklıktan etkilenen çocuklar kendi yaşamları hakkındaki belirsizlikten dolayı kaygı duymaktadırlar (Öztürk, 2005a). Yapılan araştırmada da benzer sonuçlara rastlanması aynı nedenlerle açıklanabilir.

Araştırmanın amacı doğrultusunda tam aileye sahip deneklerin bağıllık stili anket formundan ve çocuklar için durumluk sürekli kaygı envanterinden aldıkların puanlar arasında bir ilişki olup olmadığını saptamak için yapılan Pearson korelasyon analizi sonucunda tam aileye sahip çocukların güvenli ve güvensiz bağlanma puanları ile durumluk ve sürekli kaygı puanları arasında anlamlı bir ilişki kurulamamıştır.

Aynı amaç doğrultusunda tek ebeveyne sahip deneklerin bağıllık stili anket formundan ve çocuklar için durumluk sürekli kaygı envanterinden aldıkların puanlar arasında bir ilişki olup olmadığını saptamak için yapılan Pearson korelasyon analizi sonucunda güvenli bağlanma puanları ile durumluk kaygı puanları arasında negatif yönde %33,8 düzeyinde bir ilişki saptanmıştır. Bu sonuca göre tek ebeveyne sahip olan çocukları güvenli bağlanma gerçekleştirdikleri zaman durumluk kaygı düzeyleri düşmektedir. Güvenli bağlanma boşanma durumunda çocukların kaygılanmasını, boşanma ile ilgili belirsizliklerden korkmasını azaltmakta olabilir.

Deneklerin bağıllık stili anket formundan ve çocuklar için durumluk sürekli kaygı envanterinden aldıkları puanların cinsiyetlerine göre farklılaşp farklılaşmadığını ortaya koymak için yapılan analiz sonucunda kız ve erkek çocukların durumluk ve sürekli kaygı puan ortalamaları arasında bir fark bulunamazken; erkek çocukların güvenli bağlanma puan ortalamaları ($X= 2,29$), kız çocukların güvenli bağlanma puan ortalamalarından ($X= 2.18$) anlamlı düzeyde yüksektir. Tek ebeveynli ya da tam aileye sahip olan çocukların cinsiyet farklılıklarının hem bağlanma durumları hem de kaygı düzeyleri ile anlamlı bir fark olmadığı gözlemlenmiştir.

Oetzel (1966) tarafından yapılan 18 araştırmanın 12 sinde kızlarda önemli bir şekilde kaygıya rastlanmakla birlikte erkek çocukların hiçbirinde bu seviyede kaygıya rastlanmadığı bulunmuştur. Barut (1992) tarafından tek ebeveynli ve tam aileye sahip 15-18 yaş grubu çocukları üzerinde yapılan araştırmada cinsiyetin kaygı üzerindeki etkisi ile ilgili yapılan analizler sonucunda hem ailesinin yanında hem de yetiştirme yurdunda kalan kız öğrencilerin kaygı puanları, erkek öğrencilerin kaygı puanlarından yüksek çıkmıştır. Bu araştırmada benzer sonuçlara rastlanamamıştır.

Aslıhan (1997) tarafından tek ebeveynli ve tam aile çocukları üzerinde yapılan araştırmada erkek çocukların kızlara oranla daha yüksek kaygı düzeyine sahip oldukları ortaya konmasına rağmen bu araştırmada bu konuyu destekler nitelikte bir bulguya rastlanamamıştır.

Candan (2006) tarafından yapılan tek ebeveyne ve tam aileye sahip çocukların anne babalarının kabul etme ve reddetme davranışını algılayışı konulu araştırmada; bu araştırmadan farklı olarak erkek çocukların boşanmadan daha fazla etkilendikleri ortaya çıkmıştır.

Department of Justice Canada'nın (1997) derlediği araştırmalarda da Aslıhan ve Barut'un sonuçları gibi farklı bulgular içeren araştırmalar ortaya konmuştur. Bazı araştırma sonuçlarına göre (Guidubaldi & Perry, 1985; Hetherington et al., 1979, 1985; Kaye, 1989; Kurdek, 1987), boşanmadan erkek çocukların kızlardan daha fazla etkilenmekte iken; bazı araştırma sonuçları da (Farber et al., 1983; Frost & Pakiz, 1990; Slater, Steward & Linn 1989; Wallerstein & Kelly, 1975), kızların boşanmadan daha fazla etkilendiğini göstermektedir. Ancak bazı araştırmalarda ise (Kinard & Reinherz, 1984; Mechanic & Hansell, 1989; Rosen, 1979; Zill et al., 1993), kızlar ve erkekler üzerinde boşanmanın etkileri açısından fark olmadığını bulmuştur. Bu araştırma boşanma açısından kızlar ile erkekler arasında bir fark olmadığını ortaya koymuştur.

Öztürk (2006) tarafından yapılan tek ebeveynli ve tam aileye sahip çocukların benlik saygısı ve kaygı düzeylerinin karşılaştırıldığı araştırmada da bu araştırmada ulaşılan sonuçlara benzer sonuçlara ulaşılmış; boşanmanın çocukların kaygı

düzeylerinde cinsiyete göre bir farklılık göstermediği bulunmuştur. Bu durumun nedenlerinden bir tanesinin kızların üstlendikleri toplumsal rollerdeki değişim olduğu düşünülebilir. Kızlar artık geleneksel itaat ve uysal rollerinden uzaklaşmakta ve erkek rolleri üstlenmektedir. Bu da boşanmanın yarattığı kaygı ile baş edebilmede erkeklerle aynı seviyede oldukları şeklinde yorumlanabilir.

Erkeklerin güvenli bağlanma puanlarının, kızların güvenli bağlanma puanlarından yüksek olmasını Psikoanalitik kurama göre açıklayabiliriz. Tek ebeveyne sahip çocuklar boşanmadan sonra genelde anne ile kalırlar ve babalarını ya haftada bir kez ya da daha seyrek olarak görürler (Cüceloğlu, 1998). Psikoanalitik kurama göre, erkek çocuk annesine karşı bir yakınlık hissederek babanın yokluğunda daha yoğun olarak annesi ile bir bağlanma gerçekleştirmekte olabilir. Kızlar ise çeşitli nedenlerden dolayı annelerine kızgınlık yaşamakta ve güvenli bağlanma gerçekleştirecek kadar yakın ilişkide bulunmuyor olabilirler. Çelen'in 2008 yılında yaptığı araştırma sonuçlarında bu araştırmadan farklı olarak kız çocukların, erkek çocuklara oranla daha yüksek puan aldıkları bulunmuştur. Bu araştırmada erkeklerin daha yüksek puan almalarının sebebinin anne babalarının boşanma durumu olduğu düşünülebilir. Wallerstein ve Kelly (1980), yaptıkları çalışmada, bu araştırma ile benzer olarak erkek çocukların kız çocuklara oranla boşanma durumundan daha fazla etkilendiklerini bulmuşlar ve bunun sebebinin babanın evden gitmesi olduğunu belirtmişlerdir.

Araştırmada yaş grupları psikososyal ve bilişsel gelişim basamakları göz önünde bulundurularak iki gruba ayrılmıştır. Deneklerin bağlılık stili anket formundan ve çocuklar için durumluk sürekli kaygı envanterinden aldıkları puanların yaşlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya koymak için yapılan analiz sonucunda çocukların güvenli ve güvensiz bağlanma puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. 7-8-9 yaş grubundaki çocukların süreklilik ve durumluluk kaygı puan ortalamaları $(X=34,49$ ve $X=27,58)$, 10-11-12 yaş grubu çocukların puan ortalamalarından $(X=38,29$ ve $X=36,59)$ düşüktür. Tam aileye sahip 7-8-9 yaş grubundaki çocukların süreklilik kaygı puan ortalamaları $(X=34,49)$, tam aileye sahip 10-11-12 yaş grubu çocukların puan ortalamalarından $(X=31,33)$ çok daha fazla olduğu bulunmuştur.

Bu araştırmada ulaşılan sonuçlardan farklı olarak Ollendik, Matson ve Hersen'in (1985 Akt. Özusta, 1993) faktör analitik çalışmaları sonucunda küçük çocukların büyük yaştakilere göre daha fazla korku ve kaygı bildirdikleri ortaya konulmuştur, küçük çocukların bilinmeyenlerden büyük çocukların ise tehlike ve ölümden fazla korkma eğilimleri gözlemlenmiştir.

Cebe (2005) tarafından yapılan araştırmada aile yanında kalan çocuklardan farklı olarak yurttan kalan küçük yaş gruplarında yüksek durumluk kaygı, yüksek yaş gruplarında ise daha düşük bir durumluk kaygı düzeyi vardır. Bu araştırmada ise tam aileye sahip çocuklar açısından aynı sonuçlara ulaşılırken, tek ebeveyne sahip deneklerin eşit dağılım göstermemesi nedeniyle bir değerlendirme yapılamamıştır. Yurttan kalan çocuklar 13-14 yaşlarında yüksek bir sürekli kaygı durumu ortaya koymuşlardır ve bu durum giderek inişe geçmiştir. Genel örneklem grubunda ise benzer olarak 10-11-12 yaş grubu çocuklarının kaygılarının daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Piaget'in gelişim basamaklarına göre okul dönemi çocukları (7 ile 12 yaş arası) somut işlemler döneminde dir. Bu dönemin sonuna doğru çocukta problemleri kendi kişisel girişimleri ile çözmeye yeteneği yüksek düzeyde gelişmiştir (Oktay, 2004). 10-11-12 yaş grubu çocuklarının kaygı puan ortalamalarının yüksek çıkmasındaki bir nedenin de sorunları anlayabilmeleri ve tek başlarına çözmeye çalışmalarının çocuklar üzerinde yaratabileceği kaygının fazla olduğu düşünülebilir. 10-11-12 yaş grubu çocuklar ergenliğe geçiş sancıları iersisinde olup olayların en çok onları etkilediğini düşünüp kaygı duymakta olabilirler.

Tek ebeveyne veya tam aileye sahip olma özelliklerine göre yaş, bağlanma ve kaygı durumlarının analizinden elde edilen sonuçlara göre; tam aileye sahip grupta; 7-8-9 yaş grubundaki çocukların güvensiz bağlanma puan ortalamaları ($X=$) , 10-11-12 yaş grubu çocukların puanlarının ortalamalarından daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır.

Araştırmadan elde edilen bir diğer bulguya göre annelerinin eğitim düzeyine çocukların güvensiz bağlanma puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamazken; güvenli bağlanma puan ortalamaları arasında istatistiksel

olarak ileri düzeyde anlamlı farklılık bulunmuştur. Annesi ortaokul mezunu olan çocukların güvenli bağlanma puanları, diğer eğitim düzeylerinde anneleri olan çocukların puanlarından ileri düzeyde anlamlı düşüktür. Diğer eğitim düzeylerine sahip annelerin çocuklarının güvenli bağlanma puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Bu araştırmada ulaşılan sonuçların aksine Keler (2008) tarafından araştırmada anneleri lise mezunu olan ergenlerin güvenli bağlanma stili puanları, annesi okur yazar olan ergenlerin güvenli bağlanma puanlarından daha yüksek çıkmıştır. Güvensiz bağlanma stili açısından benzer sonuçlara ulaşılmıştır.

Türk toplumunda yapılan araştırmalara göre annelerin eğitim düzeyi ile olumlu psikolojik özellikler arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu ancak bu araştırmada yaşanılan yer, sosyoekonomik durum ve çocukların geniş ailede yaşama durumları farklı sonuçlar alınmasında bir etken olabilir.

Araştırmadan elde edilen bir diğer bulgu da deneklerin 0-2 yaş döneminde bakım gördükleri kişilere göre bağlanma durumları ile kaygı düzeyleri arasındaki ilişkinin analiz edilmesi sonucunda ortaya çıkan 0-2 yaş döneminde bakıcısı anne olan çocukların bağlanma ve kaygı durumları ile aynı dönemde bakıcısı anne olmayan çocukların bağlanma ve kaygı durumları arasında anlamlı bir fark olmadığıdır. Ancak, 2-6 yaş dönemindeki bakıcının güvenli bağlanma üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. 2-6 yaş döneminde bakıcısı anne olan çocukların güvenli bağlanma puan ortalamalarının ($X= 2,19$) , bakıcısı diğer kişiler (akraba, bakıcı vb.) olan çocukların güvenli bağlanma puan ortalamalarından ($X=2,29$) daha düşük olarak bulunmuştur.

Atasoy ve ark. (1997) yaptığı çalışmada bebeklerin bağlanma davranışı gösterdikleri, ancak takvim yaşından beklenen yabancı kaygısını göstermedikleri bulunmuştur. Bu durumu babaanne, anneanne gibi aile üyelerinin bebeğin bakımında önemli derecede rol oynayarak bebeğin bağlanma figürlerinin sayısını arttırması ile açıklamışlardır.

Bu araştırma ile benzer olarak; Keler (2008) tarafından yapılan araştırmada liseli ergenler, korkulu bağlanma, saplantılı bağlanma ve kayıtsız bağlanmanın bakımını üstlenen kişi değişkenine göre anlamlı bir fark göstermemiştir. Kendisine annesi dışında bakılan ergenlerin güvenli bağlanma stili puanları, anneleri tarafından bakılan ergenlerin puanlarından yüksek çıkmıştır.

Ulaşılan sonuçlar, çocukların geniş ailede yaşaması, bakım konusunda anneleri kadar diğer aile üyelerinin de söz sahibi olması ve bakımı üstlenmesi, çocukların anne dışında diğer bireylere bağlanması olarak yorumlanabilir. Annelerin eğitim düzeylerinin güvenli bağlanma üzerinde etkili olmayı 2-6 yaş arasında diğer kişilere bağlanma durumunun güvenli bağlanma üzerinde etkili olmasının bir nedeni de çocukların anne dışındaki başka bir bakıcıya bağlanması olabilir. Çocuklar anneleri ile sabah ve akşam yeterli ve kaliteli iletişim kuramıyor ve ya bağlanma için gerekli ortam ve koşullar sağlanamıyor olabilir.

Ailelerin sosyoekonomik düzeylerine göre bağlanma stili ve kaygı düzeyleri arasında ilişkinin analiz sonuçlarına göre; bağlanma ile sosyoekonomik düzey arasında bir ilişki saptanamazken, sosyoekonomik düzeyleri düşük olan çocukların durumluluk kaygı puan ortalamaları ($X=36,60$), yüksek olan çocukların puan ortalamalarından ($X=31,56$) yüksek bulunmuştur. Sosyoekonomik düzeyin çocukların bağlanma durumları ve kaygı düzeyleri üzerindeki etkisinin tek ebeveynli veya tam aileye sahip olmaya bağlı olarak değişmediği sonucuna ulaşılmıştır.

Varol (1990), ailenin ekonomik durumuna göre düşük ve orta olan ailelerden gelen öğrencilerin kaygı düzeyleri, yüksek ekonomik düzeyden gelen öğrencilerden daha yüksektir. Varol tarafından 1990 yılında yapılan araştırmaya benzer sonuçlara bu araştırmada da ulaşılmıştır.

Sosyoekonomik düzey çocukların durumluluk kaygısı üzerinde etkili iken sürekli kaygı durumlarında bir etki yaratmamaktadır. Ailelerin sosyoekonomik durumlarının ebeveynler üzerinde de kaygı yaratabileceği düşünülmektedir. Ailenin ekonomik koşullarının yeterli olduğu durumdaki duygusal rahatlama ana baba tutumlarını etkileyebilir, çocuğa karşı geliştirdiği davranış şekillerini değiştirebilir (Çelen,2008). Sosyoekonomik durumun çocukların kaygıları üzerindeki etkilerini

anne baba tutumlarındaki ekonomik duruma bağılı değişimlerle açıklamak mümkündür.

Bu araştırmada, tek ebeveyne ve tam aileye sahip çocukların, bağlanma stillerinin, kaygı düzeyleri ile ilişkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmada bir takım sınırlılıklar oluşmuştur. Öncelikle çalışmada anne ve babanın psikolojik uyumu ve boşanmadan nasıl etkilendikleri ele alınmamıştır. Bazı durumlarda çocukların anne baba tutumlarından mı yoksa boşanmadan mı etkilendikleri tam olara bulunamamıştır. Son yapılan çalışmalarda anne baba tutumlarının çocuklar ile ilgili yapılan çalışmalarda bir ara değişken olduğu ve eşlerin evlilik uyumlarının çocuklar üzerinde dolaylı da olsa bir etkisinin olduğu savunulmaktadır (Yılmaz, 2000). Ayrıca tek ebeveyne sahip çocuklara ulaşılmakta zorlanılmış ve yaş gruplarına göre tek ebeveyne sahip çocuklarda eşit dağılım sağlanamamıştır. Bu nedenle de yaş değişkeninde bazı bölümler arasındaki ilişki tam anlamıyla ortaya konulamamıştır.

Çalışma 7-12 yaşları arasında sınırlı tutulmuştur. Daha önceki yaşlarda çocukların boşanma durumuna verecekleri tepkiler daha farklı olabilecektir. Aynı şekilde çalışma sadece Kartal ilçesinde yapılmıştır. Araştırmanın farklı yerlerde ve farklı sosyoekonomik düzeylere sahip çocuklara uygulanmasının bu araştırmanın sonuçlarını destekler nitelikte olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Ainsworth, M., D., S., (1989). "Attachments Beyond Infancy". *American Psychologist*, 44: 709-716.

Ainsworth, M., D., S., (1969). Object Relations, Dependency, And Attachment: A Theoretical Review Of The Infant-Mother Relationship. *Child Development*, 40, 969-1025.

Ainsworth, M., D., S., Stayton, D.,J., Main, M., B., (1973). "The development of Separation Behavior in the First Year of Life: Protest, Following and Greeting". *Developmental Psycholog.*

Akyüz, E. (1978). "Boşanmanın Çocuk Üzerindeki Etkileri", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, cilt: 11, sayı: 1.

Amanvermez, P., (2007). *Yakın İlişkilerde Bağlanma İle Gruplara Bağlanma Arasındaki İlişkiler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı Sosyal Psikoloji Bilim Dalı.

Amato, P., R., Keith, B. (1990). "Parental Divorce and the Well-Being of Children: A Meta-Analysis", *Psychological Bulletin*, 110(1):26-46.

Amato, P., R., (1994). "Life-span adjustment of children to their parents' divorce". *Future Child*, 4(1):143-64.

Amato, P., R., Loomis, L.,S., Booth A., (1994). Parental divorce, marital conflict, and offspring well-being during early adulthood
http://scholar.google.com.tr/scholar?q=info:KW_J-cr14mIJ:scholar.google.com/&hl=tr&output=viewport&sh=1 (26 Ekim 2008).

Anonim, (2004). "Kaygının Ecele Faydası Yok". *Focus Dergisi* 2004/3 s. 50-55.

Aral, N., Başar F., (1998). "Boşanmış aileye sahip olan ve olmayan çocukların kaygı düzeylerinin incelenmesi" VII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi, Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi, 9-11 Eylül, <http://www.pegem.net/akademi/kongre> (20 Şubat 2009).

Aslıhan, M., N., (1997). *Parçalanmış Veya Tam Aileye Sahip Çocukların Öz Kavramı, Depresyon Düzeyleri Ve Akademik Başarılarının Yaş Ve Cinsiyet Yönünden Karşılaştırılması*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı.

Atasoy Z, Ertürk D, Şener Ş, (1997). “Altı Ve On İki Aylık Bebeklerde Bağlanma”. *Türk Psikiyatri Dergisi*,8.

Atkinson, R., Chard, R., Atkinson, C., Smith, E. (1999). *Hilgard's Intruduction to Psychology*, Çev: Yavuz Alogan. Ankara: Arkadaş Yayınları.

Bakırcıoğlu, R., (2002).*Çocuk Ruh Sağlığı ve Uyum Bozuklukları*. Ankara: Anı Yayınevi.

Bartholomew, K., (1990). “Avoidance of İntimacy: An Attachment Perspective”. *Journal of Social and Personal Relationships*, 7, 147-178.

Barut, Y., (1992). *Parçalanmış Ailelerden Gelen 15-18 Yaş Grubu Yetiştirme Yurdu Çocuklarıyla Normal Aile Çocuklarında Görülen Anksiyete ve Depresyon Sıklığının İncelenmesi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Benjamin, R., S., Castello, F., J., Warren, M., (1990). “Anxiety Disorders in A Pediatric Sample”, *Annual Progress in Child Psychiatry and Development*, V., 408-433.

Billar, H., B., (1969). Father Absence, Maternal Encouragement, And Sex Role Development İn Kindergarten-Age Boys, <http://www.jstor.org/pss/1127421> .

Bowlby, J. (1969). *Attachment, Vol.1 Of Attachment And Loss*. London: Hogard Press.

Bowlby, J. (1969). *Seperation: Anxiety & Anger. Vol.2 Of Attachment And Loss*. London, NY: Hogard Press.

Bowlby, J. (1969). *A Secure Base: Parent Child Attachment And Healthy Human Development*. NY: Basic Books.

Bozak, M., M., (1982). Anksiyete ve Okul Başarısı Arasındaki İlişkiye İlişkin Bir Araştırma. *Psikoloji Dergisi* 16, s. 24-30.

Bretherton, I., (1992). “The Origins of Attachment Theory: John Bowlby and Mary Ainsworth”, *Developmental Psychology*, 28: 759-775.

Budak, S., (2000). *Psikoloji Sözlüğü*, Ankara: Bilim Ve Sanat Yayınları.

Büyüksahin, A., (2001). *Yakın ilişki kuran ve kurmayan Üniversite Öğrencilerinin Çeşitli Sosyal Psikolojik Etkenler Yönünden Karşılaştırılması*, Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Candan, G., (2006). *8-11 Yaşındaki Parçalanmış ve Tam Aile Çocuklarının Anne Babalarının Kabul ve Reddetme Davranışını Algılayışı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Campos, J., J., Barret, K., Lamb, M., E., Goldsmith, H., H., & Stenberg, C., (1983). *Handbook of Child Psychology : Vol.2 Infancy and Developmental Psychobiology, Socioemotional Development* In P. H. Mussen (Ed.), Newyork: Wiley.

Cebe, F., (2005). *Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Yetiştirme Yurtlarında Barınan Çocukların Benlik Saygısı, Depresyon, Kaygı Skorlarının Ailesi Yanında Kalan Çocuklarla Karşılaştırılması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü.

Cüceloğlu, D., (2002). *İnsan ve Davranışı*, 11. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Cüceloğlu, D., (1998). *Savaşçı*. Ankara: Sistem Yayıncılık.

Çağdaş, A., (2002). *Anne Baba Çocuk İletişimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Çağdaş, A., Seçer, Z. (2002). *Çocuk ve Ergende Sosyal ve Ahlak Gelişimi*, Ankara: Nobel Yayınevi, s: 24-25.

Çelen, H., N., Yıldız, H., Berk, Ş., (2008). “Çocuk ve Annenin Bağlanma Düzeyleri ile Çocuk Anne Etkileşim Örüntüleri Arasındaki İlişki”, Maltepe Üniversitesi, ÇOKAUM 6. Kongresi.

Delen, Ü. K. (2003). *Erken Ergenlerde Bağlanma Ölçeği Geliştirme Çalışması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi.

Dönmez, A., (2000). “Bağlanma: Yakın İlişkilerle İlgili Araştırmalar İçin Bir Çerçeve”, *Türk Psikoloji Bülteni*. 16, 17, ss. 29-50.

Erdogan, A. (2005). *Çocuklarda Korku, Kaygı, Fobiler ve Panik Atak*
<http://www.aytenerdogan.com/haberler.html> (10 Mart 2009).

Ersevimi, İ., (2005). *Freud ve Psikanlizinin Temel İlkeleri*. 3. Basım. İstanbul: Assos Yayınları.

Fischer, T., V., (1994). *Bosanma Etkilerinin Çocukların Yas Ve Cinsiyetlerine Göre Farklılıkları, Çocugun Yasına Göre Etkisi*. <http://bosanmisanneler.com> (10 Ocak 2008)

Freud, S., (1999). *Psikopatoloji Üzerine*. Çev. Selçuk Budak, 3. Baskı, Ankara: Öteki Yayınevi.

Geçtan, E. (1988). *Çağdaş Yaşam Ve Normal Dışı Davranışlar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Gezer, Z. Ü. (2001). *Ergenlerin Bağlanma Stilleri ve Aile Yapıları Arasındaki İlişki*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ortadoğu Teknik Üniversitesi.

Görünmez, M. “Bağlanma Stilleri ve Duygusal Zeka Yetenekleri”, Bursa, 2006

Gren, M., Wong, M., Atkins, D. (1999). Technical Review Number 3: Diagnosis of Attention Deficit/Hyperactivity Disorder. *AHCPR Publication 00-50*. www.ahrq.gov/clinic/epcsums/adhdsutr.htm (30 Ocak 2009)

Gümüşel, O., (2004). “Bosanma ve Çocuk”. http://www.mcatürk.com/ogumusel_bosanma.htm (03 Mart 2009)

Güngör, D., (2000). *Bağlanma Stillerinin Ve Zihinsel Modellerin Kuşaklar Arası Aktarımında Ana Babalık Stillerinin Rolü*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Güroğlu, B., (2002). *Prediction of Academic Achievement in Turkish Adolescents from Attachment Style and Mother's Parenting Style Variables*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Boğaziçi Üniversitesi.

Hatunoğlu, A., K., A., (1997). *Ailenin Sosyo Ekonomik Ve Kültürel Düzeyinin Çocuğun Kaygı Düzeyine Etkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Hazan, C., Shaver, P., R., (1994). Bağlanma: Yakın İlişkilerle İlgili Araştırmalar İçin Bir Çerçeve. Çev: Dönmez. *Psychological Inquiry*, Vol. 5, No:1, 1-2.

Hess, R., D., Camara, K., A., (1979). “Post-Divorce Family Relationships as Mediating Factors in the Consequences of Divorce for Children”, *Journal of Social Issues*, v35 n4 p79-96.

Hetherington, E., M., Cox, M., Cox, R., (1982). “Effects of divorce on parents and children”, *J Am Acad Child Psychiatry*. 24(5):518-530.

Hortaçsu, N., Cesur, S. ve Oral A., (1993). “Relation between depression and attachment styles in parent- and instution – Reared Turkish Children”, *The journal of genetic psychology*, 154(3), 329-337.

<http://www.benbigun.com/146-baglanma-sureci.htm> (10 Haziran 2009).

http://www.felsefe.gen.tr/aile_nedir_ne_demektir.asp (15 Ağustos 2009).

<http://www.gata.edu.tr/dahilibilimler/cocukruh/bosanma.htm> (20 Şubat 2008).

http://scholar.google.com.tr/scholar?q=info:KW_J-crl4mIJ:scholar.google.com/&hl=tr&output=viewport&shm=1 (26 Ekim 2008).

http://www.mcatürk.com/Ergenlik_Cagi_-_6_89.htm (14 Mart 2009).

Kağıtçıbaşı, Ç., (1999). *Yeni İnsan ve İnsanlar*, 10. Basım, İstanbul: Evrim Yayınları.

Kahraman, S., (2006). *Sağlıklı Çocuk Yetistirme Rehberi-1* <http://www.aksam.com.tr/haber.asp?a> (27 Subat 2006)

Keler, H., (2008). *Liseli Ergenlerin Transaksiyonel Analiz Ego Durumları İle Bağlanma Stilleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı.

Kendall, P., C., (1999). “Anxiety disorders in youth: Diagnostic consistency across *DSM-III-R* and *DSM-I*”, *Research Paper, Temple University, USA*.

Köknel, Ö., (1995). *Kaygıdan Mutluluğa Kisilik*, 13. Basım, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

Köknel, Ö., (1989). *Genel ve Klinik Psikiyatri*. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevi.

Köroğlu, E., (2004). *Psikonozoloji: Tanımlayıcı Klinik Psikiyatri*. Ankara: Hekimler Yayın Birliği.

Kulaksızoğlu, A., (2002). *Ergenlik Psikolojisi*, 5. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Mayhew, C., (2006). Kimlik Çözülmesi (Dissociation) Bozukluğunda Düzensiz Bağlanma Sorunu: Kendilik Psikolojisinden Öznelerarası Sistemler Perspektifi, <http://www.icgoru.com/content/view/155/36/lang./>

Mikulincer, M., Shaver, P., R., (2002). “Attachment related Psychodynamics”, *Attachment & Human Development*, V.4 No:2, 133-161.

Mikulincer, M., Shaver, P., R., (2004). “Attachment-related strategies during thought suppression: Ironic rebounds and vulnerable self-representations”, *Journal of Personality and Social Psychology*. 940-956

Mikulincer, M., Shaver, P. R. (2005). “Attachment theory and emotions in close relationships: Exploring the attachment-related dynamics of emotional reactions to relational events”, *Personal Relationships*, 12,149-168.

Molla, S., (1999). *Edirne Merkezindeki İlkokul Öğrencilerinde Kaygı Düzeyleri ve Sosyodemografik Özelliklerle İlişkisi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Mowrer, O., H., (1939). “A stimulus-response analysis of anxiety and its role as a reinforcing agent”, *Psychological Review*, Vol 46(6), 553-565.

Neher, L., S., Short, J., L., (1998). “Risk and Protective Factors for Children’s Substance use and Antisocial Behavior Following Parental Divorce”. *American Journal of Orthopsychiatry*, 68.

Oktay, A., (2004). *Yaşamın Sihirli Yılları: Okul Öncesi Dönem*, 5. Baskı, İstanbul: Epsilon Yayınları.

Onur, N., (2006). *Lise Ergenlerinin Bağlanma Stilleri ile Atılganlık Düzeyleri Arasındaki İlişki*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Öngider, N., (2006). *Evli ve Boşanmış Ailelerde Algılanan Ebeveyn Kabul veya Reddinin Çocuğun Psikolojik Uyumunu Üzerindeki Etkileri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı.

Özen, Ş., D. (1998). *Eşler Arası Çatışma ve Boşanmanın Farklı Yaş ve Cinsiyetteki Çocukların Davranış ve Uyum Problemleri ile Algıladıkları Sosyal Destek Üzerindeki Rolü*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özen, Ş., D. (1999). "Eşler Arası Çatışma Ve Boşanmanın Çocuklar Üzerindeki Etkileri: Davranış ve Turum Problemleri", *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 6(1) s. 19-29

Özen, Ş., D. (2003). "Ergenlerde Ebeveyne Bağlanma Tarzının Sosyal Cinsiyet Rolü ve Arkadaşa Bağlanma Tarzı Üzerindeki Etkisi", *3P Dergisi*, 11(4),303-309.

Öztürk, M., (2005). "Boşanma ve Boşanmış Aile Çocukları", *Popüler Psikiyatri Dergisi*, Sayı: 25, s. 10-13.

Öztürk, M., (2005). "Boşanma ve Boşanmış Aile Çocukları", *Popüler Psikiyatri Dergisi*, Sayı: 26, s. 20-23.

Öztürk, S., (2006). *Anne-Babası Boşanmış 9-13 Yaşlarındaki Çocuklar ile Aynı Yaş Grubundaki Anne-Babası Boşanmamış Çocukların Benlik Saygısı ve Kaygı Düzeyleri İlişkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Özusta, Ş., (1993). *Çocuklar İçin Durumluk-Süreklilik Kaygı Envanterinin Uyarılama, Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Reifman, A., Villa L.,C., Amans J.,A., Rethinam V., Telesca T., Y., (2001). "Children of Divorce in the 1990s A Meta-Analysis", *Journal of Divorce & Remarriage* V.36, 27-36.

Rosenthal, D., Hansen , J., (1980). "Comparison of Adolescents' Perceptions And Behaviors in Single and Two Parent Families", *Journal of Youth and Adolescence* Vol. 9, No:5.

Santrock, J., W., (1979). "Father Custody and Social Development in Boys and Girls", *Journal of Social Issues*, 35: 112-115.

Schultz, D., P., Schultz, S., E., (2002). *Modern Psikoloji Tarihi*, Çev. Yasemin Aslay, 2. Basım, İstanbul: Kaktüs Psikoloji.

Seven, S. (2006). *6 Yaş Çocuklarının Sosyal Beceri Düzeyleri İle Bağlanma Durumları Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Sezal, İ., (1996). *Aile Nedir?* Ankara: Başbakanlık Yayınevi.

Tanör, Ö., Ö., (1982). “Anksiyetenin Öğrenme ve Hafızaya Etkisi”. *Psikoloji Dergisi*, 16. Cilt, Sf. 31-35. İstanbul.

Tarhan, N. (2004). “Boşanmış Aileler ve Çocukları”. http://www.mcatürk.com/makul_bosanma.htm (24 Eylül 2007)

Tarhan, N. (2005). “Yaygın Evlilik Sorunları”, http://www.mcatürk.com/ntarhan_kp_evlilik.htm (24 Eylül 2007)

Tezcan, M., (1996). *Eğitim Sosyolojisi*, Ankara: Kibele Yayınevi.

Transcultural Mental Health Centre, (2002). *Çocuklarda endişe ve Aileler olarak bilmemiz gerekenler, Aileler İçin Bilgilendirme Broşürü*, The Children’s Hospital, Westmead.

Tschann, J., M., Johnston, J., R., Kline, M., & Wallerstein, J., S., (1989). “Family Process and Children’s Functioning During Divorce”, *Journal of Marriage and The Family*, 51: 431-444.

Tschann, J., M., Johnston, J., R., Kline, M., & Wallerstein, J., S., (1990). “Conflict, Loss, Change and Parent- Child Relationships: Predicting Children Adjustment During Divorce”, *Journal of Divorce*, 13, 1: 1-22.

Uludağ Üniversitesi Aile Hekimliği Ders Notları. Ailenin Sağlık Üzerine Olan Etkileri <http://aile-hekimligi.uludag.edu.tr/ders4.html> (20 Ocak 2008)

Varol, Ş., (1990). *Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Kaygılarını Etkileyen Etmenler, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, On dokuz Mayıs Üniversitesi.

Velidedeoğlu, H., V. (1976). *Ailenin Çilesi Boşanma*, 1. Baskı, İstanbul: Çağdaş Yayınları.

Wallerstein, J., S., Kelly, J., B., (1976). “ The Effects of Parental Divorce: Experiences of The Child in Later Latancy”, *American Journal of Orthopsychiatry*, 46,2: 256-269.

Wallerstein, J., S., Kelly, J., B., (1980). “Effects of divorce on the visiting father-child relationship”, *Am J Psychiatry*, 137:1534-1539

Wolf, S., (1986). *Problem Çocuklar ve Tedavi*, 1. Baskı, İstanbul: Say Kitap.

Yavuzer, H. (1993). *Çocuk Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitapevi.

Yavuzer, H. (2006). *Doğum Öncesinden Ergenlik Sonuna Çocuk Psikolojisi*, 29. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi.

YALÇIN, P. (1997). *Ankara Merkez İlköğretim Okullarındaki 5. Sınıf Örgencilerinin Matematik Başarıları ile Zeka, Kaygı ve Tutum Puanları Arasındaki İlişki*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Yılmaz, A., (2000). *Eşler Arasındaki Uyum ve Çocuğun Algıladığı Anne Baba Tutumu ile Çocukların, Ergenlerin ve Gençlerin Akademik Başarıları ve Benlik Algıları Arasındaki İlişkiler*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yörükoglu, A. (1978). *Çocuk Ruh Sağlığı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Yörükoglu, A. (2000). *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk*. 6. Basım. Ankara: Özgür Yayınları.

Zulliger, H., (2000). *Çocuklarımızın Korkuları*, Çev:Kamuran Sıpal, İstanbul: Cem Yayınevi.

EKLER

Ek-1

BİREYİ TANIMA ÇİZELGESİ

Lütfen her soruyu dikkatlice okuyun ve bu cevaplardan kendi durumunuza en uygun olanının yanındaki parantezlerin içine çarpı (X) işareti koyarak belirtin. Araştırma sonuçlarının güvenilir olabilmesi için cevaplarınızın gerçek olması gerekmektedir. Verdiğiniz cevaplar tamamen gizli kalacaktır. Lütfen cevapsız soru bırakmayınız. Yardımlarınız için şimdiden teşekkür ederim.

1. Yaşınız:.....
2. Cinsiyetiniz: kız () erkek ()
3. Kardeş sayınız: (sizinle birlikte).....
4. Doğum sıranız: (kaçınıcı çocuksunuz)
5. Evde kaç kişi yaşıyorsunuz?.....
6. Annenizin eğitim durumu
() okur yazar değil
() ilkokul mezunu
() ortaokul mezunu
() lise mezunu
() üniversite mezunu
() üniversite üzeri eğitim
7. Babanızın eğitim durumu
() okur yazar değil
() ilkokul mezunu
() ortaokul mezunu
() lise mezunu
() üniversite mezunu
() üniversite üzeri eğitim
8. 0-2 yaş döneminde size kim baktı?
.....
9. 2-6 yaş döneminde size kim baktı?
.....
10. Sevdiğiniz anımsadığınız bir öğretmeniniz var mı?
.....
11. Okul öncesi eğitim kurumuna gittiniz mi?(Anaokulu, kreş gibi)
() Evet () Hayır
12. Sabah uyandığınızda annenizi görüyor musunuz? () Evet () Hayır
Hayır
13. Sabah uyandığınızda babanızı görüyor musunuz? () Evet () Hayır
Hayır
14. Eve geldiğinizde anneniz evde oluyor mu? () Evet () Hayır
Hayır
15. Eve geldiğinizde babanız evde oluyor mu? () Evet () Hayır
Hayır
16. Haftada kaç akşam ailece akşam yemeği yiyorsunuz?
.....
17. Anneniz ödevlerinize yardım ediyor mu? () Evet () Hayır

18. Otomobiliniz var mı?Kaç tane?.....() Evet () Hayır
19. Evinizde bilgisayar var mı? Kaç tane?.....() Evet () Hayır
20. Oturduğunuz ev kendinizin mi kira mı? () Kendi () Kira
21. Kendinize ait odanız var mı () Evet () Hayır
22. Kendinize ait odanız yoksa odanızda kimler ile birlikte kalıyorsunuz?
.....
23. Evinizde bulaşık makinesi var mı? () Evet () Hayır
24. Evinizde çamaşır makinesi var mı? () Evet () Hayır
25. Evinizde klima var mı? () Evet () Hayır
26. Evinizde plazma/LCD televizyon var mı? () Evet () Hayır
27. Aşağıdaki kutucuklardan size uyanları işaretleyin

	Sağ	Ölmüş
Anne		
Baba		

Evli	Boşanmış

EK-2

BAĞLILIK STİLİ ANKET FORMU

Kızların ve erkeklerin kendilerini anlattıkları bazı cümleler aşağıda verilmiştir. Her cümleyi okuyun ve hangisinin sizin için en doğru olduğuna karar verin. “hemen hemen hiç” mi, “bazen” mi yoksa “her zaman” mı? Daha sonra, **sizi en doğru anlatan ifadenin önündeki parantezler arasına (X)** işareti koyun. Yanlış veya doğru diye bir şey yok. Herhangi bir cümle üzerinde fazla zaman geçirmeyin. **Genellikle** nasıl hissettiğinizi anlatan ifadeyi seçmeyi unutmayın.

1. Annemin nerede olduğunu bilmek isterim, böylece istediğimde ona ulaşabilirim.
Hiçbir zaman () Bazen () Her zaman ()
2. Kendimi kötü veya hasta hissettiğimde annemin benimle olmasını isterim.
Hiçbir zaman () Bazen () Her zaman ()
3. Annemin yanıdayken sinirli ve öfkeli olurum.
Hiçbir zaman () Bazen () Her zaman ()
4. Annem uzağa gittiye ve ben nereye gittiğini bilmiyorsa her zaman kendimi kötü hissederim.
Hiçbir zaman () Bazen () Her zaman ()
5. Anneme ihtiyacım olduğunda onun bana ulaşacağına her zaman güvenebilirim.
Hiçbir zaman () Bazen () Her zaman ()
6. Annemin nerede olduğunu bilmemek beni rahatsız eder.
Hiçbir zaman () Bazen () Her zaman ()
7. Eğer yardıma ihtiyacım olursa büyük ihtimalle annemi aramam.
Hiçbir zaman () Bazen () Her zaman ()
8. Annem her yaptığımı bilseydi beni artık sevmeyebilirdi.
Hiçbir zaman () Bazen () Her zaman ()
9. Yaşım ilerledikçe anneme her zamanki kadar ihtiyaç duyarım.
Hiçbir zaman () Bazen () Her zaman ()
10. Anneme ulaşip ulaşmamak benim için sorun değil.
Hiçbir zaman () Bazen () Her zaman ()
11. Evden uzakta benim başıma bir şey gelse annemi ararım.
Hiçbir zaman () Bazen () Her zaman ()
12. Annemin evden uzun süre uzak kalması hoşuma gitmez.
Hiçbir zaman () Bazen () Her zaman ()
13. Annemin beni çok sevdiğini biliyorum.
Hiçbir zaman () Bazen () Her zaman ()
14. Birçok şey için anneme ihtiyaç duymuyorum.
Hiçbir zaman () Bazen () Her zaman ()

EK- 3

NASIL HİSSEDİYORUM ANKETİ-1 (Durumluk Kaygı Ölçmek İçin)

Kızların ve erkeklerin kendilerini anlattıkları bazı cümleler aşağıda verilmiştir. Her cümleyi dikkatle okuyun ve **su anda** nasıl hissettiğinize karar verin. Daha sonra, **sizi en doğru anlatan ifadenin önündeki parantezler arasına** (X) işareti koyun. Yanlış veya doğru cevap diye bir şey yoktur. Herhangi bir cümle üzerinde fazla zaman geçirmeyin. Tam şu anda, bu dakikada nasıl hissettiğinizi en iyi anlatan ifadeyi seçmeyi unutmayın.

1. Kendimi () çok sakin hissediyorum () sakin hissediyorum
() sakin hissetmiyorum
2. Kendimi () çok öfkeli hissediyorum () öfkeli hissediyorum
() öfkeli hissetmiyorum
3. Kendimi () çok huzurlu hissediyorum () huzurlu hissediyorum
() huzurlu hissetmiyorum
4. Kendimi () çok sinirli hissediyorum () sinirli hissediyorum
() sinirli hissetmiyorum
5. Kendimi () çok huzursuz hissediyorum () huzursuz hissediyorum
() huzursuz hissetmiyorum
6. Kendimi () çok dinlenmiş hissediyorum () dinlenmiş hissediyorum
() dinlenmiş hissetmiyorum
7. Kendimi () çok ürkmüş hissediyorum () ürkmüş hissediyorum
() ürkmüş hissetmiyorum
8. Kendimi () çok rahatlamış hissediyorum () rahatlamış hissediyorum
() rahatlamış hissetmiyorum
9. Kendimi () çok endişeli hissediyorum () endişeli hissediyorum
() endişeli hissetmiyorum
10. Kendimi () çok hoşnut hissediyorum () hoşnut hissediyorum
() hoşnut hissetmiyorum
11. Kendimi () çok korkmuş hissediyorum () korkmuş hissediyorum
() korkmuş hissetmiyorum
12. Kendimi () çok mutlu hissediyorum () mutlu hissediyorum
() mutlu hissetmiyorum
13. Kendimden () çok eminim () eminim () emin değilim
14. Kendimi () çok iyi hissediyorum () iyi hissediyorum
() iyi hissetmiyorum
15. Kendimi () çok başım dertte hissediyorum
() başım dertte hissediyorum () başım dertte hissetmiyorum
16. Bir şeylerin beni () çok rahatsız ettiğini hissediyorum
() rahatsız ettiğini hissediyorum () rahatsız ettiğini hissetmiyorum
17. Kendimi () çok keyifli hissediyorum () keyifli hissediyorum
() keyifli hissetmiyorum
18. Kendimi () çok dehşete kapılmış hissediyorum
() dehşete kapılmış hissediyorum () dehşete kapılmış hissetmiyorum
19. Kafamda () her şeyi çok karmakarışık hissediyorum () her şeyi
karmakarışık hissediyorum () hiçbir şeyi karmakarışık hissetmiyorum
20. Kendimi () çok neşeli hissediyorum () neşeli hissediyorum ()
neşeli hissetmiyorum

EK-4

NASIL HİSSEDİYORUM ANKETİ

Kızların ve erkeklerin kendilerini anlattıkları bazı cümleler aşağıda verilmiştir. Her cümleyi okuyun ve hangisinin sizin için en doğru olduğuna karar verin. “hemen hemen hiç” mi, “bazen” mi yoksa “sık sık” mı? Daha sonra, **sizi en doğru anlatan ifadenin önündeki parantezler arasına (X) işareti koyun.** Yanlış veya doğru diye bir şey yok. Herhangi bir cümle üzerinde fazla zaman geçirmeyin. **Genellikle** nasıl hissettiğinizi anlatan ifadeyi seçmeyi unutmayın.

1. Yanlış yapacağım diye endişelenirim. () hemen hemen hiç () bazen () sık sık
2. Ağlayacak gibi olurum. () hemen hemen hiç () bazen () sık sık
3. Kendimi mutsuz hissederim. () hemen hemen hiç () bazen () sık sık
4. Karar vermekte güçlük çekerim. () hemen hemen hiç () bazen () sık sık
5. Sorunlarımla yüz yüze gelmek bana zor gelir. () hemen hemen hiç () bazen () sık sık
6. Çok fazla endişelenirim. () hemen hemen hiç () bazen () sık sık
7. Evde sinirlerim bozulur. () hemen hemen hiç () bazen () sık sık
8. Utangacım. () hemen hemen hiç () bazen () sık sık
9. Sıkıntılıyım. () hemen hemen hiç () bazen () sık sık
10. Aklımdan, engelleyemediğim önemsiz düşünceler geçer ve beni rahatsız eder. () hemen hemen hiç () bazen () sık sık
11. Okul beni endişelendirir. () hemen hemen hiç () bazen () sık sık
12. Ne yapacağıma karar vermekte zorluk çekerim. () hemen hemen hiç () bazen () sık sık
13. Kalbimin hızlı hızlı çarptığını fark ederim. () hemen hemen hiç () bazen () sık sık
14. Nedenini bilmediğim korkularım var. () hemen hemen hiç () bazen () sık sık
15. Annem-babam için endişelenirim. () hemen hemen hiç () bazen () sık sık
16. Ellerim titrer. () hemen hemen hiç () bazen () sık sık
17. Kötü bir şeyler olacak diye endişelenirim. () hemen hemen hiç () bazen () sık sık
18. Geceleri uykuya dalmakta zorluk çekerim. () hemen hemen hiç () bazen () sık sık
19. Karnımda bir rahatsızlık hissederim. () hemen hemen hiç () bazen () sık sık
20. Başkalarının benim hakkımda ne düşündükleri beni endişelendirir. () hemen hemen hiç () bazen () sık sık

ÖZGEÇMİŞ

Simge C. Turan Cebeci
Çekmeköy/ İstanbul
Email: simgeceylan@gmail.com

KİŞİSEL BİLGİLER

DOĞUM TARİHİ VE YERİ : 06.09.1984 ANKARA
MEDENİ DURUM : EVLİ

EĞİTİM BİLGİLERİ

2002-2006 MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
FEN EDEBİYAT FAKÜLTESİ
PSİKOLOJİ (BURSLU)
1998-2002 HAYDARPAŞA ANADOLU LİSESİ
1995-1998 MUSTAFA MİHRİBAN BOYSAN ORTAOKULU
1990-1995 BAHARİYE İLKÖĞRETİM OKULU

İŞ TECRÜBELERİ

09. 2009-..... ABC ÇOCUKEVİ
SORUMLU MÜDÜR – PSİKOLOG
10.2007-06. 2009 HAYAL ÇOCUK EVİ
SORUMLU MÜDÜR – PSİKOLOG
12.2006-08.2007 DARÜŞŞAFAKA CEMİYETİ MALTEPE REZİDANSI
PSİKOLOG
08.2006-12.2006 HAYAL ÇOCUK EVİ
PSİKOLOG

ALINAN EĞİTİMLER

2007 LOGOS EĞİTİM VE DANIŞMANLIK
GELİŞİM TESTLERİ
2006 PSİKOTERAPİ VE HİPNOZ DERNEĞİ
SANAT TERAPİSİ

VERİLEN SEMİNERLER

2008 ÖĞRETMENLERE YÖNELİK ÇOCUK GELİŞİMİ VE EĞİTİMİ
2008 VELİLERE YÖNELİK ANNE, BABA, ÇOCUK İLETİŞİMİ
EĞİTİMİ